

KISFALUDY LÁSZLÓ KÖZNEVELÉS-POLITIKA

KÖZIGAZGATÁSI TANULMÁNYOK

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Vezető- és Továbbképzési Központ

Szerző
Kisfaludy László

Az eredeti megjelenés éve: 2016

* * *

A kiadvány a
KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001
**„A közszolgáltatás komplex kompetencia,
életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése”**
című projekt keretében készült és került hatályosításra.

© Dialóg Campus Kiadó, 2017
© A szerző, 2017

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

1. A köznevelés keretei	6
1.1. Oktatás vagy nevelés?	6
1.2. A köznevelés története Magyarországon	7
1.3. Nemzetközi egyezmények, uniós fejlesztési irányok.....	10
1.4. A köznevelés-politika alapelvei és céljai	12
1.5. A köznevelés jogszabályi háttere.....	16
2. A köznevelés intézményrendszere	21
2.1. A köznevelés ágazati irányítása.....	21
2.1.1. Az oktatásért felelős miniszter és a kormány köznevelés-politikai felelőssége.....	24
2.1.2. Az Oktatási Hivatal.....	25
2.2. Intézményfenntartók	27
2.2.1. Az állami intézményfenntartó	28
2.2.2. A települési önkormányzatok	31
2.2.3. A nemzetiségi önkormányzatok	31
2.2.4. Az egyházak	31
2.2.5. Egyéb fenntartók	33
2.3. A köznevelés-politikában feladatot ellátó egyéb állami szereplők	33
2.3.1. A megyei (fővárosi) kormányhivatalok és a járási hivatalok.....	34
2.3.2. A Könyvtárellátó Nonprofit Kft.	35
2.3.3. A Magyar Államkincstár	35
2.3.4. A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal	36
2.4. A köznevelés intézményei	36
2.4.1. Az óvoda.....	39
2.4.2. Az általános iskola	39
2.4.3. Az alapfokú művészeti iskola.....	40
2.4.4. A középfokú iskolák.....	40
2.4.4.1. A gimnázium.....	41
2.4.4.2. A szakgimnázium.....	42
2.4.4.3. A szakközépiskola	42
2.4.4.4. A szakiskola	42
2.4.4.5. A készségfejlesztő iskola.....	42

2.4.5. A gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény.....	43
2.4.6. A kollégium.....	43
2.4.7. A pedagógiai szakszolgálati intézmény	44
2.4.8. A pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmény	44
2.5. Az érdekképviselői és érdekvédelmi szervezetek.....	44
2.5.1. A Nemzeti Pedagógus Kar	44
2.5.2. A szakszervezetek.....	45
2.5.3. A diákönkormányzatok és a diákkörök.....	45
2.5.4. A szülői részvétellel működő szervezetek.....	46
2.5.5. Az oktatási jogok biztosa.....	46
2.5.6. A Köznevelési Kerekasztal.....	46
3. A köznevelésben érintett személyi kör.....	48
3.1. A gyermekek és tanulók	48
3.1.1. A gyermekek és tanulók szerepe a köznevelésben	48
3.1.2. Az óvodakötelezettség és a tankötelezettség.....	49
3.1.3. A tanuló jogai és kötelességei.....	51
3.2. A pedagógusok és az egyéb foglalkoztatottak	53
3.2.1. A pedagógusok és az egyéb foglalkoztatottak szerepe a köznevelésben	53
3.2.2. A pedagógus jogai és kötelességei.....	56
3.2.3. A pedagógusok előmeneteli rendszere	57
3.2.4. A pedagógusok és a köznevelési intézmények önértékelése és a tanfelügyeleti eljárás.....	60
3.2.5. A pedagógusethika	62
3.2.6. A nevelő-oktató munkát közvetlenül segítők és az egyéb munkakörben foglalkoztatottak.....	63
3.3. Az intézményvezetők és helyettesek.....	63
3.4. A szülők	65
3.5. A köznevelési ágazatban tevékenykedő közszolgálati tisztviselők.....	65
4. A közneveléssel kapcsolatos legfontosabb állami feladatok	67
4.1. A köznevelés szabályozási, személyi és finanszírozási kereteinek biztosítása	67
4.2. A tartalmi keretek biztosítása.....	69
4.2.1. Tantervek	69
4.2.1.1. A Nemzeti alaptanterv és az Óvodai nevelés országos alapprogramja.....	70
4.2.1.2. A kerettantervek.....	72

4.2.1.3. Helyi tantervek	73
4.2.2. Az intézményi szintű szabályozók	74
4.2.2.1. A pedagógiai program	74
4.2.3.2. A munkaterv.....	75
4.2.3.3. Az SZMSZ.....	76
4.2.3.4. A házirend.....	76
4.2.3. A tankönyvek.....	77
4.2.3.1. Tankönyvfejlesztés és tankönyvkiadás.....	78
4.2.3.2. Tankönyvellátás	79
4.3. Az érettségi és a szakmai vizsga.....	80
4.3.1. Az érettségi vizsga	80
4.3.2. A szakmai vizsga.....	82
4.4. Nemzetközi és hazai teljesítményvizsgálatok	83
4.4.1. Az országos kompetenciamérés	83
4.4.2. A PISA-felmérés	85
4.4.3. TIMSS és PIRLS.....	86
4.4.5. NETFIT-felmérés.....	88
4.5. Az iskolai munkaszervezés kereteinek meghatározása.....	89
4.5.1. Egész napos iskola	90
4.5.2. A pedagógusok munkaideje	90
4.5.3. A mindennapos testnevelés	91
4.5.4. Az erkölcsstan, az etikaoktatás és a hit- és erkölcsstanoktatás.....	91
4.5.5. A közösségi szolgálat.....	91
4.5.6. A határon túli magyar kapcsolatok	92
4.5.7. A tematikus hét	92
4.6. Esélyteremtés és tehetséggondozás.....	92
4.6.1. Az esélyteremtés és a tehetséggondozás célcsoportja.....	92
4.6.2. A Hídprogramok.....	95
4.6.3. Nemzeti Tehetség Program	95
4.6.4. Az Arany János Programok.....	96

1. A KÖZNEVELÉS KERETEI

1.1. OKTATÁS VAGY NEVELÉS?

Amikor 2011-ben kihirdették a nemzeti köznevelésről szóló törvényt,¹ az első változás, ami mindenféle részletesebb előzetes ismeret nélkül szembetűnő volt, az maga a jogszabály címe: a korábbiakban az ágazatot szabályozó oktatási, majd a közoktatásról szóló 1993. évi LXXXIX. törvényhez képest már *hangsúlyosabban a köznevelésről szolt*. Az új törvény szakpolitikai iránya és több szabályozási területe politikai támadások középpontjába került az országgyűlési szakaszban. Az egyik nézőpont szerint az államnak nem feladata a nevelés, annak elsősorban a családban és az iskolában szükséges megvalósulnia. Mások álláspontja szerint a köznevelés rendszere nem egyenlő a különböző személyiségek egységes és kollektív, kormányzati nevelésével. Az oktatástól a nevelés felé történő elmozdulás a fogalomváltás területén tehát nem arról szól, hogy korábban ne nevelték volna a gyermekeket az iskolákban; a középpontba hozott szakpolitikai irány lényege a súlypont eltolódása a tantárgyi, diszciplináris ismeretek és területek felől az átfogó és személyre szabott nevelés-oktatás felé.

Az Nkt. fogalomhasználata szerint: *„A köznevelés közszolgálat, amely a felnövekvő nemzedék érdekében a magyar társadalom hosszú távú fejlődésének feltételeit teremti meg, és amelynek általános kereteit és garanciáit az állam biztosítja. A köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg. A köznevelés egyetemlegesen szolgálja a közjót és a mások jogait tiszteletben tartó egyéni célokat.”*²

Ha visszatekintünk a magyar köznevelés közel ezeréves történetére, jellemzően a közoktatással mint fogalommal találkozunk. Ezért – ahogyan az ágazati szakpolitika elnevezésében – a jelen jegyzetben is használjuk a közoktatás és a közoktatás-politika fogalmát, annak hangsúlyozása mellett, hogy ez nem mond ellent annak a súlyponti eltolódásnak, amit a törvény és a 2010-től regnáló kormányzat köznevelés-fejlesztési stratégiája deklarál, vagyis hogy *a nevelés nagyobb szerepet kapjon*.

¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről (a továbbiakban: Nkt.).

² Nkt. 1. § (2).

A köznevelésnek értelemszerűen nem része a felsőoktatás és a szakképzés, de ugyanúgy nem tartozik bele a felnőttképzés és a jogszabályokkal nem is definiált és intézményrendszerrel sem rendelkező családi nevelés, ahogy a szülők és a tanulók igényei szerint szervezett délutáni magánórák rendszere sem.

A köznevelés vagy közoktatás irányítása, szervezése és működtetése legfelső szinten a mindenkori kormányzat feladata. A *köznevelés-politika* tehát nem más, mint az államnak, az Országgyűlésnek és a kormánynak a közneveléssel kapcsolatban az Alaptörvényből és az ágazati szaktörvényekből levezethető feladatainak definiálása és megvalósítása, továbbá a saját szakpolitikai elképzeléseit, céljait és az azok megvalósulását támogató intézkedéseinek összessége.

1.2. A KÖZNEVELÉS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

Ha áttekintjük Magyarország köznevelésének fejlődését, azt láthatjuk, hogy a rendszer időről időre átalakult és változott, a mindenkori hatalom mindig megpróbálta megtalálni a változó társadalmi-gazdasági környezet mellett a számára legvonzóbb köznevelési szerkezetet. Alapvető szerkezeti és szervezési szerelemek köszönnek vissza újra és újra a köznevelés történetében. Ilyen például a *tankerületi rendszer*, amely nemcsak az elmúlt évek újítása, hiszen már első tanügyi dokumentumunk – az 1777-es *Ratio Educationis* – is kilenc tankerületre osztotta fel az akkori Magyarországot. A szakképzés szerepének mostani növelése, vagyis a munka világához és elvárásaihoz erősebben igazodó gyakorlati képzési arány emelése szintén nem most először kerül napirendre. A szervezett szakképzés – a tanoncképzés – létrehozása (1884) után is többen panaszkodtak a kevés gyakorlati nevelés miatt, és ez életre hívta az első tanműhelyeket.³

Hazánkban a köznevelés egészen az 1700-as évekig jellemzően egyházi működtetésű intézményekben, egyházi irányítás alatt folyt. Az állami irányítás szerepe 1715-ben vált először meghatározóvá, köszönhetően az ekkor született törvénynek, amely a király számára biztosította az „*egyházi vagy világi ifjúság számára bárkik által*” alapított intézmények fölötti legfelső felügyeleti jogot.⁴

³ Az ipari szakoktatás és a tanoncképzés kezdete és kiteljesedése, http://okt.ektf.hu/data/forgos/file/tananyag/nadasi/422_az_ipari_szakoktats_s_a_tanonckpzs_kezdete_s_kiteljesedse.html

⁴ FINÁCZY Ernő: *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*. Első kötet. Budapest, 1899, 4.

Ez a királyi jogkör sokáig gyakorlatilag kihasználatlan maradt, egészen addig, amíg Mária Terézia királynő ki nem adta a közoktatást alapjaitól rendszerbe szervező *Ratio Educationis* című rendeletét. A királyi rendelkezés elsőként tett kísérletet egy egységes és országos nevelési-oktatási rendszer kialakítására Magyarországon, létrehozva a tankerületeket és meghatározva az oktatás alapvető intézményi kereteit. (Érdekesség, hogy a felvilágosult elvek – például az, hogy a természettudományos tárgyak is megjelentek az oktatás felsőbb évfolyamain – mellett a rendelet több ponton gátja is maradt a fejlődésnek, így például az oktatás nyelve – a népiskolákat leszámítva – a latin maradt.⁵)

Az általános tankötelezettség bevezetésére majd egy évszázaddal később, 1868-ban került sor, a népiskolai törvény keretében.⁶ A jogszabály *a 6–12 éves gyerekek számára írta elő kötelező jelleggel a népiskola látogatását*, emellett az elemi iskolákat felosztotta alsó és felső tagozatokra, maximalizálta a tanulói létszámot (egy osztályban még így is akár 80 tanuló lehetett!), valamint állami tantervet állapított meg, amelynek keretében szigorúan előírta a tanítóknak a megtanítandó ismereteket. A tankötelezettség előírásának dacára a közoktatás egészen 1908-ig nem volt ingyenes, ekkor született döntés arról, hogy *„az állami, községi és hitfelekezeti elemi népiskoláknak úgy mindennapi, mint ismétlőtanfolyamában a tanítás teljesen ingyenes”*.⁷

A kor akkori gyakorlatának megfelelt, hogy a lányok számára sokáig nem volt lehetőség középiskolában tanulni, legfeljebb magántanulóként vehettek részt a fiúgimnáziumok oktatásán. 1896-ban nyitotta meg a kapuit hazánk első leánygimnáziuma, amelyben gondot fordítottak arra, hogy érvényesüljön a „női jelleg”, és figyelembe vették azt is, hogy *„a leányoknál nagyobb óvatosság szükséges az erőltető stúdiumra való elhatározás dolgában”*.⁸

⁵ PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: *Neveléstörténet*. 7. fejezet, 7. rész, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/07.07.html>

⁶ 1868. évi XXXVIII. törvény a népiskolai közoktatás tárgyában

⁷ 1908. évi XLVI. törvénycikk az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről, 1. §.

⁸ PUKÁNSZKY–NÉMETH: *i. m.* 9.2

1. ábra

A *Ratio Educationis* címlapja...

2. ábra

...és aki kiadta: Mária Terézia királynő

(Forrás: www.mek.oszk.hu)

Részben az ingyenességnek, részben a Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1925-től kezdődően megvalósított – ötezer, zömében vidéki tantermet kialakító – iskolaépítési programnak köszönhetően hazánkban *rohamosan csökkent az analfabétizmus aránya*. Amíg a hat éven felüli lakosságnak 1869-ben még a 68,7%-a, addig 1941-ben már csak 6%-a nem tudott írni és olvasni!⁹

A II. világháborút követően, 1945-ben hozták létre a napjainkban is működő nyolc évfolyamos általános iskolákat, a tankötelezettség korhatárát pedig 6–14 éves korig határozták meg, majd az azt követő időszakban a tankötelezettség felső korhatárát többször is fölemelték 16 éves korra. Párhuzamosan növekedett az országban az óvodák száma is, bővült a szakmunkástanulók képzése és a középfokú oktatásban részt vevők köre.¹⁰

⁹ ENDREFI Istvánné: *Gondolatok a magyarországi analfabétizmus történetéből*, www.irasszakerto-endrefi.hu/Data/Sites/1/gondolatok-a-magyarországi-analfabétizmus-történetéből.pdf

¹⁰ ÁRVA Zsuzsanna: *Oktatáspolitikai, oktatásirányítási*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 5.

3. ábra

Vidéki kisiskola (Domaszék, 1920-as évek vége)

Az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény az oktatási rendszert – beleértve az óvodától egészen a felsőoktatásig – egységesen és átfogóan szabályozta. 1993-ban történt meg *a közoktatás, a szakképzés és a felsőoktatás különválasztása szabályozási szinten*, ami így három különálló törvényben valósult meg. A 2010 utáni jogalkotás is megőrizte ezt a struktúrát a nemzeti köznevelésről, a szakképzésről és a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény¹¹ megalkotásával.

1.3. NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, UNIÓS FEJLESZTÉSI IRÁNYOK

Az oktatáshoz való jog – a gazdasági, szociális és kulturális jogok részeként – ún. *második generációs jog*. Mint ilyen, az a fő jellemzője, hogy az érvényesülése tevőleges állami beavatkozást igényel. Ennek megfelelően a jogosultak köre is szűkebb, mint a mindenkire kiterjedő ún. *első generációs jogok* (pl. a vallásszabadság) területén.¹² Számos nemzetközi egyezmény foglalkozott az elmúlt évtizedekben az oktatáshoz és művelődéshez való joggal, ezek közül csak néhány kiemelkedően fontosat említünk az alábbiakban.

¹¹ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, 2012. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről.

¹² CSINK Lóránt: *Alkotmányjog. Mintatételek*. Novissima kiadó, Budapest, 2010.

Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, amelyet az ENSZ fogadott el 1948-ban, kimondta, hogy minden embernek joga van a neveléshez, amely – az elemi, alapvető oktatás szintjén – ingyenes és kötelező. A nyilatkozat értelmében a szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.¹³

Az Európa Tanácsnak az *Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről* szóló egyezménye (1950) csak a kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkében tett említést az oktatáshoz való jogról, amely alapján senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot. Az állam az oktatás és tanítás terén vállalt feladatkörök gyakorlása során köteles tiszteletben tartani a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot.¹⁴

Az *ENSZ Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*, amelyet 1966-ban hirdettek ki, szintén megfogalmazta a mindenki számára kötelező és ingyenes alapfokú oktatás szükségességét, emellett azonban azt is rögzítette, hogy a középfokú oktatást is általánossá és mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni. Az egyezményt aláíró államok elkötelezték magukat arra, hogy tiszteletben tartják a szülők iskolaválasztási szabadságát, valamint azt, hogy a gyermekeik vallási és erkölcsi nevelését a saját meggyőződésükkel összhangban biztosítsák.¹⁵

Az oktatáshoz való jog megjelenik az *Európai Unió Alapjogi Chartájában* (2012) is. A szabályozás értelmében mindenkinek joga van az oktatáshoz, valamint a szakképzésben és a továbbképzésben való részvételhez. Az oktatáshoz való jog magában foglalja a kötelező oktatásban való ingyenes részvétel lehetőségét, valamint a szülőknek azt a jogát, hogy a gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak.¹⁶

Az *Európai Unió az oktatást szabályozását és megszervezését alapvetően nemzeti hatáskörnek tekinti*. Az EU Oktatási Bizottsága honlapja az oktatási szakpolitika kapcsán úgy fogalmaz, hogy az „*oktatási és képzési rendszerüket a tagállamok saját hatáskörben alakítják ki és tartják fent, de az EU segítséget nyújt nekik a közös célok meghatározásában és a bevált módszerek megosztásában*”.¹⁷ Az első közös oktatási stratégia 1995-ben készült el *Fehér könyv. Tanítás és tanu-*

¹³ *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. 26. cikk. ENSZ, 1948

¹⁴ ÁRVA: i. m. 7.

¹⁵ *A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*. 13. cikk. ENSZ, 1966, www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/202

¹⁶ Az *Európai Unió alapjogi chartája* (2012/C 326/02), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2012/326/02&from=HU>

¹⁷ Az *Európai Unió honlapja - Az EU szakpolitikai területei*, https://europa.eu/european-union/topics/education-training-youth_hu

lás – A tanuló társadalom felé címmel. Ennek jegyében indultak el az új közösségi oktatási programok az életen át tartó tanulás (LLL, lifelong learning) szemléletét tükrözve (Leonardo-, Socrates-, Comenius-program).

Az oktatással kapcsolatos jelenlegi EU-s keretrendszer az *Oktatás és képzés 2020*,¹⁸ amely leszögezi, hogy az oktatásnak és a képzésnek kulcsszerepet kell játszania számos társadalmi-gazdasági, demográfiai, környezetvédelmi és technológiai kihívás leküzdésében. A keretrendszer a következő négy fő célkitűzést fogalmazza meg:

1. egész életen át tartó tanulás és mobilitás (külföldi tanulmányi, képzési tapasztalat),
2. az oktatás és a képzés minőségének és hatékonyságának javítása,
3. a méltányosság, a társadalmi kohézió és az aktív állampolgári szerepvállalás előmozdítása és
4. az innováció és a kreativitás fejlesztése az oktatás és a képzés minden szintjén.

A stratégiának számszerűsítve is megjelenő céljai közül érdemes megemlíteni a korai iskolaelhagyók számának, illetve a nemzetközi tanulói teljesítménymérések alapján alulteljesítő diákok arányának csökkentésére irányuló ösztönző politikákat.¹⁹ Ezek a célkitűzések összhangban állnak a magyar kormány köznevelés-fejlesztési céljaival is, amelyekről a következő fejezetben esik szó.

1.4. A KÖZNEVELÉS-POLITIKA ALAPELVEI ÉS CÉLJAI

Állandó és heves viták tárgya az, hogy merre haladjon a magyar köznevelési rendszer a jövőben. Ha internetes hírportálokat olvasunk vagy rádiót hallgatunk, a köznevelés kapcsán újra és újra előkerülnek bizonyos kulcsszavak: egész napos iskola, pedagógusi életpálya, mindennapos testnevelés, pedagógusbérezés stb.

Tekintettel arra, hogy a köznevelés-fejlesztéssel kapcsolatos intézkedések döntően európai uniós forrásokból valósulnak (valósultak) meg, érdemes megvizsgálni, hogy a jelenleg futó (2014–2020 közötti) támogatási időszak fejlesztései milyen hazai szakpolitikai célok és alapelvek köré csoportosulnak.

¹⁸ A Tanács következtetései az oktatás és képzés területén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszeréről („Oktatás és képzés 2020”). 2009/C 119/02.

¹⁹ Az európai oktatási szakpolitika prioritásai az *Oktatás és képzés 2020* szakértői munkacsoportok tevékenységének tükrében. Tempus Közalapítvány, Budapest, 2016, 12–15.

A jövő magyar köznevelésének irányait alapvetően a kormány által 2014-ben elfogadott²⁰ *köznevelés-fejlesztési stratégia* határozza meg. A stratégia alapelvei a következők:

- › nagyobb állami szerepvállalással biztosítjuk a köznevelés egységesen magas minőségét;
- › a köznevelés közszolgálati szerepe hangsúlyozottan jelenjen meg;
- › kiegyensúlyozzuk a nevelési és oktatási feladatok arányát, hogy az iskolák nevelő szerepe erősödjön;
- › egyensúlyt teremtünk a tanulók lelki, szellemi és testi nevelésében;
- › helyreállítjuk a pedagógus életpálya presztízsét;
- › az intézkedéseinkkel kiemelten támogatjuk a kormányzat kiemelt céljait, úgymint a teljes foglalkoztatottság és a családközpontúság megvalósítását, a demográfiai folyamatok megfordítását, emellett a társadalmi felzárkózást és az esélyteremtés növelését is.²¹

A stratégia átfogó célja egy „közszolgálatként megvalósuló köznevelési rendszer kialakítása, amely az európai és globális társadalmi és gazdasági térben sikeresen alkalmazkodni képes fiatalokat készít fel a munkaerőpiacon/felsőoktatásban/egész életen át tartó tanulásban való sikeres részvételre”.²²

A stratégia négy specifikus célkitűzést rögzít, ezek az alábbi területekre koncentrálnak:

1. ágazati és fenntartói irányítás fejlesztése;
2. a köznevelés tartalmi modernizációja;
3. a pedagógusi hivatás vonzóbbá tétele;
4. az esélyteremtő, felzárkóztató és tehetségsegítő szerep támogatása.

A célokat támogató intézkedések összetett rendszerét az alábbi táblázat szemlélteti.

²⁰ 1603/2014. (XI. 4.) kormányhatározat a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II., Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája, a Köznevelés-fejlesztési stratégia, továbbá a Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia elfogadásáról. *Magyar Közlöny*, 2014, 150. szám.

²¹ *Köznevelés-fejlesztési stratégia*, 5.

²² Uo. 49.

1. táblázat

A köznevelés-fejlesztési stratégia specifikus céljainak és intézkedéseinek kapcsolatrendszere

(Forrás: Köznevelés-fejlesztési stratégia, 50–54.)

Specifikus cél	Intézkedések
A köznevelési rendszer ágazati és fenntartói irányításához kapcsolódó fejlesztések támogatása.	Kiépül az alulteljesítő iskolák azonosítását és szakszerű támogatását szolgáló rendszer.
	Tényeken alapuló szakpolitika és gyakorlat révén fenntartható és szakmailag hatékony köznevelés- és ágazatirányítás fejlesztése.
	A köznevelési ágazat teljes standard irányítási, ellenőrzési és értékelési rendszerének kialakítása.
	A pedagógiai szakmai szolgáltatások és a pedagógiai szakszolgálatok által nyújtott szolgáltatások egységesítése, ezek színvonalának emelése.
A tartalmi szabályozókban szereplő követelmények megvalósítása: tartalmi modernizáció és minimumkövetelmények bevezetése.	A tanulói ismeretek és attitűdök szintjének emelése és fejlesztése.
	A pedagógusok módszertani kultúrájának folyamatos fejlesztése, összhangban az új tantervi-tartalmi szabályozókban megjelenő követelményekkel.
	Az új tantervi-tartalmi szabályozóknak megfelelő tanulási környezet és taneszközök fejlesztése, bevezetése és elterjesztése.
	A pedagógiai kreativitás és újítás, valamint a tehetségek támogatása a köznevelés minden szintjén.
A pedagógusi hivatás vonzóbbá tétele: az életpálya bevalásának monitorozása és újabb erőforrások folyamatos befektetése.	A pedagógusképzés folyamatos hozzáigazítása a megújuló köznevelési rendszer és a társadalom igényeihez.
	A pedagógusok folyamatos szakmai fejlődésének biztosítása.

Specifikus cél	Intézkedések
A köznevelési rendszer esélyteremtő és felzárkózást támogató, tehetségsegítő szerepének erősítése: kiépül a felzárkóztatás komplex rendszere.	A végzettség nélküli iskolaelhagyás arányának csökkentése.
	A nyitottságra ösztönző nevelés támogatása.
	A nemzetiségi nevelés-oktatás szakmai támogatása.

A köznevelés-fejlesztési stratégia céljai összhangban vannak a vonatkozó uniós célokkal, ami viszsza- szakoszon a 2020-ra elérni kívánt, számszerűsített célértékekben is.

2. táblázat

Az Európai Unió és Magyarország köznevelési kihívásai és céljai 2020-ra

(Forrás: Az európai oktatási szakpolitika prioritásai az Oktatás és képzés 2020 szakértői munkacsoportok tevékenységének tükrében)

2011	Magyarország		Európai Unió		Cél	
	2014	2011	2014	2020		
Korai iskolaelhagyók aránya az oktatásban, képzésben	11,4%	11,4%	13,4%	11,1%	10% alatt	
Kisgyermekkorai nevelés és gondozás	94,5%	94,7%	93,2%	93,9%	legalább 95%	
Alulteljesítő 15 évesek részaránya a PISA-felmérés szerint	olvasás	-	19,7%	-	17,8%	15% alatt
		-	28,1%	-	22,1%	15% alatt
	matematika	-	18,0%	-	16,6%	15% alatt
	természettudományok					

1.5. A KÖZNEVELÉS JOGSZABÁLYI HÁTTERE

A közneveléssel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket, valamint a köznevelésben közreműködők feladatait, vagyis általánosságban *a köznevelés teljes működését az ágazatra vonatkozó rendkívül komplex jogszabályi struktúra határozza meg*. A szabályozás kiterjed a tantervi, fenntartói, közigazgatási, foglalkoztatási, finanszírozási és szociálpolitikai területekre is, tehát a köznevelési ágazat esetében igen szerteágazó rendszerről van szó, ezért az alábbiakban csak a legfontosabb jogszabályokat és azok fő szabályozási területeit emeljük ki.

A jogforrási hierarchia rendezési elvének megfelelően a köznevelésre vonatkozó jogszabályi piramis csúcsa az *Alaptörvény vonatkozó tartalma*. Az Alaptörvény XI. cikke értelmében minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez, az állam pedig ezt a jogot „*a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja*”.²³

A jogforrási hierarchia következő lépcsőjén helyezkedik el a már említett, *nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény*. Ez az Alaptörvényben foglaltak végrehajtása érdekében rögzíti, hogy az ingyenes és kötelező alapfokú, illetve ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú neveléshez-oktatáshoz való jog biztosítása az érettségi megszerzéséig, valamint az első szakképesítésre történő felkészítés a magyar állam közzolgálati feladata. A törvény – az Alaptörvény rendelkezésein túlmenően is – széles körben biztosítja az ingyenességet az óvodai nevelés, a kollégiumi ellátás, valamint az iskolai nevelést és oktatást kiegészítő szakszolgálatok igénybevételekor. A törvény biztosítja az intézménylétesítés szabadságát az állami fenntartásból eredő – ésszerű – korlátok között.²⁴

A törvény meghatározza

- › azt, hogy ki alapíthat és tarthat fenn köznevelési intézményt,
- › a pedagógiai munka szakaszait (óvodai nevelés, alapfokú nevelés-oktatás, középfokú nevelés-oktatás, szakképesítés megszerzésére irányuló felkészítés),
- › az iskolai nevelés-oktatás tartalmi meghatározásának felépítését (a Nemzeti alaptanterv, a kerettantervek és a helyi tantervek egymásra épülő rendszerét),

²³ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., XI. cikk.

²⁴ Nkt. 2. § (1).

- › az állami vizsgák (érettségi, szakmai vizsga és művészeti vizsgák) rendszerét,
- › a köznevelés intézménytípusait és azok legfontosabb jellemzőit,
- › az állami fenntartású nevelési-oktatási intézményekben megszervezhető hit- és erkölcsstanoktatás rendjét,
- › az adatkezeléssel és adatszolgáltatással kapcsolatos szabályokat,
- › a gyermekek és tanulók jogait és kötelességeit, a tankötelezettséget, a tanulók közösségeire és a diákönkormányzatokra vonatkozó rendelkezéseket, a tanulói előmenetel értékelésének alapvető rendszerét, valamint a jutalmazási és fegyelmi, illetve a kártérítési felelősséget,
- › a pedagógusok és alkalmazottak jogait, kötelességeit és azok alkalmazását, továbbá az előmenetelüket, illetve a nevelőtestület, valamint a Nemzeti Pedagógus Kar jogait, feladatait és működését,
- › az intézményvezetők jogait és kötelességeit, valamint a megbízásuk feltételeit,
- › a szülők jogait és kötelességeit, valamint a szerveződéseiket,
- › a köznevelés közfeladatait ellátó szereplőket és azok feladatait, valamint
- › a köznevelés ellenőrzési rendszerét.

A közneveléssel összefüggő törvények közül ki kell emelnünk még a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló 2013. évi CCXXXII. törvényt, illetve a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvényt.

A nemzeti köznevelés *tankönyvellátásáról szóló törvény* leszögezi, hogy „a köznevelés tankönyvellátásának és a pedagóguskézikönyv-ellátásának a megszervezése állami feladat”.²⁵

A törvény meghatározza

- › az állami tankönyvellátásban közreműködő szervezeteket és azok feladatait,
- › a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvrendelés és a tankönyvellátás alapvető szabályait, illetve
- › az állam pénzügyi felelősségvállalását.

A *szakképzésről szóló törvény* rögzíti egyebek mellett a köznevelési rendszer részét képező, iskolarendszerű – tehát szakképző iskolában vagy szakképző iskolai feladatot ellátó többcélú intézményben folyó – szakképzés szabályrendszerét. Az Alaptörvényhez igazodva kimondja:

²⁵ 2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról, 1. § (2).

„Magyarországon az első és második, az állam által elismert szakképesítés megszerzését az állam az iskolai rendszerű szakképzés keretein belül – az e törvényben meghatározott feltételekkel – ingyenesen biztosítja a szakképző iskolai tanulók számára.”²⁶

A törvény meghatározza

- › a szakképzés intézményrendszerét, valamint a szakképző iskolák és a szakképzési centrumok szerepét,
- › az állam által elismert szakképesítéseket tartalmazó Országos Képzési Jegyzék (OKJ) tartalmát,
- › a szakmai vizsgáztatás rendszerét és a szakokkal kapcsolatos elvárásokat,
- › a tanulói szerződést és a tanulókat megillető juttatások rendszerét,
- › a szakképzéssel kapcsolatos állami feladatokat ellátó szervezetek szerepkörét és feladatait,
- › az ellenőrzés rendszerét, valamint
- › a szakképzés finanszírozását.

A törvények végrehajtásával és az egyes területek szabályozásával kapcsolatban számos kormányrendeletet, illetve miniszteri rendeletet hirdettek ki. Ezek közül csak néhányat említünk meg az alábbiakban.

Mindenekelőtt az *Nkt. végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) kormányrendeletet*, amely – többek között – szabályozza a köznevelés információs rendszerének (KIR) működését, az oktatási, a tanulói, a pedagógusi és az intézményi azonosító számokat (amely minden tanulót, pedagógust, intézményt egyedileg azonosít), a térítésmentesen és a térítés ellenében igénybe vehető köznevelési közszolgáltatásokat, valamint a nem állami fenntartásban álló intézményekben folyó nevelés-oktatáshoz a költségvetési törvénnyel összefüggésben meghatározott igénylési rendet.²⁷

A köznevelés tartalmi szabályozása szempontjából kiemelt szerepe van a *Nemzeti Alaptanterv (NAT) kiadásáról szóló 110/2012. (VI.4.) kormányrendeletnek*, amely rögzíti a köznevelés műveltségi területeit, azok egymáshoz viszonyított arányát és a fejlesztési feladatokat, a köznevelés során fejlesztendő kulcskompetenciákat, továbbá a NAT és a kerettantervek, valamint a helyi tantervek egymásra épülő rendszerét.²⁸

²⁶ 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről, 1. § (1).

²⁷ 229/2012. (VIII. 28.) kormányrendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról.

²⁸ 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.

Megemlítendő továbbá az érettségi rendszerét szabályozó 100/1997. (VI.13.) kormányrendelet. Ez az érettségi vizsga céljának rögzítésén túl ismerteti a vizsga fajtáit, részeit és azokat a tantárgyakat, amelyekből érettségi vizsgát kell tenni, továbbá bemutatja az érettségi vizsga szervezésének és megvalósításának a folyamatát, az elnök, a vizsgabizottság és a jegyző feladatait, illetve az érettségi dokumentumait, valamint tartalmazza az általános vizsgakövetelményeket is.²⁹

Nagyon fontos jogforrás még a *pedagógusok előmeneteli és illetményrendszeréről*, illetve a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (Kjt.) köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról szóló 326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet, amely meghatározza a pedagógusok minősítési rendszerének szabályait, az elérhető fokozatokat és juttatásokat, a pedagógusok munkaidejének beosztását, továbbá a vezetőkre és a nem pedagógusi munkakörben foglalkoztatottak alkalmazására vonatkozó szabályokat.³⁰

Az oktatásért felelős miniszter rendeletei közül négyet említünk külön. A *nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról* szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet rögzíti az intézményi belső szabályzók elkészítésének, illetve a nevelési-tanítási idő felosztásának szabályait, az óvodai és iskolai felvétel eljárását, a gyermek vagy tanuló kötelességeinek teljesítésével és az előrehaladásának és teljesítményének a mérésével kapcsolatos előírásokat, valamint az intézmények névhasználatára és a köznevelési intézmények iratkezelésére vonatkozó szabályokat.³¹

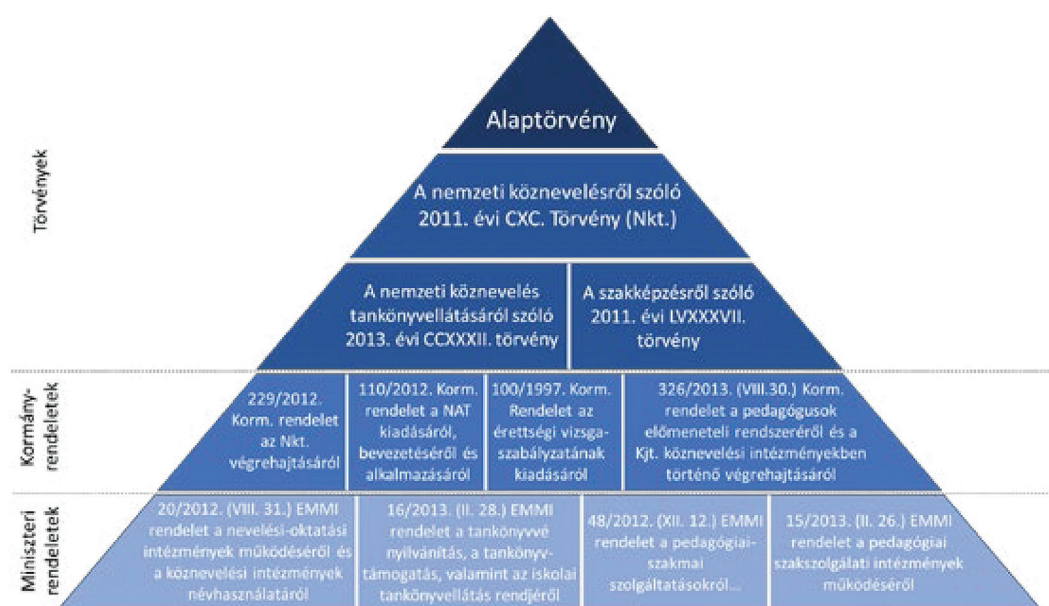
A *tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás és az iskolai tankönyvellátás rendjét* és folyamatát, valamint az ehhez kapcsolódó feladatokat és határidőket a 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet írja elő.³²

²⁹ 100/1997. (VI. 13.) kormányrendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról.

³⁰ 326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról.

³¹ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról.

³² 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről.

4. ábra

A köznevelés-politikát meghatározó egyes jogszabályok struktúrája

A 48/2012.(XII. 12.) EMMI rendelet rögzíti a *pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat, azok eszközeit és módszereit*, valamint a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat nyújtó intézményeket és a feladataikat.³³

Végezetül megemlítjük a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről szóló 15/2013. (II. 26.) EMMI rendeletet, amely *részletesen szabályozza a pedagógiai szakszolgáltatásokat* (gyógypedagógiai tanácsadás, logopédiai szolgáltatás stb.) *nyújtó intézmények működését és feladatkörét*, illetve a tízféle szakszolgálati feladat ellátásának szabályait.³⁴

Természetesen a fentiek mellett számos egyéb olyan törvény és rendelet található a joganyagban, amelynek a tárgyköre érinti a köznevelést. Ezek közül most csak egyet említünk, *az aktuális tanév rendjéről szóló miniszteri rendeletet*.

³³ 48/2012. (XII. 12.) EMMI rendelet a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokról, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat ellátó intézményekről és a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokban való közreműködés feltételeiről.

³⁴ 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről.

2. A KÖZNEVELÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE

2.1. A KÖZNEVELÉS ÁGAZATI IRÁNYÍTÁSA

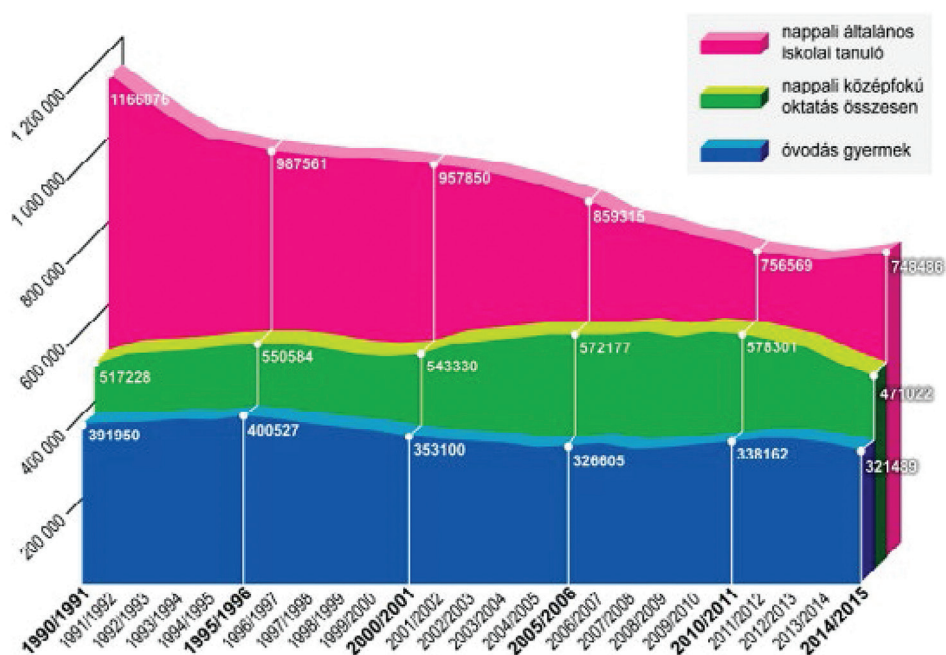
Mielőtt rátérnénk a köznevelés ágazati irányításának bemutatására, röviden át kell tekintsük azokat a trendeket és kihívásokat, amelyek a magyar köznevelés irányítási rendszerének átalakítását is befolyásolták.

Az egyik leginkább figyelemre méltó jelenség, ami jellemző a közigazgatási rendszerek fejlődésére és ezen belül a köznevelés irányítására is, az *az irányítás hatékonyságával és eredményességével kapcsolatos kormányzati igények növekedése* (ez többek között összefügg a 2008-as gazdasági válsággal és az azt követően felerősödő gazdaságossági szemlélettel is). Tekintettel arra, hogy az államok igen komoly összegeket fordítanak a köznevelésre, érthető és jogos elvárás a részükről, hogy ez a jövőnek szóló „befektetés” a lehető leginkább költséghatékony módon a lehető legmagasabb szintű eredményt hozza.

Az oktatásirányítás másik fontos globális trendjének tekinthető az irányítási eszközök repertoárjának gazdagodása. Az oktatásirányítási rendszerek ma már nehezen különíthetők el az értékelési és elszámoltathatósági rendszerektől. Az értékelés (a tanulók, az iskolák, a helyi rendszerek, a tanárok és a fejlesztési beavatkozások értékelése) vagy tágabban a visszajelzés a jog mellett az oktatás irányításának is meghatározó eszközzé vált. Ugyancsak fontos irányítási eszköz lett az érintett ágensek tanulását támogató *intézményfejlesztés és kapacitásépítés* (ilyen például a pedagógusok továbbképzésében a tanárok módszertani felkészültségének folyamatos fejlesztése).

A köznevelési rendszerek irányítása az elmúlt két évtizedben nagymértékben átalakult – beleértve az állami szerepvállalás terjedelmét és tartalmát, a *centralizációs és decentralizációs folyamatok közötti egyensúlyt*, továbbá az alkalmazott irányítási eszközöket. Irányítás vagy igazgatás helyett egyre gyakrabban kormányzásról (*governance*) beszélünk. Ez a fogalom arra utal, hogy az alapvető közpolitikai célok (a minőség, az eredményesség, az igazságosság, a hatékonyság, a kiszámíthatóság, az átláthatóság stb.) érvényesülését olyan környezetben kell biztosítani, amelyben *sokféle, viszonylag nagy mozgásszabadsággal rendelkező szereplő található*, és a szakpolitika eredményessége alapvetően az ő együttes cselekvésükön, az *együttműködésre való képességükön és hajlandóságukon*, valamint a konfliktuskezelési és – nem utolsósorban – a tanulási képességükön múlik.³⁵

³⁵ PALOTÁS Zoltán – JANKÓ Krisztina: A közoktatás irányítása, www.ofi.hu/3-kozoktat-as-iranyitasa-palotas-zoltan-janko-krisztina

5. ábra

Az óvodai nevelésben és a nappali rendszerű iskolai oktatásban részesülők számának alakulása Magyarországon az 1990/1991-es és a 2014/2015-ös tanév között
(Forrás: KSH, készítette: Eruditio Zrt.)³⁶

A magyar oktatásirányítás számára – a fentiekben bemutatottak mellett – további jelentős kihívást jelentenek a *kedvezőtlen demográfiai folyamatok*, illetve az ebből következő fenntarthatósági és költséghatékonysági problémák.

Fontos tényező, hogy a köznevelés fejlesztésére – a 2007–2013, valamint a 2014–2020 közötti támogatási ciklus során egyaránt – nagyon *jelentős uniós támogatások álltak és állnak az ágazati irányítás rendelkezésére*, ezáltal kiemelt jelentőségűvé vált egyfelől a központi és a területi szintű, másfelől az ágazati és a horizontális irányítás összehangolása.

Az említett kihívások az állami szerepvállalás erősödését vonták maguk után, de ráirányították a figyelmet arra is, hogy az oktatási rendszer alkalmazkodóképességének és haté-

³⁶ http://tizperciskola.blog.hu/2015/09/01/becsongettek_millionyi_fatal_vag_neki_az_uj_tanevnek

konyságának javításához továbbra is új megoldások alkalmazására van szükség az irányítás valamennyi szintjén.³⁷

A magyar köznevelés-irányítási rendszer – akárcsak a német és a legtöbb európai struktúra – a közigazgatás rendszerébe tagozódik be. A *közigazgatási integráció* ebben az esetben azt jelenti, hogy a köznevelés-igazgatás települési és területi szinten nem válik el a közigazgatás általános rendszerétől.

Az állam szerepvállalása 2010 után egyértelműen növekedett, amelynek okai között megemlíthetjük az egységes szakmai kontroll és ellenőrzés hiányában egyenetlen szakmai színvonalat, illetve a számos településen jelentkező, a köznevelési feladatok ellátását veszélyeztető forráshiányt. A 2011-es Széll Kálmán Terv ezért azt fogalmazta meg, hogy „*az államnak vissza kell térnie az oktatás világába. Nem függhet az oktatás színvonala az önkormányzatok helyzetétől és eseti döntéseitől, az állam ezen a téren egységes rendet tud tenni.*”³⁸ A centralizáció jegyében 2013-tól az óvodák kivételével – amelyek fenntartói feladatait jellemzően továbbra is a települési önkormányzatok látják el – az állami fenntartású köznevelési intézmények döntő többségének a *Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK)* lett a fenntartója, és kialakult a 198 tankerületből álló új, állami fenntartói rendszer.

Párhuzamosan a szakmai tartalomban is megnőtt az állam súlya, ami magában foglalja többek között a pedagógusok minősítését és pedagógiai-szakmai ellenőrzését, az oktató-nevelő munka értékelését, a tankönyvpiac megszüntetését és az állami tankönyvellátás megszervezését. A szakképzésben – a német mintát alapul véve – *egységes szakképzési centrumok* alakultak ki, és a szabályozási környezet igyekszik elősegíteni a tanulók gyakorlati ismeretszerzését munkahelyi környezetben, a tanulószervezésekkel keresztül. A köznevelés minden területén jelentkező erőteljes állami irányítás fő célja tehát az egységesítés és a szolgáltatások színvonalának növelése volt, hogy lehetőleg minden tanuló minden állami fenntartású iskolában – a települési viszonyoktól függetlenül – magas színvonalú szolgáltatást kapjon.

A tapasztalatok alapján 2016-ban – a kialakított rendszer alapstruktúráján belül – bizonyos mértékű *decentralizáció* indult el. A korábbi állami központi irányítás, a tevékenységek összehangolása és az egységes szakmai-minőségi kritériumok megmaradtak, azonban az ediginél kisebb számú, 58 tankerület nagyobb önállóságot kapott tankerületi és területi szinten a köznevelési feladatellátás szervezésében és gazdálkodásban.

³⁷ PALOTÁS–JANKÓ: *i. m.*

³⁸ Széll Kálmán Terv, 2011, 26., www.polgariszemle.hu/app/data/szellkalmanterv.pdf

Érdemes megemlíteni, hogy a magyar köznevelés irányítási rendszere számos hasonlóságot mutat más európai országokéval. Példaként említhetjük a szervezeti és pedagógiai kultúrájában a magyarhoz viszonylag közel álló *német rendszert*, amelynek legfontosabb jellemzője *az állam erőteljes jelenléte az intézmények fenntartásában és működésük finanszírozásában*, valamint *kizárólagossága a szakmai irányításban és az ellenőrzésben*. A tartalmi szabályozás központilag kidolgozott tantervek és tesztek segítségével valósul meg, és fontos törekvés (a NAT célkitűzéseivel összhangban) az egész napos alapfokú oktatás megteremtése. Az oktatási intézmények fenntartása beilleszkedik a közigazgatás általános rendszerébe. Az óvodák többségét jóléti szervezetek vagy települési önkormányzatok működtetik, míg az állam iskolák többsége közös fenntartású.³⁹

2.1.1. AZ OKTATÁSÉRT FELELŐS MINISZTER ÉS A KORMÁNY KÖZNEVELÉS-POLITIKAI FELELŐSSÉGE

A köznevelés ágazati irányítását a kormányon belül az oktatásért felelős miniszter látja el (jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériuma – EMMI – berkein belül). Fontos leszögezni, hogy az ágazati irányítás kiterjed azokra az iskolákra és intézményekre is, amelyeknek a fenntartója nem az állam, hanem például valamelyik egyház, gazdasági szervezet vagy települési, nemzetiségi önkormányzat. A miniszter számos köznevelési vonatkozású feladata közül most csak néhányat emelünk ki:

- › kidolgozza a köznevelés stratégiáját (ennek elfogadása a kormány hatásköre),
- › támogatja a megyei köznevelés-fejlesztési tervek elkészítését,
- › legalább ötévente értékeli és felülvizsgálja az Óvodai nevelés alapprogramját és a *Nemzeti alaptantervet* (amelyet a kormány rendeletben határoz meg),
- › gondoskodik a nevelési-oktatási intézményekben folyó pedagógiai munka szakmai ellenőrzéséről és értékeléséről, valamint a kapcsolódó mérésekről,
- › működteti és fejleszti az érettségi vizsgák rendszerét,
- › gondoskodik az országos pedagógiai-szakmai szolgáltatásokról,
- › ellenőrzi a tankönyvkiadást és a tankönyvforgalmazást,
- › dönt az állami fenntartású köznevelési intézmények létrehozásáról, átszervezéséről vagy éppen megszüntetéséről,

³⁹ *Németország oktatási reformjai*. Kivonat a SULISZERVIZ Oktatási és Szakértői Iroda Kft. által készített tanulmányból, www.oktatas.hu/kozneveles/projektek/tamop3110_oktatasiranyitas/projekthirek/nemetorszag_oktatasi_reformjai?printMode=true

- › biztosítja a pedagógusok szakmai fejlődésének és továbbképzésnek a kereteit, valamint
- › kinevezi és felmenti az oktatási jogok biztosát.

A szakképzésben összetettebb az ágazati irányítás: a szakképzéssel kapcsolatos hatásköröket *az oktatásért felelős miniszter, a szakképzésért felelős miniszter* (jelenleg a Nemzetgazdasági Minisztériumot vezető miniszter), valamint *az adott szakképesítésekért felelős miniszterek* együtt, törvényben szabályozott rendben gyakorolják.⁴⁰

Az oktatásért felelős miniszter – az Nkt. felhatalmazása alapján – számos köznevelési kérdéskörben rendelkezik jogalkotási felelősséggel, így például évente meghatározza a tanév rendjét, valamint rendeletben szabályozza a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvellátás és -forgalmazás működését.

A kormány feladata alapvetően a stratégiai tervezés, illetve a szabályozás. Ennek megfelelően a kormány fogadja el az ágazati stratégiát (*Köznevelés-fejlesztési stratégia*), illetve adja ki – többek között – a *Nemzeti alaptantervet*, az *Óvodai nevelés alapprogramját* vagy éppen az érettségi vizsga vizsgaszabályzatát.

2.1.2. AZ OKTATÁSI HIVATAL

A 2006-ban létrehozott *Oktatási Hivatal* (a továbbiakban: OH) az EMMI irányítása alá tartozó, országos illetékességű központi hivatal, amely a köznevelési és a felsőoktatási ágazatokban – és általában az oktatás-nevelésben – középírányítói feladatkört lát el.⁴¹

Akinek iskoláskorú gyermeke van, jó eséllyel már találkozott valamilyen formában az OH-val, ha másként nem, akkor mint a diákigazolványt kiállító szervvel. Illetékessége a magyarországi nyelvvizsga-rendszerekre is kiterjed, az alábbiakban azonban – értelemszerűen – csak a közneveléssel kapcsolatos legjellemzőbb feladatait mutatjuk be.

Az OH gondoskodik a *Köznevelés Információs Rendszere (KIR)* működtetéséről és üzemeltetéséről. Ide tartozik a köznevelési intézmények, a tanulók és a pedagógusok nyilvántartásának és az érettségi vizsgaelnökök, illetve a köznevelési szakértők névjegyzékének vezetése, valamint a *diákigazolvány kibocsátása és nyilvántartása*.

Fontos szerepe van az OH-nak a középiskolai felvételi eljárás lebonyolításában, a jelentkezők nyilvántartásában és a felvételizők tájékoztatásában is.

⁴⁰ Nkt. 77–80. §.

⁴¹ 121/2013. (IV. 26.) kormányrendelet az Oktatási Hivatalról.

Az OH felelős az érettségi vizsgák előkészítéséért és megszervezéséért, működteti az érettségi feladatokat kidolgozó tételkészítő bizottságokat, és másodfokú döntést hoz az érettségi vizgabizottság döntésével kapcsolatos fellebbezésekben.

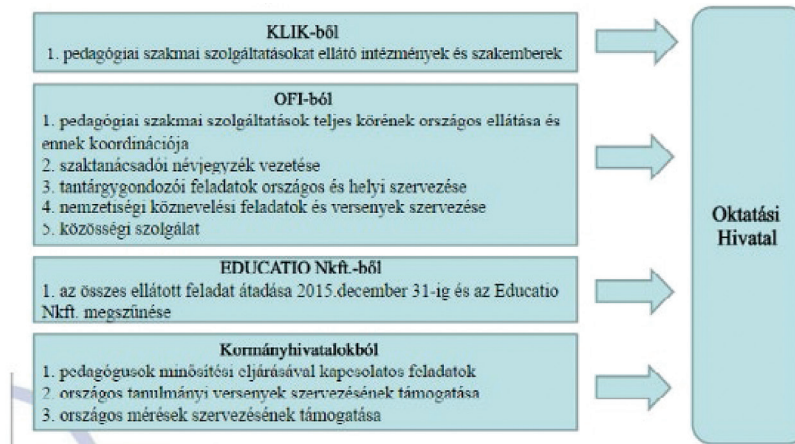
A köznevelés szereplői számára számos pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújt (pl. az érettségi vizsgaelnökök továbbképzése), emellett megszervezi az országos pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat és *biztosítja a szolgáltatásokat nyújtó területi szervezeti egységei – a tizenöt Pedagógiai Oktatási Központ (POK) – egységes szakmai irányítását.*

Az OH feladata az országos köznevelési tárgyú *mérések és szakmai ellenőrzések megszervezése és értékelése*, illetve a nemzetközi mérések (PISA, TIMSS, PIRLS) és vizsgálatok előkészítése, lebonyolítása. Az oktatásért felelős miniszter által elrendelt pedagógiai-szakmai ellenőrzéseket, elemzéseket, átvilágításokat szintén az OH végzi el.

A hivatal komoly ellenőrzési jellegű feladatokat is ellát, így például koordinálja az oktatási intézményekben lezajló pedagógiai-szakmai ellenőrzéseket, törvényességi ellenőrzési jogkört gyakorol a külföldi nevelési-oktatási intézmények felett, valamint – a POK-okon keresztül – *megszervezi a pedagógusok minősítését.*

A fentiek mellett számos egyéb feladatot is ellát az OH, elég csak megemlíteni az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyek (OKTV), az országos művészeti, a nemzetiségi stb. versenyek megszervezését, a köznevelésben használt bizonyítványok és nyomtatványok előállítását, a tankönyvek és a pedagógus-továbbképzések akkreditációját, illetve a tankönyvjegyzék és a különböző nyilvántartások vezetését.

Az *OH feladatköre* 2015–2016 folyamán, az ágazati szervezetrendszer egyszerűsítése során *jelentősen kibővült.* Ennek keretében komoly feladatokat vett át a KLIK-től, az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézettől (OFI)*, a megyei (fővárosi) kormányhivataloktól, valamint a 2015. december 31-én a kormány döntésével megszüntetett és korábban számos köznevelési informatikai szolgáltatást nyújtó Educatio Nkft.-től.

6. ábra

Az EMMI háttérintézményi és kormányhivatali feladatainak integrálása az Oktatási Hivatalba

(Forrás: az OH honlapja)

2.2. INTÉZMÉNYFENNTARTÓK

A köznevelés szervezetrendszerében nagyon komoly változások történtek az elmúlt években. Ezeknek a változásoknak az egyik legfontosabb eleme az volt, hogy az állam 2013. január 1-jével több ezer iskola és köznevelési intézmény fenntartását átvette az önkormányzatoktól. Az átszervezés legfőbb célja az egységes és magas szakmai színvonal biztosítása, valamint az intézményfenntartás költséghatékonyabbá tétele volt. Az átvett intézmények egy részének a működtetését is átvette az állam, a többi esetben az önkormányzat maradt a működtető.

A fenntartóváltás a települési önkormányzatok vagy önkormányzati társulások által fenntartott köznevelési intézmények gyakorlatilag teljes körére kiterjedt, kivéve az óvodákat. Az átszervezés keretében a pedagógusok, valamint a nevelő- és oktatómunkát közvetlenül segítő (röviden NOKS) foglalkoztatottak munkáltatója a KLIK lett.

Az átszervezés nem érintette a foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyát, valamint vezetői megbízását, ebben tehát nem okozott változást.⁴²

⁴² 2012. évi CLXXXVIII. törvény a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről.

A változások következtében köznevelési intézményt ma Magyarországon

- › az állam,
- › a települési önkormányzat,
- › a nemzetiségi önkormányzat,
- › egyházi jogi személy, illetve
- › vallási tevékenységet végző vagy más személy és szervezet (magánintézmény)
- › alapíthat és tarthat fenn, amennyiben ennek a jogát megszerezte.⁴³

2.2.1. AZ ÁLLAMI INTÉZMÉNYFENNTARTÓ

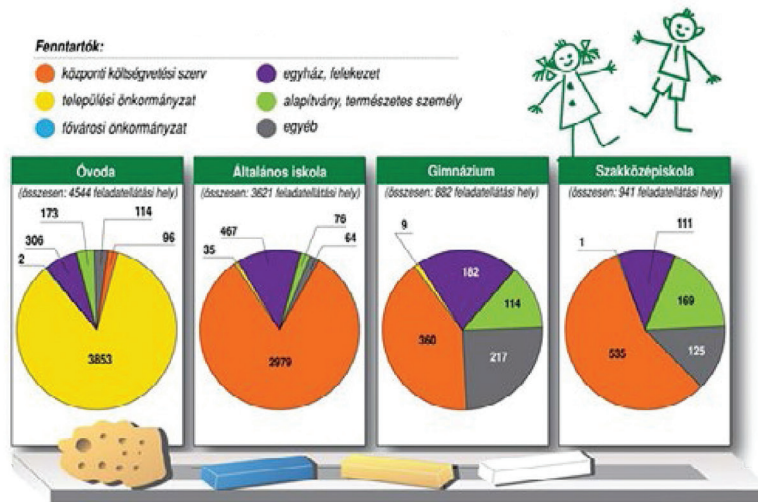
Az állami köznevelési intézmények fenntartását központi hivatalként 2013. január 1-től kezdődően a *Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK)* látta el. A KLIK alapvetően kétszintű szervezetként jött létre

- › központi hivatallal (amely a központi irányítást, koordinációt végezte), valamint
- › százkilencvennyolc járási tankerülettel (közülük tizenkilenc ún. megyeközponti tankerület).
- › A KLIK *legfontosabb fenntartói feladatai* az alábbiak voltak:
- › a pedagógusok és a pedagógiai munkát közvetlenül segítő munkatársak munkáltatói jogkörének a gyakorlása,
- › a bérek finanszírozása,
- › az intézményvezetők kinevezésében való közreműködés (vagyis javaslattétel a miniszternek),
- › az osztályok és csoportok számának engedélyezése,
- › a tantárgyfelosztás és a továbbképzési program jóváhagyása,
- › a pedagógusok helyettesítési rendszerének megszervezése és működtetése,
- › az alkalmazotti létszám meghatározása,
- › javaslattétel köznevelési intézmények létesítésére, átszervezésére és megszüntetésére, valamint
- › ellenőrzési feladatok (pedagógiai program, házirend megtartása stb.).

A KLIK a fenntartás mellett *a működtetési feladatokat is ellátta* azokon a háromezer fő alatti településeken, amelyek nem tudták vállalni a köznevelési intézmények ingó- és ingatlanva-

⁴³ Nkt. 2. § (3)–(4).

gyonának a működtetését.⁴⁴ A többi esetben az önkormányzatok a saját döntésük alapján vállalhatták a működtetést. A működtetés alapvetően az ingatlanok a rendeltetésének megfelelő üzemeltetését és karbantartását, az ehhez kapcsolódó költségeket (pl. villany, fűtés, takarítás), valamint a működéshez szükséges eszközök és anyagok megrendelését és tárolását foglalja magában. Ez azt jelenti tehát, hogy 2013–2017 között a KLIK fenntartásában álló intézményekben a fenntartás és a működtetés kettévált.

7. ábra

Az oktatási intézmények megoszlása fenntartók szerint, 2014/2015
(Forrás: KSH/MTVA Sajtó- és Fotóarchívum/MTI)⁴⁵

A tevékenység volumenére jellemző, hogy a 2015. tavaszi adatok szerint a KLIK fenntartásába 2508 köznevelési intézmény tartozott, összesen 5962 tagintézménnyel.⁴⁶ Összehasonlításképpen: az összes köznevelési feladat-ellátási hely száma – a fenntartótól függetlenül – a Központi Statisztikai Hivatal 2015. április 29-i kiadványa alapján 10 829 volt.⁴⁷

A kialakított rendszer a gyakorlatban számos kérdést vetett fel, illetve rengeteg tapasztalatot hozott. A legtöbb probléma a „közös” üzemeltetett intézményeknél merült fel, ame-

⁴⁴ Nkt. 74. § (5).

⁴⁵ Az ábrát a magyarhirlap.hu közölte 2016. május 17-én.

⁴⁶ Intézményfenntartás a köznevelésben, új irányok. EMMI, 2015. március 5., <http://slideplayer.hu/slide/3084605/>

⁴⁷ Statisztikai tükrök, 2015/31., 2015. április 29., Központi Statisztikai Hivatal.

lyeknél a KLIK látta el a fenntartói feladatokat, míg az önkormányzat a működtetést. A tapasztalatok és a szakmai javaslatok alapján 2016-ban az Országgyűlés a kormány javaslatára döntött a KLIK és az állami fenntartói struktúra átalakításáról.

Az új, 2017. január 1-jétől hatályos rendszer értelmében a KLIK területi szervei (tankerületei) az ötvennyolc új tankerületi központ részei lesznek (gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy egy-egy új tankerület illetékessége átlagosan 3-4 korábbi tankerületre terjed ki).

2017. január 1-jétől a KLIK helyett a Klebelsberg Központ látja el a középírányítói feladatokat a tankerületi központok tevékenységében. A Klebelsberg Központ fő feladatai az alábbiak:

- › a tankerületek éves költségvetési javaslatának felterjesztése az oktatásért felelős miniszternek;
- › a tankerületi központok éves költségvetési beszámolójának elkészíttetése és felülvizsgálata;
- › a tankerületi központok gazdálkodási keretszabályainak a meghatározása, valamint a gazdálkodás szervezése, irányítása és ellenőrzése;
- › a tankerületi központok SZMSZ-ének és munkatervének jóváhagyása;
- › a kötelező adatszolgáltatások végrehajtásának ellenőrzése;
- › a tankerületi központok informatikai stratégiájának és kommunikációs tevékenységének meghatározása;
- › szakmai iránymutatás a tankerületek továbbképzési terveinek elkészítéséhez, a jó gyakorlatok gyűjtése és ezek alapján ajánlások megfogalmazása; illetve
- › a Klebelsberg Képzési Ösztöndíj működtetése.

Az új tankerületi központok legfontosabb jellegzetessége az, hogy ezek saját gazdasági szervezettel rendelkező, önálló költségvetési szervek. Az illetékességi területükön lévő, saját fenntartású köznevelési intézmények pedagógusai és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő, illetve az egyéb munkakörben dolgozó munkatársak (2017. január 1-jétől) a tankerületi központ állományába tartoznak. Az eddig az önkormányzatok által működtetett és a KLIK által fenntartott intézményeket is a tankerületek fogják működtetni.

Az új rendszer értelmében a köznevelési intézmények bizonyos kiadások felett gazdálkodhatnak, kis értékű beszerzéseket végezhetnek, emellett az intézményvezetőknek egyetértési joga van a pedagógusok alkalmazásának kérdésében.⁴⁸

⁴⁸ A kormány 134/2016. (VI. 10.) rendelete az állami köznevelési közfeladat ellátásában fenntartóként részt vevő szer-

2.2.2. A TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATOK

A települési önkormányzatok fő köznevelési feladata az óvodai feladatok megszervezése maradt. A Magyarország önkormányzatairól szóló törvény (Mötv.) értelmében az óvodafenntartás a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatok körébe tartozik.⁴⁹ Budapest mint főváros esetében az Mötv. a kerületi önkormányzatokra ruházza az óvodák fenntartását.⁵⁰

A jogszabályok továbbra is lehetővé teszik, hogy az óvodák fenntartására – gazdaságossági, demográfiai stb. okokból – az önkormányzatok társulást hozzanak létre, de azt is megengedik, hogy a települési önkormányzat az óvodai feladatok megszervezésére más fenntartóval – például egyházzal vagy alapítvánnyal – állapodjon meg.

2.2.3. A NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZATOK

A nemzetiségi önkormányzatok a köznevelési intézményfenntartók között óvoda- vagy iskolafenntartóként lehetnek jelen. Az Nkt. értelmében a nemzetiségi önkormányzat a nemzetiség által lakott településen – köznevelési szerződéssel – átveheti a nemzetiséghez tartozók óvodai nevelésére és iskolai nevelés-oktatására létrehozott intézmény fenntartói jogát.⁵¹ A nemzetiségi önkormányzat (a vonatkozó kormányrendelet alapján) a köznevelési intézményei fenntartásához költségvetési támogatásban részesülhet.⁵²

2.2.4. AZ EGYHÁZAK

Magyarországon az egyházak igen jelentős szerepet játszanak és játszottak a múltban is a köznevelésben. A kommunista rendszert megelőzően a nagy történelmi egyházak több ezer intézményt tartottak fenn, ám az iskolák államosítása következtében 1949-ben ez a hatalmas és kiterjedt közoktatási intézményhálózat állami kézbe került. A rendszerváltást követően, 1990-től kezdve gyorsan létesültek újra a nagy történelmi egyházak és kisebb vallási

vekről, valamint a Klebelsberg Központtól.

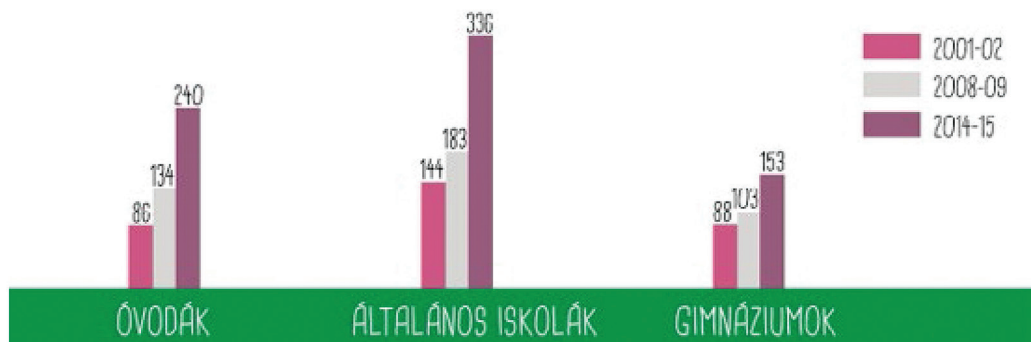
⁴⁹ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország önkormányzatairól (Mötv.), 13. § (1) 6. pont.

⁵⁰ Mötv. 23. § (5) 10. pont.

⁵¹ Nkt. 74. § (7).

⁵² 428/2012. (XII. 29.) kormányrendelet a nemzetiségi célú előirányzatokból nyújtott támogatások feltételrendszeréről és elszámolásának a rendjéről, 1. sz. melléklet, 2. a) pont.

közösségek óvodái és iskolái. Erre a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény ad lehetőséget, amely kimondja, hogy az egyházak létrehozhatnak és fenntarthatnak nevelési és oktatás intézményeket.⁵³ Jelenleg a legnagyobb egyházi intézményfenntartók a történelmi egyházak, tehát a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyház, valamint a kisebb egyházak, mint például a baptista egyház. Jelenleg nyolcszáz körül van az egyházi fenntartású köznevelési intézmények száma.

8. ábra

Az egyházi fenntartású oktatási intézmények száma
(Forrás: kormány.hu, készítette: Eruditio Oktatási Zrt.)⁵⁴

A legfontosabb különbségek az egyházi és az állami fenntartású köznevelési intézmények között a következők:

- › az egyházi intézmények vallási tekintetben elkötelezetten működhetnek, így előírhatják az adott vallás és világnézet elfogadását;
- › nem kell alkalmazniuk a tanulók lakóhely szerinti kötelező felvételére, illetve a csoportlétszámra vonatkozó előírásokat (csak a maximális létszámra vonatkozó rendelkezéseket kell figyelembe venniük);
- › a fenntartó választhat kerettantervet és tankönyvet;
- › az egyházi intézmények vezetőjét az oktatásért felelős miniszter egyetértésével a fenntartó bízza meg, és a munkáltatói jogokat is a fenntartó gyakorolja.⁵⁵

⁵³ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról.

⁵⁴ http://tizperciskola.blog.hu/2016/09/15/klik_vs_egyhazak_hol_jobb_tanulni_hol_jobb_dolgozn

⁵⁵ Nkt. 31–33. §, illetve 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet.

Fontos szabály, hogy az egyházi fenntartó erre vonatkozó szerződés vagy nyilatkozat alapján kiegészítő támogatásra válhat jogosulttá, ebben az esetben azonban az egyházi általános iskolának részt kell vennie a kötelező beiskolázásban, vagyis – meghatározott mértékig – köteles felvenni a működési helyén lakóhellyel rendelkező tanköteles tanulókat.⁵⁶

Az egyházi nevelési-oktatási intézmények költségvetési finanszírozása az állami intézményekkel azonos mértékben történik.⁵⁷

2.2.5. EGYÉB FENNTARTÓK

Az előzőekben említettek mellett köznevelési intézményt tarthat fenn egyéb, vallási tevékenységet végző szervezet vagy más személy, illetve szervezet is, ha a megszerezte a tevékenység folytatásának jogát. Az általuk fenntartott intézményeket a köznyelv *magánfenntartású köznevelési intézménynek* nevezi.⁵⁸ A magánfenntartású köznevelési intézményekre nem ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint az egyházi köznevelési intézményekre, mivel az állam csak a pedagógusok létszáma szerinti költségekkel azonos mértékű támogatást biztosít a számukra.

2.3. A KÖZNEVELÉS-POLITIKÁBAN FELADATOT ELLÁTÓ EGYÉB ÁLLAMI SZEREPLŐK

Az alábbiakban azokra az állami szervezetekre térünk ki, amelyek az eddig bemutatottakon túl a köznevelési rendszer működtetésében (nem oktató-nevelő intézményként) szerepet játszanak. Ebben a körben négy szereplőre térünk ki külön:

- › a megyei (fővárosi) kormányhivatalokra,
- › a Könyvtárellátó Nonprofit Kft.-re,
- › a Magyar Államkincstárra, valamint
- › a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatalra.

A kormány határozata értelmében az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI)* 2017. január 1-jével megszűnik, feladatait a Könyvtárellátó Nonprofit Kft., valamint – a tartalom- és tan-

⁵⁶ Nkt. 33. § (1).

⁵⁷ 1997. évi CXXIV. törvény az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről, 5. § (1).

⁵⁸ Nkt. 4. § 16. pont.

könyvfejlesztésben – az emberi erőforrások minisztere által kijelölt állami felsőoktatási intézmény látja el.⁵⁹ Ezért az OFI bemutatására ebben a dokumentumban nem térünk ki.

2.3.1. A MEGYEI (FŐVÁROSI) KORMÁNYHIVATALOK ÉS A JÁRÁSI HIVATALOK

A húsz megyei (fővárosi) kormányhivatal a köznevelés rendszerében elsősorban hatósági és törvényességi ellenőrzési tevékenységével, illetve az emelt szintű érettségi vizsgák megszervezésével vesz részt.

A köznevelési intézmények külső ellenőrzése háromféle lehet:

1. pedagógiai-szakmai ellenőrzés vagy más néven tanfelügyelet (ezt az Oktatási Hivatal szervezi),
2. hatósági ellenőrzés (ez a kormányhivatalok feladata), valamint
3. törvényességi ellenőrzés (ez ugyancsak a kormányhivatalok feladata).⁶⁰

A *hatósági ellenőrzés* keretében a kormányhivatal a jogszabályban foglalt rendelkezések betartását vizsgálja a köznevelési intézményben az előzetes ellenőrzési terv, valamint egyéni bejelentés alapján. Az ellenőrzés célja a jogsértések kiszűrése és – a hatósági ellenőrzés megelőző hatásával – az önkéntes jogkövető magatartásra ösztönzés. A hatósági ellenőrzés alapvetően az egyenlő bánásmód követelményére, a kötelező felvételre vonatkozó feladatok ellátására, az osztály- és csoportlétszámra, a tanulói óraterhelésre, az érettségi és szakmai vizsgák megszervezésére és lebonyolítására, a kötelező eszközök és felszerelések meglétére, a köznevelési feladatok ingyenességére, valamint a nyilvántartások vezetésére terjed ki.⁶¹

A *törvényességi ellenőrzés* során a kormányhivatal célja a fenntartói működés jogszerűségének megállapítása. Az ellenőrzést legalább kétfévente végzik el, a célcsoportja pedig az egyházi és többi nem állami és nem települési önkormányzati fenntartású köznevelési intézmények köre. A törvényességi ellenőrzés elsősorban arra terjed ki, hogy a fenntartó jogosult-e köznevelési tevékenységre, biztosítja-e a feladatokhoz szükséges minimális eszközt és felszerelést, valamint a szükséges pénzügyi forrásokat, törvényesen alkalmazza-e az intézmény vezetőjét, illetve vizsgálta-e a pedagógiai program végrehajtását és a szakmai munka eredményességét.⁶²

⁵⁹ 1312/2016. (VI. 13.) kormányhatározat a központi hivatalok és a költségvetési szervek formájában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről, 1. melléklet 1. i) pont.

⁶⁰ Nkt. 86. § (1).

⁶¹ www.oktatas.hu/koznevelés/kormanyhivatalok/feladatok/hatosagi_ellenorzesek

⁶² www.oktatas.hu/koznevelés/kormanyhivatalok/feladatok/torvenyessegi_ellenorzesek

Az ellenőrzéseken kívül a kormányhivatal szervezi meg (az OH koordinációja mellett) az *emelt szintű érettségi vizsgákat*, gondoskodik a középszintű érettségi vizsgabizottságok elnökeinek megbízásáról, közreműködik a köznevelés-fejlesztési terv elkészítésében, valamint vezeti az egyházi és magán köznevelési intézmények nyilvántartását.

A járási hivatalok köznevelési tevékenységei közül érdemes kiemelni a *tankötelezettséggel kapcsolatos feladatokat*. Ez magában foglalja a tankötelezettség nyilvántartását, az ezzel összefüggő adatközlést, illetve a tanköteles tanuló igazolatlan mulasztása esetén a szabálysértési hatósági teendőket.⁶³

2.3.2. A KÖNYVTÁRELLÁTÓ NONPROFIT KFT.

A köznevelés tankönyvellátása, a tankönyvek és a tartalmi megfelelőségük biztosítása a hatályos jogszabályok alapján állami feladat. *A tankönyvek megrendelését, beszerzését és az iskolák számára történő eljuttatását*, valamint a tankönyvek vételárának beszedését országos szinten egy állami tulajdonú gazdasági társaság, a Könyvtárellátó Nonprofit Kft. (közismertebb nevén a KELLO) látja el.⁶⁴

A KELLO biztosítja az iskoláknak az elérhető tankönyvek adatbázisát és az internetes tankönyvrendeléshez szükséges felületet. Az intézményi igények alapján a KELLO szerzi be a tankönyveket (valamint az iskolai megrendelések függvényében a további tanszereket és taneszközöket), majd gondoskodik a tankönyvrendelések összeállításáról és a köznevelési intézményekbe történő kiszállításáról.

2.3.3. A MAGYAR ÁLLAMKINCSTÁR

A köznevelés állami finanszírozásában kulcsszerepe van a költségvetési hozzájárulásokat és támogatásokat folyósító Magyar Államkincstárnak (MÁK). A MÁK *folyósítja az állami fenntartású intézmények pedagógusainak és foglalkoztatottjainak munkabérét*.⁶⁵

A fentiek mellett *a nem állami és nem települési önkormányzati fenntartók* (pl. az egyházak és a magánintézmények fenntartói) esetében a MÁK feladata *a támogatások fenntartó oldali igénylésével, a támogatások folyósításával, elszámolásával és ellenőrzésével, valamint az adatszol-*

⁶³ Nkt. 45.§ (8)–(9).

⁶⁴ 2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról, 2. §. (2).

⁶⁵ Nkt. 88. § (3).

gáztatásokkal kapcsolatos tevékenységek ellátása. A nem állami fenntartók számára a MÁK átlagbáralapú költségvetési hozzájárulást folyósít az oktatásért felelős minisztérium fejezeti kezelésű előirányzatai közt nevesített humánfinanszírozási keret terhére, a minisztérium utalványozása alapján. Tehát a közneveléshez kapcsolódó és a központi költségvetésből származó állami támogatások igénylésének és elszámolásának jogszerűségét is a MÁK ellenőrzi.⁶⁶

2.3.4. A NEMZETI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI HIVATAL

A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (NSZFH) a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter (a nemzetgazdasági miniszter) irányítása alá tartozó, *központi hivatalként működő központi költségvetési szerv.*⁶⁷ A tevékenységi köre igen szerteágazó, jelen fejezet-részben azonban kizárólag a köznevelés rendszerén belüli feladatait mutatjuk be.

Ez az iskolarendszerű szakképzést jelenti, amelynek a keretében a képzés résztvevői a szakképző iskolával tanulói jogviszonyban állnak. A szakképzésről szóló törvény úgy fogalmaz, hogy *az első, állam által elismert szakképesítés megszerzése* tartozik az ingyenes köznevelés fogalmi körébe.⁶⁸

Az NSZFH feladatköre ezzel kapcsolatban a szakképzési centrumok középírányítói és fenntartói feladatainak ellátása, a pedagógusok, az intézményvezetők és a fenntartók szakmai továbbképzésének megszervezése, *a szakmai tankönyvek, a szakmai érettségi tantárgyi követelményének és a szakmai vizsgakövetelmények kidolgozása*, a képzési célok ellenőrzési módszertanának a kidolgozása, valamint a szakmai vizsgaelnöki, vizsgabizottsági és *szakképzési szakértői névjegyzék összeállítása.*⁶⁹

2.4. A KÖZNEVELÉS INTÉZMÉNYEI

Minden diák, szülő, nagyszülő vagy bárki, aki a közneveléssel bármilyen kapcsolatba kerül, leginkább a köznevelési intézmények, vagyis az óvodák, az iskolák, a kollégiumok és az egyéb szereplők működésén, a pedagógusok és a nevelő-oktató munkát segítő munkatársaik

⁶⁶ 229/2012. (VIII. 28.) kormányrendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról, 37/O. § (1).

⁶⁷ 319/2014. (XII. 13.) kormányrendelet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatalról, 1. §

⁶⁸ 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről, 1. § (1).

⁶⁹ 319/2014. (XII. 13.) kormányrendelet, 5. § (1).

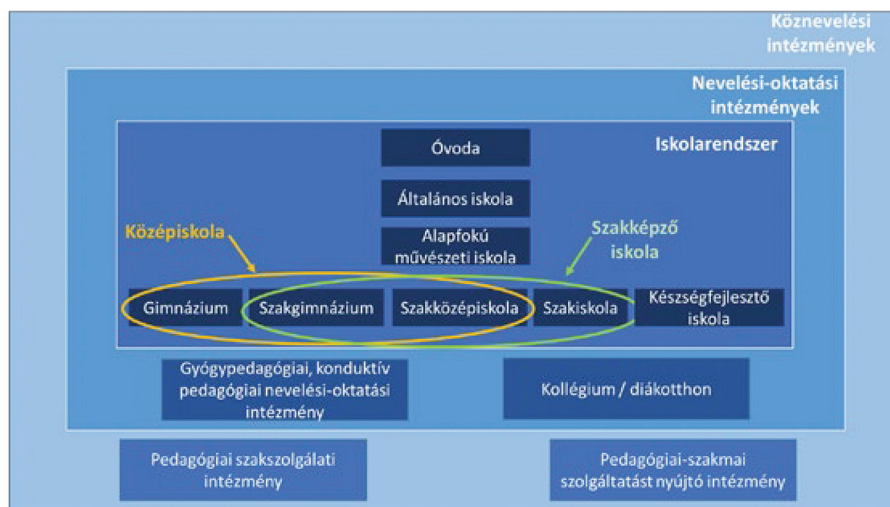
szakmai felkészültségén, elkötelezettségén és hivatástudatán keresztül érzékeli a köznevelési szakpolitikát. A köznevelési intézmények nemcsak a tudásátadásban, a gyermekek és a fiatalok képességeinek, készségeinek és műveltségének fejlesztésében, a magán- és a közérdeket összeegyeztetni képes, felelős emberré nevelésében játszanak döntő szerepet, hanem ezen keresztül *a magyar társadalom hosszú távú fejlődésében és az egész nemzet jövőjének formálásában is.*

A magyar köznevelési intézményrendszer az alábbi tizenkét intézménytípust ismeri:

1. óvoda,
2. általános iskola,
3. gimnázium,
4. szakgimnázium,
5. szakközépiskola,
6. szakiskola,
7. készségfejlesztő iskola,
8. alafokú művészeti iskola,
9. gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény,
10. kollégium,
11. pedagógiai szakszolgálati intézmény, illetve
12. pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmény.

A felsoroltak közül a gimnázium, a szakgimnázium és a szakközépiskola alkotja a *középiszolák* csoportját, míg a szakgimnázium, a szakközépiskola és a szakiskola tartozik a *szakképző iskolák* halmazába. A középiszolákat, a szakiskolákat és a készségfejlesztő iskolákat együttesen *középfokú iskolának* nevezzük. A gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény és a kollégium az iskolarendszeren kívüli nevelési-oktatási intézmények közé tartozik. Fontos, hogy *egy köznevelési intézmény több különböző típusú intézmény feladatait is elláthatja (többcélú intézmény).*⁷⁰

⁷⁰ Nkt. 7. § (1).

9. ábra

A köznevelés intézményrendszere
(Forrás: saját szerkesztés)

A köznevelési intézményrendszer a gyermekek (tanulók) hároméves korától akár egészen 18–19 éves koráig biztosítja az oktató-nevelő munkát mint közszolgálatot.

Az intézménytípusok egymásra épülését életkor és évfolyam szerint az alábbi ábra szemlélteti.

Életkor				Évfolyam
19			szakképzési évfolyamok	14.
18			érettségi felkészítés	13.
17				12.
16	Gimnázium	6 osztályos gimnázium	Szakgimnázium	11.
15		8 osztályos gimnázium	Szakközépiskola	10.
14			Szakiskola	9.
13				8.
12			Általános iskola felső tagozat	7.
11	Általános iskola felső tagozat			6.
10				5.
9				4.
8			Általános iskola alsó tagozat	3.
7				2.
6				1.
5				
4			Óvoda	
3				

10. ábra

A köznevelési intézmények egymásra épülése életkor (évfolyam) szerint

(Forrás: saját szerkesztés, JUHÁSZ Judit – LANNERT Judit – SINKA Edit – TÓT Éva: Az európai oktatási és képzési rendszerek szerkezete. Magyarország, 2009/10. kiadás alapján)

Az alábbiakban dióhéjban ismertetjük az egyes köznevelési intézmények legfontosabb jellemzőit.

2.4.1. AZ ÓVODA

Az óvoda a gyermeket *hároméves korától a tankötelezettség kezdetéig* (hatéves koráig) nevelő intézmény. Magyarországon – ahogy ezt már jeleztük – az óvodák többsége önkormányzati fenntartásban működik.

A törvény előírása alapján az óvodaköteles gyermekek legalább napi négy órában vesznek az óvodai foglalkozáson (ez alól a jegyző az ötéves kor betöltéséig indokolt esetben egyedi felmentést adhat). Az óvoda köteles megszervezni a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő, valamint a sajátos nevelési igényű (a továbbiakban: SNI) gyermekek egészségügyi, illetve pedagógiai célú foglalkoztatását.⁷¹

2.4.2. AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA

Hazánkban a legnagyobb tanulói létszámmal működő köznevelési intézménytípus az általános iskola. A 2015–2016-os tanévben 745 000 fő járt általános iskolába, az egy osztályra eső tanulók száma 20,1 volt.⁷² A KIR alapján (a 2016. szeptember 23-i adatok szerint) 2 369 általános iskola működött Magyarországon.⁷³

Az általános iskolában nyolc évfolyamon, 6–14 éves kor között, országosan egységes követelmények szerint folyik az alapfokú nevelés-oktatás. Az általános iskola a tanulót az érdeklődésének, képességének és tehetségének megfelelően felkészíti a középfokú iskolai továbbtanulásra.

A 8. évfolyam sikeres elvégzéséről kiállított bizonyítvány alapfokú iskolai végzettséget tanúsít. Az alapfokú iskolai végzettség a Szakképzési Hídprogramban is megszerezhető.⁷⁴ (A Köznevelési és Szakképzési Hídprogramok komplex tanulmányi, szociális, kulturális és személyiségfejlesztési segítséget nyújtanak a tanulónak a középfokú nevelés-oktatásba és a szakképzésbe való bekapcsolódáshoz.)

⁷¹ Nkt. 8. §.

⁷² KSH: *Statisztikai tükör*, 2016. április 28., www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1516.pdf

⁷³ KIR adatlekérés, 2016. 09. 23., www.oktatas.hu/koznevelis/intezmenykereso/

⁷⁴ Nkt. 9–10. §.

2.4.3. AZ ALAPFOKÚ MŰVÉSZETI ISKOLA

Az alapfokú művészeti iskola fő feladata a művészi képességek kibontakoztatása, a művészi tehetségek fejlesztése, valamint felkészítés a szakirányú továbbtanulásra. Az alapfokú művészeti iskolának legalább hat, legfeljebb tizenkettő évfolyama van, amelynek keretei között az oktatás az alábbi ágakban folyhat:

- › zeneművészet,
- › képző- és iparművészet,
- › báb- és színművészet, illetve
- › táncművészet.

A tanuló az utolsó alapfokú évfolyam befejezését követően művészeti alapvizsgát, az utolsó továbbképző évfolyam elvégzését követően pedig művészeti záróvizsgát tehet.⁷⁵

2.4.4. A KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁK

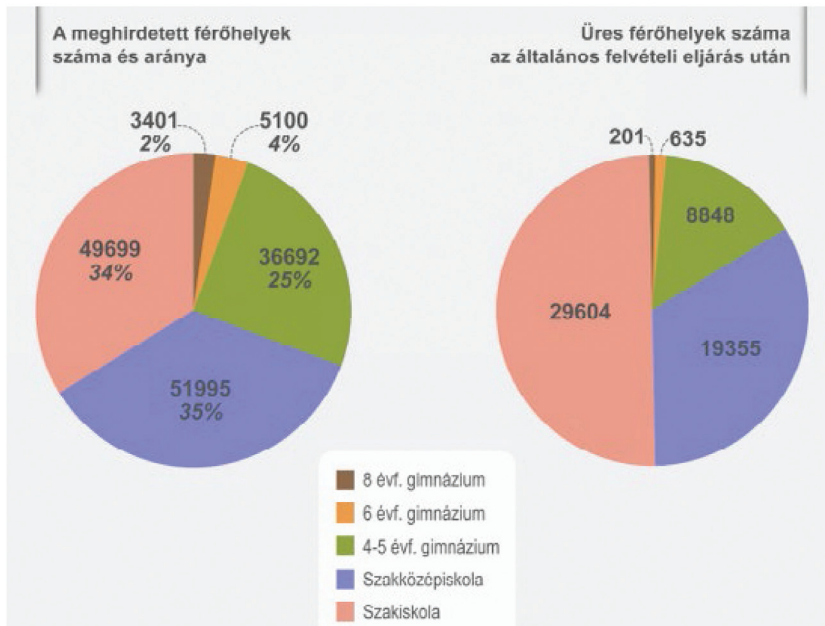
Középfokú iskolának a törvény alapján az alábbi intézményeket nevezzük:

- › gimnázium,
- › szakgimnázium,
- › szakközépiskola,
- › szakiskola, illetve
- › készségfejlesztő iskola.

Ezek közül a gimnázium, a szakgimnázium és a szakközépiskolát összefoglaló néven középiskolának nevezi a törvény. A szakgimnázium, a szakközépiskola és a szakiskola összefoglaló neve: szakképző intézmény.

A középiskolák közül (a 2015/16-os tanév jelentkezési adatai alapján) a legnagyobb kapacitással a szakközépiskolák és a szakiskolák rendelkeznek (a szakgimnázium ennek a dokumentumnak az elkészítésekor új intézménytípust jelentett). A gimnáziumi férőhelyek többsége négy – nyelvi előkészítő esetén öt – évfolyamos képzési formájú, a hat és a nyolc évfolyamos gimnáziumi helyek száma ezekhez képest alacsony.

⁷⁵ Nkt. 16. §.

11. ábra

A meghirdetett és a be nem töltött férőhelyek a középiskolákban a 2015/16. évi felvételi eljárásban (Forrás: Oktatási Hivatal, az ábrát az Eruditio Oktatási Zrt. készítette)⁷⁶

2.4.4.1. A gimnázium

A gimnázium négy, hat vagy nyolc – nyelvi előkészítő évfolyam esetében öt, hét vagy kilenc – évfolyammal működő nevelési-oktatási intézmény, ahol általános műveltséget megalapozó, valamint érettségi vizsgára és felsőfokú iskolai tanulmányok megkezdésére felkészítő nevelés-oktatás folyik. A gimnázium akkor működhet hat vagy nyolc évfolyammal, ha az oktatás megfelel bizonyos emelt szintű követelményeknek.⁷⁷ A KIR alapján (a 2016. szeptember 23-i adatkérés szerint) Magyarországon 621 gimnázium van.⁷⁸

⁷⁶ http://tizperciskola.blog.hu/2016/01/05/szinte_mindenki_bekerul_a_kozepiskolaba

⁷⁷ Nkt. 11. §.

⁷⁸ KIR adatlekérés, 2016. 09. 23., www.oktatas.hu/koznevelés/intezmenykereso/

2.4.4.2. A szakgimnázium

A szakgimnázium 2016. szeptember 1-től hat évfolyammal működő középiskola. A hat évfolyamból négy a szakmai érettségire és az ehhez kapcsolódó szakképesítés megszerzésére, valamint a szakirányú felsőfokú iskolai továbbtanulásra készít fel. A további két évben (13–14. évfolyam) az érettségi végzettséghez kötött, a szakmai érettségi vizsga ágazata szerinti szakképesítés szakmai vizsgájára készítik fel a tanulókat.⁷⁹

2.4.4.3. A szakközépiskola

A szakközépiskolának 2016. szeptember 1-től öt évfolyama van, amelyből három az adott szakképesítés megszerzéséhez szükséges közismereti és szakmai képzést magában foglaló szakképzési évfolyam, a további kettő pedig az érettségi vizsgára felkészítő évfolyam.

A szakközépiskolában az Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) meghatározott szakképesítések körében külön kerettanterv (az ún. *szakképzési kerettanterv*) szerint folyhat a szakképzés. A szakmai vizsgára való felkészítésre vonatkozó szabályokat a szakképzésről szóló törvény határozza meg. Fontos, hogy a szakközépiskolában *a három évfolyamot követően OKJ-s szakképesítést szerzett tanuló* dönthet arról, hogy továbbtanul-e az érettségi vizsgára felkészítő további két évfolyamon.⁸⁰

2.4.4.4. A szakiskola

A szakiskola 2016. szeptember 1-től a többi tanulóval együtt haladásra képtelen, ún. *SNI-tanulókat* készíti fel a szakmai vizsgára. A szakiskolában szintén az OKJ által meghatározott szakképzési körben folyhat szakképzés.⁸¹

2.4.4.5. A készségfejlesztő iskola

A készségfejlesztő iskola a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók részére biztosítja az életkezdéshez való felkészülést, a munkába állást lehetővé tevő, egyszerű betanulást igénylő

⁷⁹ Nkt. 12. §.

⁸⁰ Nkt. 13. §.

⁸¹ Nkt. 13/A. §.

munkafolyamatok elsajátítását, továbbá a szakképzésben részt venni nem tudó, enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára nyújt a munkába álláshoz és az életkezdéshez szükséges ismereteket.

A készségfejlesztő iskolának *négy évfolyama* van, amelyből *kettő közismereti képzést* nyújt, *kettő pedig egyszerű betanulást igénylő munkafolyamatok elsajátítását* célozza.⁸²

2.4.5. A GYÓGYPEDAGÓGIAI, KONDUKTÍV PEDAGÓGIAI NEVELÉSI-OKTATÁSI INTÉZMÉNY

A gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény az SNI-gyermekeket és -tanulókat látja el, szakértői bizottság véleménye alapján. Ha a gyermek súlyosan és halmozottan fogyatékos, akkor *ötéves korától kezdve köteles részt venni a fejlesztő nevelésben*, hatéves korától (pontosabban a tankötelessé válásától) kezdődően pedig a fejlesztő nevelés-oktatásban.

A fejlesztő nevelés-oktatást a gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény végzi, adott esetben otthoni ellátás keretében vagy abban az intézményben, amely egyébként a gyermeket ápolja és gondozza. A fejlesztő foglalkozások száma *nem lehet kevesebb heti húsz óránál*. A fejlesztő nevelés-oktatásban a tanuló a tanköteles kor végéig köteles részt venni (vagyis annak a tanévnek a végéig, amelyben betöltötte a 16. életévét).⁸³

2.4.6. A KOLLÉGIUM

A kollégium az a nevelési-oktatási intézmény, amely az iskolai tanulmányok folytatásához szükséges feltételeket biztosítja abban az esetben, ha *a lakóhelyétől távol tanuló számára* a szabad iskolaválasztáshoz való jog érvényesítéséhez, illetve nemzetiségi nyelven vagy gyógypedagógiai nevelési-oktatási intézményben való tanuláshoz ez szükséges.

A tanuló akkor is jogosult a kollégiumi nevelésre, *ha az otthoni körülményei veszélyeztetik a testi-lelki egészségét és akadályozzák a tanulását*.⁸⁴

⁸² Nkt. 13/B. §.

⁸³ Nkt. 15. §.

⁸⁴ Nkt. 17. §.

2.4.7. A PEDAGÓGIAI SZAKSZOLGÁLATI INTÉZMÉNY

A pedagógiai szakszolgálat *feladata a szülő és a pedagógus nevelő munkájának szakmai támogatása.* A pedagógiai szakszolgálat magában foglalja – többek között – a gyógypedagógiai tanácsadást, a szakértői bizottságok tevékenységét, a nevelési tanácsadást, a pályaválasztási feladatokat, a logopédiai ellátást, a továbbtanulási és a pályaválasztási tanácsadást, a gyógytestnevelést, az iskola- vagy óvodapszichológiai ellátást, illetve a kiemelten tehetséges gyermekek és tanulók gondozását.⁸⁵

2.4.8. A PEDAGÓGIAI-SZAKMAI SZOLGÁLTATÁST NYÚJTÓ INTÉZMÉNY

A pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmények *feladata a köznevelési intézmények, a fenntartók, illetve a pedagógusok munkájának segítése és támogatása.* A pedagógia-szakmai szolgáltatások köre meglehetősen széles, ide sorolható például a pedagógiai értékelés és tájékoztatás, a pedagógusok képzésének szervezése, a tanulmányi, sport- és tehetséggondozó versenyek szervezése, illetve a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók támogatásához kapcsolódó korai jelzőrendszer működtetése.

A pedagógia-szakmai szolgáltatásokat az OH egységes szakmai irányítása alatt működő (jelen tanulmány készítésekor tizenöt) POK biztosítja az országban.⁸⁶

2.5. AZ ÉRDEKKÉPVISELETI ÉS ÉRDEKVÉDELMI SZERVEZETEK

A köznevelésben számos érdekvédelmi és érdekképviseleti szerv van jelen, gyakorlatilag minden érintett személyi kör esetében létezik egy vagy több ilyen szervezet.

2.5.1. A NEMZETI PEDAGÓGUS KAR

A pedagógusok szerveződéseivel közül elsőként a *Nemzeti Pedagógus Kart* (a továbbiakban: NPK vagy Kar) kell említenünk. A Karnak automatikusan a tagjává válik minden olyan pedagógus,

⁸⁵ Nkt. 18. §.

⁸⁶ Nkt. 19. §.

aki állami vagy önkormányzati fenntartású köznevelési intézményben pedagógusi munkakörben közalkalmazottként dolgozik. Az NPK feladatait az országos szervei, továbbá a megyékben és a fővárosban működő területi szervei útján látja el.

A Kar fő feladata, hogy ellenőrzi a közösségi szolgálat szervezését, valamint működteti az ehhez kapcsolódó tanácsadó és információs rendszert, emellett véleményezési és javaslattételi jogot gyakorol a köznevelést és pedagógusképzést érintő jogszabályok megalkotása és módosítása során, valamint *megalkotja a Pedagógusok Etikai Kódexét és lefolytatja az etikai vétségekkel kapcsolatos eljárást.*⁸⁷ A Kar felett az oktatásért felelős miniszter gyakorol ellenőrzést.

2.5.2. A SZAKSZERVEZETEK

Magyarországon a két legnagyobb pedagógus-szakszervezet a *Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete (PDSZ)* és a *Pedagógusok Szakszervezete (PSZ)*. A szakszervezetek az alapszabályuk szerint a pedagógus munkavállalók érdekeit képviselik a munkáltatókkal szemben, és ennek jegyében például részt vesznek érdekegyeztető fórumokon, munkajogi támogatást nyújtanak a tagjaiknak, valamint különböző nyomásgyakorló eszközöket (tüntetés, munkabeszüntetés stb.) alkalmaznak a céljaik elérése érdekében.

2.5.3. A DIÁKÖNKORMÁNYZATOK ÉS A DIÁKKÖRÖK

A köznevelési intézmények tanulói diákköröket szervezhetnek, amelyek létrejöttét és működését a nevelőtestület segíti. A tanulók érdekeik képviseletére *diákönkormányzatot* (általánosan használt rövidítése: DÖK) hozhatnak létre. A diákönkormányzat véleményét ki kell kérni az iskola szervezeti és működési szabályzatának és házirendjének elfogadása előtt, a tanulói szociális juttatások elosztási elvei kapcsán, valamint az ifjúságpolitikai célokat szolgáló pénzek felhasználásáról.⁸⁸

A fentiek mellett a diákönkormányzatok programokat szerveznek a tanulók számára, és aktív alakítói lehetnek az iskola életének.

⁸⁷ Nkt. 63/A. §.

⁸⁸ Nkt. 48. §.

2.5.4. A SZÜLŐI RÉSZVÉTELLEL MŰKÖDŐ SZERVEZETEK

Az óvodában, az iskolában és a kollégiumban a szülők – a jogaik érvényesítése és a kötelességük teljesítése érdekében – *szülői szervezetet hozhatnak létre*. Ez támogatja az intézményt a nevelési-oktatási céljai megvalósításában, emellett véleményezési joga van egyes belső szabályzók elfogadása során.

A nevelőtestület, a szülők és a tanulók együttműködésének elősegítése céljából az intézményekben lehet (de nem kötelező) *iskolaszék* *alapítani*. Az iskolaszék a nevelőtestület, a szülők és a diákönkormányzat azonos számú képviselőjéből áll.

A helyi közösségek érdekeinek képviseletét szolgálja a nevelőtestület, a szülők és a települési önkormányzat azonos számú delegáltjából álló *intézményi tanács* (amennyiben lehetséges, az intézményi tanácsban képviselteti magát a fenntartó, az egyházak és a helyi gazdasági kamarák is).⁸⁹

2.5.5. AZ OKTATÁSI JOGOK BIZTOSA

Az oktatási jogok biztosának *feladata az oktatás résztvevőit megillető jogok érvényesítésének elősegítése*. A biztoshoz a köznevelés bármely szereplője (tanuló, szülő, pedagógus vagy ezek közössége) fordulhat, amennyiben úgy érzi, hogy a jogait sérelem érte.⁹⁰ A biztos, amennyiben a beadványt alaposnak ítéli, egyeztetést kezdeményez a felek között a jogsérelem megszüntetése céljából. Ha a kezdeményezése nem vezetett eredményre, ajánlást fogalmazhat meg az intézmény és az annak felügyeletét ellátó szervezet felé.

Az oktatási jogok biztosának hivatalát az oktatásért felelős miniszter működteti, ő nevezi ki és menti fel, és kizárólag neki tartozik felelősséggel.⁹¹

2.5.6. A KÖZNEVELÉSI KEREKASZTAL

Ugyan jogszabály a tananyag kéziratának készítésekor egyelőre még nem rendelkezett róla, de fontos megemlíteni a Köznevelési Kerekasztalt, amely 2016-ban állt fel, és ami az *oktatá-*

⁸⁹ Nkt. 73. §.

⁹⁰ 40/1999. (X. 8.) OM rendelet az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosa Hivatalának feladatairól és működésének szabályairól, 5. § (2).

⁹¹ Nkt. 77. §.

sért felelős miniszter egyeztető platformja a köznevelési szakmai és érdekvédelmi szervezetekkel való együttműködésben. A Köznevelési Kerekasztal a köznevelés átalakítása kapcsán jött létre, működése tehát alapvetően időszakos jellegű.

3. A KÖZNEVELÉSBEN ÉRINTETT SZEMÉLYI KÖR

A köznevelés-politika egyike azoknak a szakpolitikáknak, amelyek a legszélesebb társadalmi érdeklődésre tartanak számot. Ennek alapvető oka a köznevelés hosszú távú hatásai és nemzetstratégiai jelentősége mellett az, hogy több millió embert érint közvetve vagy közvetlenül Magyarországon. Az óvodába járó gyermekek, az iskolákba járó tanulók és a velük foglalkozó pedagógusok mellett a szülők és családtagok, valamint az ágazatot irányító és működtető szervezetek munkatársai is nap mint nap találkoznak a közneveléssel. A nemzeti köznevelésről szóló törvény úgy fogalmaz, hogy „a köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak”.⁹² A következő fejezetben a gyermekekkel és tanulókkal, a pedagógusokkal és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítőkkal, az intézményvezetőkkel, a szülőkkel, valamint a köznevelést irányító, fenntartó és működtető intézményrendszerben tevékenykedő közszolgálati tisztviselők feladataival foglalkozunk.

3.1. A GYERMEKEK ÉS TANULÓK

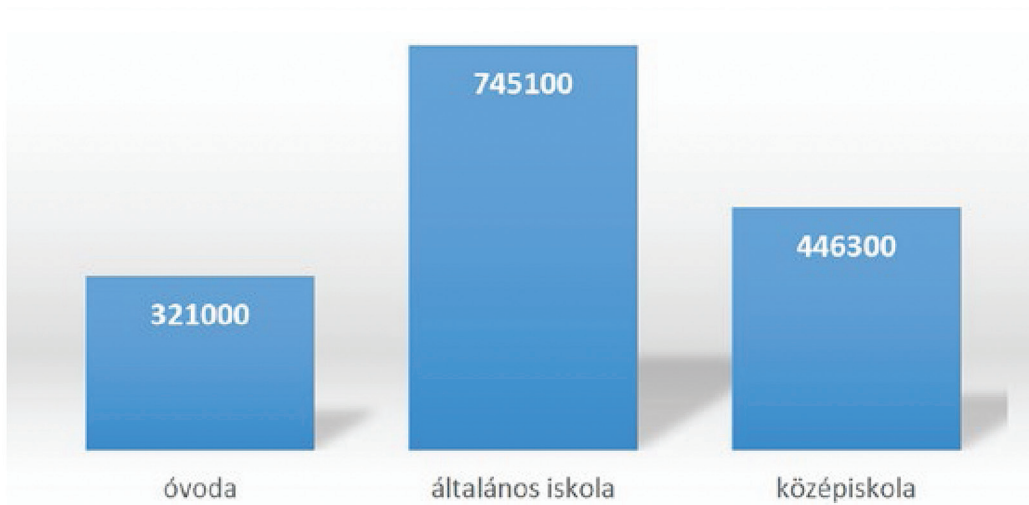
3.1.1. A GYERMEKEK ÉS TANULÓK SZEREPE A KÖZNEVELÉSBEN

A köznevelési rendszer legfontosabb célja *a gyermekek és fiatalok harmonikus lelki, testi és értelmi fejlődésének elősegítése, valamint erkölcsös, önálló életvitelre képes, a magán- és a közérdeket összeegyeztetni tudó felelős állampolgárokká nevelése*. A köznevelés ezt a célt a gyermekek és a tanulók készségeinek, képességeinek, ismereteinek, jártasságainak, érzelmi és akarat tulajdonságainak, valamint műveltségének tudatos fejlesztésével kívánja elérni.⁹³

A 2015/16. tanévben több mint 1 512 000 gyermek és tanuló vett részt a köznevelésben. Közülük a legtöbben általános iskolában tanultak (745 100 fő).

⁹² Nkt. 3. § (1).

⁹³ Nkt. 1. § (1).

12. ábra

A köznevelésben részt vevők száma a 2015/16. tanévben, intézménytípus szerint

(Forrás: EMMI köznevelés-statisztikai adatgyűjtése. Az adatfelvétel eszmei időpontja: 2015. október 1.)⁹⁴

3.1.2. AZ ÓVODAKÖTELEZETTSÉG ÉS A TANKÖTELEZETTSÉG

A gyermek óvodakötelezettsége abban a nevelési évben kezdődik, amelyet megelőzően (szeptember 1. előtt) a harmadik életévét betöltötte. Az óvodakötelezettség naponta legalább négy óra óvodai foglalkozáson való részvételt jelent. Az óvodakötelezettséget teljesíteni lehet családi napköziben is.

A jegyző – az egyházi és magán fenntartású intézmények esetében az óvodafenntartó – a szülő kérelmére és az óvodavezető, valamint a védőnő egyetértésével az ötödik év betöltéséig felmentést adhat a kötelező óvodai nevelésben való részvétel alól.

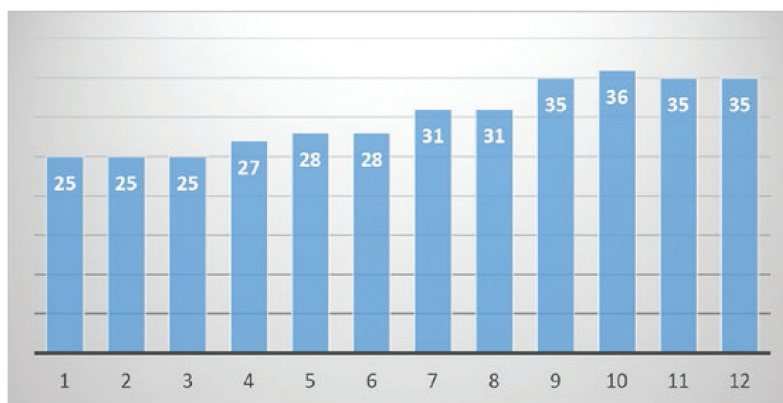
Tankötelezettségről az iskolai nevelés-oktatás esetében beszélünk. A gyermek abban az évben vagy legkésőbb az azt követő évben válik tankötelessé, amelyben augusztus 31. napjáig a hatodik életévét betöltötte. Az iskolai nevelés-oktatásra való alkalmasságot (érettséget) alapesetben az óvoda igazolja az iskola felé. Azok a gyermekek, akiknél az óvodai szakember a fejlődésben lemaradást, tanulási vagy magatartási zavart, illetve sajátos nevelési igényt észlel, a pedagógiai

⁹⁴ www.kormany.hu/download/0/de/80000/Koznev_stat_gyorstaj_2015_2016.pdf

szakszolgálat (és azon belül a szakértői bizottság) vizsgálata, majd szakvéleménye alapján *beilleszkedési, magatartási, tanulási zavarral küzdő vagy sajátos nevelési igényű* gyermekeknek minősülhetnek. Ilyenkor a szakértői bizottság a gyermek részére kijelölhet integráltan vagy szegregáltan (kizárólag sajátos nevelési igényű tanulókat) nevelő-oktató intézményt is. Hatéves kor előtt a szakértői bizottság véleménye alapján a járási hivatal engedélyezheti, hogy a gyermek kiemelkedő tehetségére és fejlettségére tekintettel korábban megkezdhesse iskolai tanulmányait.⁹⁵

A tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben *a tanuló a 16. életévét betölti*. Az SNI-tanuló tankötelezettsége annak a tanévnek a végéig hosszabbítható meg, amelyben a tanuló a 23. életévét betölti.⁹⁶

A tankötelezettséget a tanuló iskolába járással, illetve szülői kérelemre magántanulónaként is teljesítheti. Az iskolába járás mértékét, vagyis a heti óraszámokat az iskolai nevelés-oktatás adott évfolyamaira az Nkt. melléklete rögzíti. Ez alapján *a heti óraszám* (beleértve a mindennapi testnevelést) *fokozatosan emelkedik*: az általános iskola 1. osztályába járó gyermekek heti óraszámja 25, a nyolcadikosoké már 31, míg a 12. évfolyamban akár 35 tanítási óra is lehet egy héten, nem is beszélve az iskolarendszerű szakképzésben részt vevő tanulók heti óraszámáról, amely a heti negyven órát is meghaladhatja.

13. ábra

A tanulók heti maximális óraszámja az 1–12. évfolyamon, amely nem tartalmazza a szakképzési gyakorlati óraszámokat

(Forrás: saját szerkesztés, Nkt. 6. számú melléklet)

⁹⁵ Nkt. 45. § (2).

⁹⁶ Nkt. 45. § (4).

A jogszabályok lehetőséget adnak arra, hogy a köznevelési intézmény vezetője a szülő kérésére – a gyámhatóság és a gyermekjóléti szolgálat véleménye alapján – engedélyezze a *tankötelezettség magántanulóként való teljesítését*.⁹⁷ Magántanulóvá általában akkor válik valaki, ha tartós és súlyos betegség akadályozza az iskolába járásban, vagy esetleg olyan sajátos időbeosztást követ, amely (pl. az élsportolóknál a napközbeni edzések vagy a kiemelkedő művészeti képességekkel rendelkező tanulók esetében a gyakori próbák miatt) akadályozza az iskolába járást. A magántanuló esetében az iskola határoz arról, hogy a tanulónak be kell-e járnia az órákra (bár az intézményvezető engedélyével részt vehet azokon), és milyen tantárgyakból kell osztályozóvizsgát tennie. A szülői kérésre magántanulóvá vált diákok esetében az iskolának nem kell gondoskodnia a felkészítésről. A magántanulók félévkor és év végén vizsgát tesznek az iskola által meghatározott tantárgyakból. Ez alól kivett jelent, ha például az órák egy részén részt vettek, és ezért van elég érdemjegyük az értékeléshez.

A diákok egymás közt „lógásnak” nevezik azt, ha valaki nem megy be a tanítási órákra. A jogszabályok ezt a korábbi évekhez képest nagyon szigorúan szankcionálják. Ha a tanköteles tanuló távolmaradását nem igazolja a szülő (gondviselő), akkor a mulasztás igazolatlannak számít. *Igazolatlan mulasztások* esetén (már az első igazolatlan mulasztás alkalmával!) az iskola kötelessége értesíteni a szülőt.⁹⁸

Ha az igazolatlan mulasztások száma egy tanítási évben eléri a tíz órát (óvodások esetében az öt napot), az iskola (vagy az óvoda) értesíti az illetékes gyámhatóságot és a gyermekjóléti szolgálatot. A gyermekjóléti szolgálat az iskola vagy az óvoda bevonásával intézkedési tervet készít a mulasztást okozó helyzet megszüntetése érdekében. Ha a tanköteles tanuló igazolatlan mulasztása *egy tanítási évben eléri a harminc órát* (vagy óvodás gyermek esetében a tizenegy napot), a köznevelési intézmény a mulasztásról az általános szabálysértési hatóságot is tájékoztatja, amely *lefolytatja a szabálysértési eljárást*.⁹⁹

3.1.3. A TANULÓ JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

A köznevelési törvény részletesen bemutatja a tanulói jogokat és kötelességeket. A törvény értelmében *a tanulónak joga van (többek között) arra, hogy*

- › a képességeinek, érdeklődésének és adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön,

⁹⁷ Nkt. 45. § (6).

⁹⁸ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 51. § (3)

⁹⁹ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 51. § (4)–(6).

- › biztonságban és egészséges környezetben neveljék, és rendszeres egészségügyi felügyeletet kapjon,
- › az állami intézményben tárgyilagosan és többoldalú módon tanítsák,
- › az állami intézményben fakultatív hitoktatásban és etikaoktatásban vagy a szülő döntése alapján az azt kiváltó hit- és erkölcsstan oktatásában vegyen részt,
- › tiszteletben tartsák a személyiségi jogait,
- › a családja anyagi helyzetétől függően térítésmentesen vagy kedvezményesen részesüljön az étkezésben és a tankönyvellátásban,
- › igénybe vegye az iskola infrastruktúráját, könyvtárát és eszközeit,
- › részt vehessen a diákkörök munkájában, választó és választható legyen a diákönkormányzatba,
- › vallási és világnézeti meggyőződését és nemzetiségét tiszteletben tartsák, valamint
- › az emberi méltóság tiszteletben tartásával szabadon véleményt nyilvánítson minden kérdésről.¹⁰⁰

Fontos leszögezni, hogy a tanuló a saját jogainak gyakorlása során *nem sértheti a társai és a közösség jogait*.¹⁰¹

A köznevelési rendszer alapelve a gyermek, a tanuló elfogadása, a bizalom, a szeretet és az empátia. Ezen alapelvekhez illeszkedve az iskolába járó fiatal számára védelmet kell biztosítani a fizikai és lelki erőszakkal szemben, és *szigorúan tilos testi vagy lelki fenyegetésnek, kínzásnak, illetve kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek alávetni*.¹⁰²

A tanulót a köznevelésben nemcsak jogok illetik meg, hanem egyúttal kötelességek is terhelik. *A tanuló kötelessége például, hogy*

- › vegyen részt a kötelező és az általa választott tanórákon és foglalkozásokon,
- › eleget tegyen a tanulmányi kötelezettségének,
- › közreműködjön az iskola létesítményeinek és eszközeinek rendben tartásában,
- › megtartsa az SZMSZ és a házirend előírásait,
- › óvja saját maga és a társai testi épségét és egészségét,
- › tiszteletet tanúsítson az iskola vezetői, pedagógusai, alkalmazottai és a tanuló társai iránt.¹⁰³

¹⁰⁰Nkt. 46. § (3)–(6).

¹⁰¹Nkt. 46. § (7).

¹⁰²Nkt. 46. § (2).

¹⁰³Nkt. 46. § (1).

3.2. A PEDAGÓGUSOK ÉS AZ EGYÉB FOGLALKOZTATOTTAK

3.2.1. A PEDAGÓGUSOK ÉS AZ EGYÉB FOGLALKOZTATOTTAK SZEREPE A KÖZNEVELÉSBEN

22–26–32–40. Gy.–P.I–P.II–M.–K. 120–180–200: ezek nem a heti lottószámok vagy egy automata váltó sebességfokozatai, hanem a pedagógus életpálya kulcsfontosságú elemei: a pedagógusok heti időbeosztásának fontosabb számai, a pedagógusok előmeneteli rendszerének (életpálya) fokozatai, illetve az illetményalap százalékában megadott, az egyes fokozatokhoz rendelt garantált bérminimumok. A pedagógusok életét döntően változtatták meg a 2010 utáni reformok, amelyekkel az alábbiakban bővebben is foglalkozunk.

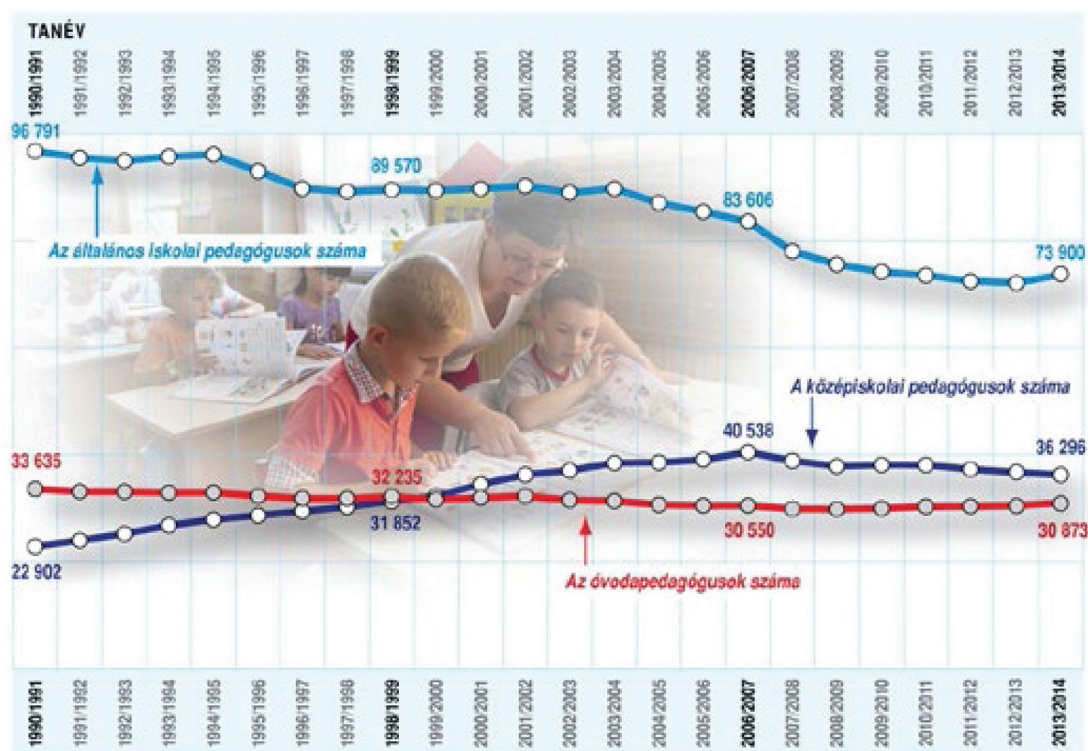
A köznevelés intézményeiben a nevelő és a nevelő-oktató munkát kizárólag megfelelő végzettséggel és szakképzettséggel rendelkező pedagógusok végezhetik. *Az állami és önkormányzati fenntartású köznevelési intézményekben dolgozó pedagógusok közalkalmazotti jogviszonyban állnak.* A pedagógusok alapvető feladata a rájuk bízott gyermekek és tanulók nevelése és oktatása. A tevékenységüket a pedagógiai szakszolgálatok és a pedagógiai-szakmai szolgáltatások segítik, amelyekben különleges felkészültségű és szakképzettségű szakemberek dolgoznak.¹⁰⁴

A nevelő-oktató munkát az intézményekben nem pedagógus munkakörben dolgozó munkatársak is támogatják, őket a jogszabályok „*nevelő-oktató munkát közvetlenül segítőknek*” (rövidítve: **NOKS**) nevezik.

Az említett szakemberek mellett a köznevelési intézmények feladatainak ellátásában *gazdasági, ügyviteli, műszaki, kiegészítő és más alkalmazottak* is részt vesznek, akiknek a száma – állami fenntartású intézményekben – a pedagógusoknak legfeljebb 20%-a (szakképző iskolákban 30%-a, kollégiumokban pedig 50%-a) lehet.¹⁰⁵

¹⁰⁴Nkt. 61. § (1)–(4)

¹⁰⁵Nkt. 61. § (5).

14. ábra

A pedagógusok száma Magyarországon, 1990–2014

(Forrás: KSH/MTVA/MTI)¹⁰⁶

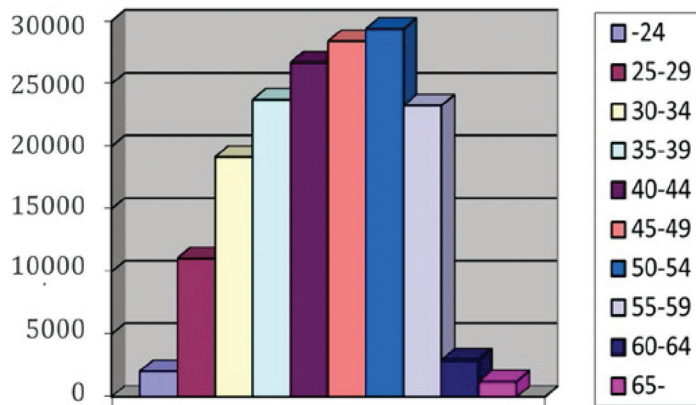
A pedagógusi munkakör betöltéséhez az adott munkakör, tanár esetében pedig az adott tantárgy szerinti felsőfokú végzettségre van szükség. A 2015/16. tanévre vonatkozó adatok szerint Magyarországon 167 136 pedagógus dolgozott a köznevelésben, közülük a legtöbb (77 100 fő) az általános iskolákban tevékenykedtek.¹⁰⁷ A KSH éves tájékoztatójában a középiskolai pedagógusok számáról nem szerepelt adat, azonban a korábbi évek statisztikái alapján (lásd az alábbi ábrát) ez kb. 35 000 főre tehető. Az 1990 és 2014 közötti adatokat szemlélve – a demográfiai változásokhoz igazodva – elsősorban az általános iskolai pedagógusok számában van jelentős csökkenés. Fontos megemlíteni, hogy a pedagógusok életkori össze-

¹⁰⁶ <http://moderniskola.hu/2014/09/pedagogusok-szama-magyarorszagon-1990-2014>

¹⁰⁷ KSH: *Statisztikai tükör*, 2016. április 28., www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1516.pdf

tételét tekintve a fiatalabb korosztályok alulreprezentáltak, és érzékelhető a pedagógustársadalom elöregedése.

A pedagógusok és a nevelő-oktató munkát támogató munkatársak együtt alkotják a köznevelési intézmény nevelőtestületét. A *nevelőtestület* a nevelési-oktatási intézmény legfontosabb tanácskozó és döntéshozó szerve. Dönt – többek között – a pedagógiai program, az SZMSZ, a házirend és az éves munkaterv elfogadásáról, a tanulók magasabb évfolyamba lépéséről és fegyelmi ügyekben, emellett véleményezési joga van számos pedagógiai kérdésben.¹⁰⁸

15. ábra

Pedagógusok életkor szerinti megoszlása

(Forrás: Köznevelés-fejlesztési stratégia, 20.)

A speciális pedagógusi szerepek közül érdemes megemlíteni az osztályfőnököt és a munkaközösség-vezetőt. Az *osztályfőnök* a rá bízott tanulócsoporthoz tartozó tanulóknak és nevelésének legfőbb felelőse, aki erkölcsi és pedagógiai felelősséget vállal a tanulók személyiségjegyének fejlődéséért és kulturált viselkedéséért. Az osztályfőnök feladata továbbá a szülőkkel való folyamatos kapcsolattartás, az osztályterem rendjéről és felszereléséről való gondoskodás, illetve az osztályrészvételének biztosítása az ünnepségeken és a rendezvényeken. Az osztályfőnököt az intézményvezető bízza meg, a munkájáért pótlékban és órakedvezményben részesül.

A *munkaközösség-vezető* egy adott tantárgycsoport (pl. matematika, humán vagy reál tantárgyak vagy az élő idegen nyelvek) pedagógusainak szakmai munkáját fogja össze és irányítja. A munkaközösség-vezető támogatja a szakmai irányítása alá tartozó pedagógusok szak-

¹⁰⁸Nkt. 70. §.

mai fejlődésének elősegítését (pl. óralátogatásokkal és szakmai megbeszélésekkel), valamint gondoskodik a tantárgycsoport vagy műveltségi terület éves programjainak megszervezéséről és megvalósításáról.

3.2.2. A PEDAGÓGUS JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI

A pedagógust munkakörével összefüggésben *megilleti az a jog, hogy*

- › az emberi méltóságát és személyiségi jogait tiszteletben tartsák, és a nevelői és oktatói tevékenységét értékeljék és elismerjék,
- › megválaszthassa a nevelés-oktatás módszereit,
- › a helyi tanterv alapján, a szakmai munkaközösség véleményének kikérésével megválassza az alkalmazott tankönyveket, tanulmányi segédleteket és taneszközöket,
- › saját világnézete és értékrendje szerint végezze a nevelő és oktató munkáját, anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a tanulókat,
- › a nevelőtestület tagjaként részt vegyen a nevelési-oktatási intézmény pedagógiai programjának megalkotásában, elfogadásában és értékelésében,
- › a szakmai ismereteit és tudását szervezett továbbképzésben való részvétel útján gyarapítsa,
- › használatra megkapja a szükséges tankönyveket és tanári segédkönyveket,
- › az állami és az önkormányzati könyvtárakat, múzeumokat és színházakat kedvezményesen (pedagógusigazolvánnyal) látogassa.¹⁰⁹

Mindezeket a jogait csak azzal együtt érvényesítheti, hogy a tevékenysége nem ütközhet a pedagógust foglalkoztató köznevelési intézmény pedagógiai programjával, SZMSZ-ével és házirendjével.

A pedagógus kötelességei között talán a legfontosabb, hogy a nevelő-oktató munkája során gondoskodnia kell a gyermek személyiségének fejlődéséről és a tehetségének kibontakoztatásáról. Emellett *a pedagógus kötelessége, hogy*

- › a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel egyénileg foglalkozzon, a hátrányos helyzetű gyermek és tanuló felzárkózását elősegítse,
- › segítse a tehetségek felismerését és kiteljesedését,

¹⁰⁹Nkt. 63. §.

- › előmozdítsa a gyermek és tanuló erkölcsi fejlődését, valamint a gyermekeket egymás szeretetére és tiszteletére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre, környezettudatosságra, egészséges életmódra és hazaszeretetre nevelje,
- › a szülőket rendszeresen tájékoztassa a tanuló iskolai teljesítményéről és magatartásáról, az ezzel kapcsolatban észlelt problémákról és az iskola döntéseiről,
- › a gyermekek, a tanulók és a szülők, valamint a munkatársak emberi méltóságát és jogait maradéktalanul tiszteletben tartsa,
- › az ismereteket tárgyilagosan, sokoldalúan és változatos módszerekkel közvetítse, az oktatómunkáját éves és tanórai szinten, tanulócsoporthoz igazítva, szakszerűen megtervezve végezze,
- › a kerettantervben és a pedagógiai programban meghatározottak szerint érdemjegyekkel vagy szövegesen értékelje a tanulók munkáját,
- › részt vegyen a számára előírt pedagógus-továbbképzéseken és folyamatosan képezze magát, illetve
- › az adminisztratív feladatait maradéktalanul teljesítse.

A pedagógusok munkaideje heti 40 óra. Ennek a 80%-át (heti 32 órát) az intézményvezető által meghatározott feladatok ellátásával – nagyrészt az intézményben – köteles tölteni (az óvodapedagógusok teljes egészében az óvodában töltik ezt az időt). A tanítók és a tanárok tanórai a teljes heti munkaidőből 22-26 órát tesznek ki, a heti 32 órából fennmaradó időkeretben egyéb feladatokat – például a tanulók felügyeletét, helyettesítést és adminisztrációt – látnak el. A heti 32 órán felüli részben a pedagógus önmaga dönt a munkaideje felhasználásáról.¹¹⁰

3.2.3. A PEDAGÓGUSOK ELŐMENETELI RENDSZERE

A kormányzati köznevelés-politika egyik legfontosabb célkitűzése volt 2010-től kezdve a *pedagógiai munka színvonalának emelése*, valamint ezzel összefüggésben a pedagógusi – és ezen belül különösen a kiemelkedő pedagógusi – teljesítmény *jobb anyagi elismerése*. Ennek jegyében született meg a pedagógusok új előmeneteli rendszere, közismertebb nevén a *pedagógus* életpályamodell, amely egyrészt jelentős mértékű béremelést jelent a pedagógusok számára 2013–2018 között, másrészt komoly motivációs eszköz, mivel számottevő különbséget te-

¹¹⁰Nkt. 62. §.

remt az elérhető munkabérben az egyes fokozatok között. A pedagógus-életpályamodell az alábbi öt fokozatból áll:

1. gyakornok,
2. pedagógus I.,
3. pedagógus II.,
4. mesterpedagógus,
5. kutatótanár.¹¹¹

Az egyes fokozatokhoz eltérő bérszint tartozik. Például egy, a mesterfokozatát elérő pedagógus számára a garantált illetmény a gyakornoki bér legalább kétszerese vagy két és félszerese – a pedagógus életkorától függően. Főszabály szerint az egyes fokozatokon belül minden pedagógus háromévente eggyel magasabb fizetési kategóriába is lép, ami az illetményalap 5%-ának megfelelő bérnövekedést jelent.

	A		B	C	D	E	F
1	Kategória/év		Gyakornok (%)	Pedagógus I. (%)	Pedagógus II. (%)	Mesterpedagógus (%)	Kutatótanár (%)
2	1	0-2/4	100				
3	2.	3-5		120			
4	3.	6-8		130			
5	4.	9-11		135	150		
6	5.	12-14		140	155		
7	6.	15-17		145	160	200	220
8	7.	18-20		150	165	205	225
9	8.	21-23		155	170	210	230
10	9.	24-26		160	175	215	235
11	10.	27-29		165	180	220	240
12	11.	30-32		170	185	225	245
13	12.	33-35		175	190	230	250
14	13.	36-38		180	195	235	255
15	14.	39-41		185	200	240	260
16	15.	42-44		190	205	245	265

16. ábra

*A pedagógus fokozatokhoz garantált illetmény az illetményalap százalékában
(Forrás: Nkt. 7. számú melléklete)¹¹²*

¹¹¹Nkt. 64. § (4).

¹¹²www.kozszolga.hu/pedag%C3%B3gus-b%C3%A9rt%C3%A1bla

Ahhoz, hogy a pedagógus egy fokozattal feljebb lépjen, *minősítő vizsgát kell tennie és minősítési eljárásban kell részt vennie*. A minősítő vizsga és a minősítési eljárás során egy szakemberekből álló bizottság értékeli a pedagógus tevékenységét előre meghatározott kompetenciák alapján: tárgyi tudás, módszertani felkészültség, pedagógusi munka megtervezése, tanulói személyiségfejlesztés, közösségek alakulásának támogatása stb.¹¹³

A *gyakornoknak* legalább 2 év szakmai gyakorlatot követően kötelező a Pedagógus I. fokozatba kerüléshez szükséges minősítő vizsgán részt vennie. Ha ez a második év után, majd az ilyenkor előírt újabb két gyakornoki év után sem sikerül neki, automatikusan megszűnik a munkaviszonya. A *Pedagógus I.* fokozatban lévő pedagógus legkevesebb 6 év szakmai gyakorlat után kerülhet a *Pedagógus II.* fokozatba, amennyiben sikeres a minősítési eljárása. *Mesterpedagógussá* minősítő eljárásban csak az vehet részt, aki legalább 6 évet töltött el Pedagógus II. fokozatban, és rendelkezik pedagógus szakvizsgával is. A *Kutatótanár* fokozat elérésének feltétele – a sikeres minősítésen túl – egyetemi tudományos fokozat, legalább 14 év szakmai tapasztalat, valamint rendszeres publikációs tevékenység és legalább Pedagógus II. vagy Mesterfokozat.¹¹⁴

A *Pedagógus I. és II. fokozatba soroláshoz* szükséges minősítő vizsga alapja egy *portfólió összeállítás*, amely a pedagógus szakmai munkáját foglalja össze (a portfólió tartalmazza pl. a pedagógus szakmai önéletrajzát, a nevelő-oktató munkájának legfontosabb tervdokumentumait, vagyis a kiválasztott tanmeneteket, az egyes tanórák tervét stb.). A pedagógusokat minősítő eljárásokat az Nkt. alapján az OH szervezi. Minden pedagógusnak egy online felületre kell feltöltenie a portfólióját, ezt a kijelölt minősítő bizottság megvizsgálja, majd *megtekinti a pedagógus két foglalkozását vagy tanítási óráját (óralátogatás)*, és ezek alapján kérdéseket állít össze. A kérdéseket a pedagógus a *portfólióvédés* keretében válaszolja meg, és itt mutatja be a saját pedagógiai elveit, a szakmai munkásságát és az önértékelését is.

A *Mesterpedagógus, illetve a Kutatótanár fokozat eléréséhez* a pedagógusnak *mester- vagy kutatópályázatot kell készítenie és feltöltenie az adott felületre*. A pályázat keretében el kell készíteni egy *Mesterprogramot* vagy *Kutatóprogramot*, amely tartalmazza a következő öt évre a Mesterpedagógus vagy a Kutatótanár szakmai céljait, terveit és tevékenységeit. Fontos megjegyezni, hogy ha a Mesterpedagógus és a Kutatótanár 5 év elteltével nem védi meg és nem újítja meg a pályázatát, visszakерül abba a fokozatba, ahonnét mester- vagy kutatófokozatba lépett.¹¹⁵

¹¹³326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet, 7. § (1).

¹¹⁴326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet, 2–5. §.

¹¹⁵326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet, 8. §.

A minősítés során használt értékelőlapokat, értékelési szempontokat, valamint a portfólióra és a pályázatra vonatkozó követelményeket az Oktatási Hivatal dolgozza ki és a miniszter hagyja jóvá.¹¹⁶

3.2.4. A PEDAGÓGUSOK ÉS A KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEK ÖNÉRTÉKELÉSE ÉS A TANFELÜGYELETI ELJÁRÁS

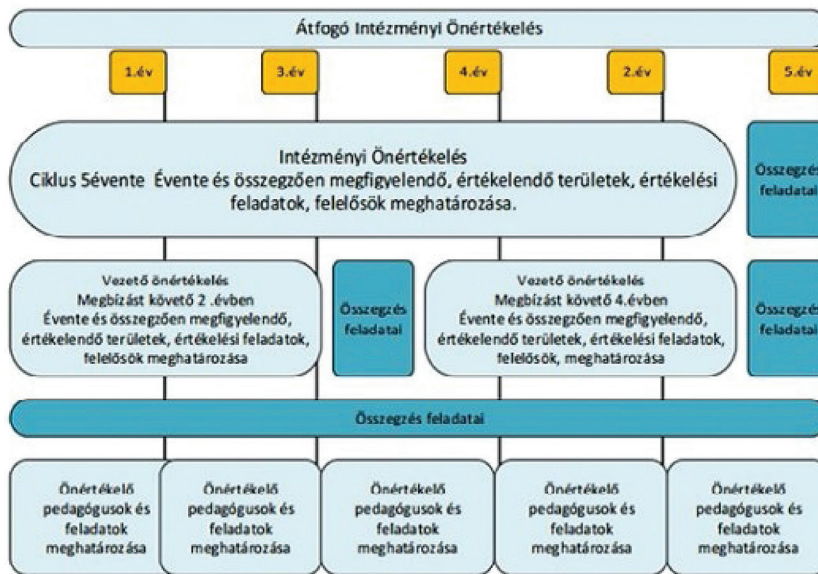
A pedagógusok és az őket foglalkoztató intézmények szakmai munkájának belső (intézményen belüli) értékelésére az önértékelési rendszer, a külső értékelésére a tanfelügyeleti eljárás, hivatalos nevén a pedagógiai-szakmai ellenőrzés keretében kerül sor.

Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa a külső értékelés önértékelésben játszott szerepét így fogalmazza meg: „A külső értékelés fejlesztése annak érdekében készül, hogy az módszertani segítséget nyújtson az intézményi önértékelés számára, és olyan külső képet nyújtson az iskolának, amely bátorítja a folyamatos fejlesztést, biztosítva azt, hogy ez ne szorítkozzék egyszerűen csak adminisztratív ellenőrzésre.”¹¹⁷

A pedagógiai-szakmai ellenőrzés és az önértékelés tehát egységet alkot, amelynek a fő célja nem a magas szintű módszertani felkészültség és a szakmai kiválóság „kikényszerítése”, hanem az, hogy belső igény alakuljon ki a pedagógusokban a folyamatos fejlődésre és a minőségre.

¹¹⁶326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet, 9. §.

¹¹⁷Európai együttműködés az intézményi oktatás minőségének értékelésében (2001/166/EC).

17. ábra

A pedagógusi, a vezetői és az intézményi önértékelés ötéves programja

(Forrás: Járainé Dr. Bódi Györgyi fejlesztő-szakértő előadása)¹¹⁸

Az átfogó intézményi önértékelés három részből épül fel: a pedagógus, a vezető és az intézmény önértékeléséből. Az önértékelés során az intézmény, az intézményvezető és a pedagógus egységes módszertan alapján vizsgálja meg a munkájukkal és a működésükkel szemben meghatározott elvárások teljesülését. Az önértékelés eredményeként a pedagógus és a vezető önmagára, valamint az intézményre vonatkozóan meghatározza a kiemelkedő és a fejlesztendő területeket, majd erre építve fejlesztési akciókat valósít meg.¹¹⁹

A pedagógiai-szakmai ellenőrzést (tanfelügyeletet) évente és országosan az Oktatási Hivatal szervezi és valósítja meg. Az önértékelés egyfajta bemenet a külső, tanfelügyeleti értékeléshez, amely visszacsatol az önértékelés eredményére és a fejlődési folyamatra, valamint pedagógusok esetén támogatás nyújt a minősítésre való felkészüléshez. A pedagógiai-szakmai ellenőrzés ugyanarra a három területre – a pedagógus, az intézményvezető és az intézmény ellenőrzésére – fókuszál, mint az önértékelés. Célja a pedagógus és az intézményvezető pedagógiai, vezetői készségeinek

¹¹⁸<http://docplayer.hu/1681830-Ellenorzes-es-ertekeles-a-koznevelesi-intezmenyekben-tamop-3-1-8.html>

¹¹⁹Önértékelési kézikönyv általános iskolák számára. 2. kiadás. Oktatási Hivatal, 2016. január 25., 8–9.

a fejlesztése, illetve iránymutatás az intézmény pedagógiai-szakmai munkájának fejlesztéséhez. A tanfelügyeleti eljárás öt évente legalább egyszer minden pedagógusra és intézményre kiterjed.

A tanfelügyelet és az önértékelés eszközei gyakorlatilag azonosak: óratervek és tanmenetek elemzése, óralátogatás, interjú az érintettekkel és a munkatársakkal, kérdőívek eredményeinek értékelése stb.¹²⁰

3.2.5. A PEDAGÓGUSETIKA

A közszolgálat etikai „érzékenysége”, a hivatás-etika mint szervezeti és humánpolitikai téma jelentősége Európa-szerte erősödik. A hatékony közszolgálat iránti igény és a gazdasági válság hatásai felerősítették az etikus működés fontosságát, a társadalom elvárásai a közszolgálattal szemben világszerte megnöttek, fölerősödött az átláthatóság és az elszámoltathatóság követelménye.¹²¹

Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek is elkészítették a saját ajánlásait és kódexeiket a helyes hivatali magatartásról és a tisztviselői etikáról.¹²² A nemzetközi trendhez illeszkedve 2010 után megjelentek Magyarországon is az egyes *hivatásrendek etikai szabályozásai*: a kormánytisztviselőké, a rendvédelmi dolgozóké, illetve 2015-ben a pedagógusoké.

A pedagógusok etikai kódexét az Nkt. felhatalmazása alapján a Nemzeti Pedagógus Kar készítette el, és ez valamennyi állami és települési önkormányzati intézményben dolgozó pedagógusra vonatkozik. Mint bármelyik megelőző hivatásrendi etikai szabályozás, a pedagógusok etikai kódexe tartalmával kapcsolatban is élénk viták alakultak ki, ami természetes is, ha arra gondolunk, hogy mennyire nehéz kialakítani *egy mindenki által elfogadható, közmegegyezésen alapuló hivatáserkölcsi normarendszert*.¹²³

A kódex *megfogalmazza a legfontosabb etikai alapelveket* (nemzeti érdek, felelősség, szakszerűség, példamutatás, pártatlanság, előítélet-mentesség, átláthatóság stb.), meghatározza a pedagógus tanulókkal és szülőkkel való kapcsolattartásának szabályait (ennek keretében például tiltja aránytalanul nagy értékű ajándék vagy bármilyen jogtalan előny, illetve kölcsön elfogadását),¹²⁴ valamint rögzíti az *etikai eljárás* menetét.

¹²⁰Az Oktatási Hivatal honlapja, www.oktatas.hu/koznevelés/ellenorzesek/szakmai_ellenorzes

¹²¹Kis Norbert – PALLAI Katalin: A teljesség felé. *Pénzügyi szemle*, 2014/2. szám.

¹²²Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 10. számú ajánlása a Köztisztviselők Etikai Kódexéről (Codes of Conduct for Public Officials, 2000), illetve *A helyes hivatali magatartás európai kódexe* (az Európai Parlament először 2001-ben hagyta jóvá).

¹²³*Pedagógusok etikai kódexe*. Nemzeti Pedagógus Kar, 2015, 5.

¹²⁴Uo. 11.

Etikai eljárás akkor indul, ha egy pedagógussal szemben etikai vétség gyanúja merült fel. Az etikai vétség olyan cselekmény, amellyel a pedagógus megsérti a kódex rendelkezéseit. Az etikai eljárást a pedagógus intézménye alapján területileg illetékes *Területi Etikai Bizottság* által megalakított Etikai Tanács bonyolítja le, amely a következő intézkedéseket hozhatja:

- › figyelmeztetés,
- › a Kar által biztosított kedvezmény, juttatás, jogosultság korlátozása vagy megvonása, illetve
- › a Karban betöltött tisztségtől való megfosztás.

A pedagógus a döntés ellen jogorvoslattal élhet, amelynek ügyében *másodfokon az Országos Etikai Bizottság* jár el.¹²⁵

3.2.6. A NEVELŐ-OKTATÓ MUNKÁT KÖZVETLENÜL SEGÍTŐK ÉS AZ EGYÉB MUNKAKÖRBEN FOGLALKOZTATOTTAK

A pedagógusok mellett a köznevelési intézményekben nagy számban dolgoznak a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő (röviden: NOKS), illetve egyéb (gazdasági, műszaki stb.) munkakörben foglalkoztatottak.

A *NOKS-munkakörök* közé tartozik például az iskolatitkár, a dajka, a gondozónő, a laboráns, a könyvtáros, a szakorvos, a szabadidő-szervező gyógypedagógiai asszisztens, az ápoló, az úszómester, a rendszergazda stb.

A műszaki, gazdasági és ügyviteli munkakörök közé tartozik például a gazdasági dolgozó, az ügyviteli dolgozó, a kertész, a gondnok, a portás és a többi kisegítő dolgozó.¹²⁶

3.3. AZ INTÉZMÉNYVEZETŐK ÉS HELYETTESEK

Az intézményvezetőket a köznyelv klasszikusan a tekintélyt parancsoló *igazgató* névvel illeti. Az új köznevelési rendszer azonban az egyes tankerületek (2017. január 1-től a tankerületi központok) vezetőit, illetve az egyéb – pl. egyházi – fenntartó vezetőjét ruházza fel ezzel a títullussal, így az egyes köznevelési intézmények vezetőinek hivatalos megnevezése: *intéz-*

¹²⁵Uo. 20.

¹²⁶326/2013. (VIII. 30.) kormányrendelet 2. számú melléklete.

ményvezető. Amennyiben egy intézmény több tagintézményből áll, ezeknek a vezetőit tagintézmény-vezetőnek nevezzük.

Ahhoz, hogy valaki intézményvezetői megbízást kapjon, az alábbi feltételeknek kell megfelelnie:

- › az adott intézményben pedagógusi munkakör betöltésére jogosító felsőfokú iskolai végzettség és szakképzettség,
- › pedagógus-szakvizsga keretében szerzett intézményvezetői szakképzettség,
- › legalább öt év pedagógusi munkakörben szerzett szakmai gyakorlat, valamint
- › határozatlan időre szóló teljes munkaidős alkalmazás.

Az állami és az önkormányzati fenntartású intézményben az intézményvezetőt *nyilvános pályázat útján* választják ki (kivéve, ha második vezetői ciklusról van szó, amennyiben a fenntartó és a nevelőtestület is támogatja a pályázót). Az intézményvezetőt az állami fenntartású intézmények esetében az oktatásért felelős, az NGM-fenntartású szakképző iskolák esetében a szakképzésért felelős miniszter bízza meg öt évre. Az egyházi vagy magánintézmény vezetőjét a fenntartó bízza meg, a nyilvános pályázat ebben az esetben mellőzhető.¹²⁷

Az intézményvezető joga megbízni az intézményvezető-helyetteseket. A valamely intézményben megbízható intézményvezető-helyettesek számát a törvény az intézmény létszáma alapján szabályozza.

Az intézményvezetők és helyetteseik száma 2015/16-ban 16 155 volt.¹²⁸

A köznevelési intézmény vezetőjének számos feladata van. Ezek közül az alábbiakat emeljük ki:

- › felel az intézmény szakszerű és törvényes működéséért és gazdálkodásáért (amennyiben önálló költségvetése van),
- › gyakorolja a munkáltatói jogokat (ugyancsak önálló költségvetéssel rendelkező intézmény esetén),
- › felelős az intézményi szabályzatok elkészítéséért,
- › jóváhagyja az intézmény pedagógiai programját,
- › felelős a pedagógiai munkáért, a nevelőtestület vezetéséért és az etikai normák betartásáért,
- › felel a nemzeti és az iskolai ünnepek méltó megszervezéséért,
- › felel a diákönkormányzattal és a szülői szervezettel való megfelelő együttműködésért.¹²⁹

¹²⁷Nkt. 67–68. §.

¹²⁸KSH: *Statisztikai tükrök*, 2016. április 28.

¹²⁹Nkt. 69. §.

3.4. A SZÜLŐK

A gyermekek nevelése nem pusztán az óvoda vagy az iskola feladata, hanem a pedagógusok és a szülők (gondviselők) közös felelőssége. A köznevelési intézményben eltöltött idő mellett a gyermek és a tanuló a legtöbb időt jellemzően a családi környezetben, a szülővel tölti, és az otthoni minta döntően befolyásolja a személyiségének alakulását. Az oktató-nevelő munka eredményességéhez ezért rendkívül fontos, hogy az iskola és a szülő együttműködjön, elősegítve a tanulói köteleességek teljesítését és a gyermek fejlődését.

Magyarországon a szülőnek joga van arra, hogy a gyermek adottságainak és képességeinek, érdeklődésének megfelelően szabadon válasszon óvodát és iskolát.

Emellett *a szülő joga*, hogy

- › megismerje a nevelési-oktatási intézmény pedagógiai programját és házirendjét,
- › a gyermek fejlődéséről és tanulmányi előmeneteléről rendszeres és érdemi tájékoztatást kapjon,
- › részt vehessen a szülői szervezet megalakításában,
- › a gyermek neveléséhez tanácsot és javaslatot kérjen, és szükség esetén igénybe vehesse a pedagógiai szakszolgálat segítségét.

A szülő kötelessége, hogy

- › gondoskodjon a gyermeke értelmi, testi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételekről és arról, hogy gyermeke teljesítse a kötelességeit,
- › figyelemmel kísérje a gyermeke fejlődését és tanulmányi előmenetelét,
- › biztosítsa a gyermeke óvoda- és tankötelezettségének a teljesítését,
- › tiszteletben tartsa az intézmény alkalmazottainak emberi méltóságát és jogait.¹³⁰

3.5. A KÖZNEVELÉSI ÁGAZATBAN TEVÉKENYKEDŐ KÖZSZOLGÁLATI TISZTVISELŐK

A gyermekek és tanulók, a pedagógusok és a szülők mellett a köznevelés ágazati irányításában és működtetésében jelentős számú kormánytisztviselő és köztisztviselő vesz részt, így

¹³⁰Nkt. 72. §.

- › az Emberi Erőforrások Minisztériumában az oktatásért felelős államtitkárság közneveléssel foglalkozó kormánytisztviselői,
- › az Oktatási Hivatal közneveléssel foglalkozó szervezeti egységeinek a kormánytisztviselői,
- › a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ – 2017. január 1. után Klebelsberg Központ és az 58 tankerületi központ – kormánytisztviselői,
- › a megye (fővárosi) kormányhivatalok és a járási (kerületi) hivatalok közneveléssel foglalkozó állami tisztviselői,
- › az önkormányzatok köznevelési feladatokat ellátó köztisztviselői.

A fentiek mellett jelentős számú munkatárs foglalkozik a közneveléssel a nemzetiségi önkormányzatok, az egyházak, valamint a magánintézmények fenntartóinál, különböző alkalmazási formákban (közalkalmazotti vagy egyházi szolgálati jogviszony, munkaviszony stb.), hiszen a fenntartói feladatok jelentős irányítási, foglalkoztatási és költségvetés-tervezési feladattal járnak.

4. A KÖZNEVELÉSEL KAPCSOLATOS LEGFONTOSABB ÁLLAMI FELADATOK

4.1. A KÖZNEVELÉS SZABÁLYOZÁSI, SZEMÉLYI ÉS FINANSZÍROZÁSI KERETEINEK BIZTOSÍTÁSA

Az állam közneveléssel kapcsolatos legfontosabb feladata – amelyet az Alaptörvény is megnevez – az *ingyenes és kötelező alapfokú, valamint az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú nevelés-oktatás biztosítása az érettségi megszerzéséig, illetve az első szakképzett-ség megszerzését biztosító első szakmai vizsga befejezéséig*. Az Nkt. leszögezi, hogy a köznevelés közszolgálat, amelynek az általános kereteit (értsd a szabályozási, személyi, finanszírozási és tartalmi kereteket) az állam biztosítja.¹³¹

A *szabályozási keretek megteremtése* az ágazati törvények, valamint a kapcsolódó – a kormány vagy az oktatásért felelős miniszter által kiadott – rendeletek megalkotásában nyilvánul meg (ezekről bővebben már szoltunk az 1. fejezetben).

A szabályozás megalkotásán túl az állam feladata a szabályozás minőségének, életszerűségének és alkalmazhatóságának folyamatos követése, szükség esetén pedig a jogszabályi környezet felülvizsgálata és módosítása.

A *személyi keretek biztosítása* kapcsán az egyik legfontosabb elem a pedagógusok, valamint a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak szakmai fejlődésének az elősegítése. A *pedagógusi végzettség megszerzése felsőfokú, osztatlan tanárképzés keretében történik*. Bizonyos tantárgyak esetén különválnak az általános iskolai (4+1 év) és a középiskolai (5+1 év) tanárok képzése, más tantárgyak esetében a képzési idő és a tartalom egységes. A képzésben hangsúlyos szerepet kap a pedagógiai-pszichológiai ismeretek bővítése mellett a *pedagógiai gyakorlat*, amelynek az időtartama egy év.

A *pedagógus-továbbképzési rendszer* keretében a pedagógusoknak *hétévente* (egészen 55 éves korukig) *legalább 120 óra továbbképzésben kell részt venniük*.¹³² Arra vonatkozóan, hogy melyik pedagógus milyen témában és ütemezésben vegyen részt továbbképzésen, az intézményvezető öt évre szóló továbbképzési programot készít. Ez a program képezi az alapját az éves szintű

¹³¹Nkt. 1. § (2).

¹³²277/1997. (XII. 22.) kormányrendelet a pedagógus-továbbképzésről, a pedagógus-szakvizsgáról, valamint a továbbképzésben részt vevők juttatásairól és kedvezményeiről, 4–5. §.

továbbképzési terveknek.¹³³ A pedagógusok továbbképzéseit előzetesen akkreditáltatni és engedélyeztetni kell. Az állami szervek (pl. az Oktatási Hivatal) mellett felsőoktatási intézmények és felnőttképzési intézmények is szerveznek képzéseket. A képzések eredményességének és hasznosulásának mérését a rendszerszintű elégedettségmérés szolgálja.

A köznevelés rendszerének működéséhez szükséges *finanszírozás* biztosítása az állam és a fenntartó, illetve – 2017-ig azoknak az iskoláknak az esetében, ahol az infrastruktúra mint korábbi önkormányzati vagyon működtetését az önkormányzat továbbra is vállalta – a működtető önkormányzat feladata. A hozzájárulásukat kiegészíthetik a szolgáltatásokat igénybe vevők által fizetett díjak és a köznevelési intézmények egyéb bevételei. Az állam a Magyarország adott évi központi költségvetéséről szóló törvényben határozza meg a köznevelés alapfeladatainak ellátását támogató hozzájárulások összegét szakfeladatonként és fenntartóként azzal, hogy az állam a nem állami fenntartók részére támogatást biztosít a feladatokhoz, nem pedig a teljes bekerülési összegen finanszírozza azokat. Emellett az állam – amennyiben erre lehetősége van – támogatást nyújthat olyan köznevelési tevékenységekhez is, amelyek nem minősülnek alapfeladatnak. A nem állami szerv fenntartásában lévő – például az egyházi – intézmények tevékenységéhez az állam ugyancsak biztosít költségvetési hozzájárulást, amennyiben az adott intézmény szabályszerűen, a működési engedélyének megfelelően végzi tevékenységét. Az 1997-ben megkötött vatikáni szerződés alapján a bevett egyházak számára az állam arányosan ugyanannyi támogatást fizet az adott évi köznevelési feladataik függvényében, mint amennyit az állam a saját feladataira fordított. Ezzel a szabályozással tehát a bevett egyházak részére az állam fajlagosan az állami fenntartású intézményeknek nyújtottal azonos mértékű támogatást biztosít.

A fentiek mellett az állami finanszírozás fontos eleme a *tankönyvtámogatás*, amely az iskolafenntartókat abban segíti, hogy megvásárolhassák a tankönyvtörvényben nevesített tanulói kör (a szociálisan rászorulóknak) számára ingyenesen biztosítandó tankönyveket. Ennek összegét szintén az éves költségvetési törvényben kell meghatározni.¹³⁴

Szintén állami feladatként határozza meg az Nkt. a köznevelési intézmények esetében az oktató-nevelő munka minőségével, valamint az intézmények jogszerű működésével kapcsolatos *ellenőrzési feladatokat*, amelyeket a hatósági, a szakmai és a törvényességi területeken a fenntartók, a kormányhivatalok, a MÁK és az OH végez el.¹³⁵

¹³³277/1997. (XII. 22.) kormányrendelet, 1. §.

¹³⁴Nkt. 88–89. §.

¹³⁵Nkt. 3. § (9).

4.2. A TARTALMI KERETEK BIZTOSÍTÁSA

Tartalmi keretek alatt alapvetően annak a meghatározását értjük, hogy a nevelés-oktatás *milyen ismeretek, képességek és készségek fejlesztését célozza* az egyes korcsoportok vagy évfolyamok számára, és azt milyen pedagógiai módszerrel, milyen időkeretben és milyen eszközök (pl. tankönyvek) alkalmazásával tegye.

A köznevelés tartalmi kereteivel kapcsolatban az alábbiakban bemutatjuk a tanterveket, a legfontosabb helyi szabályozókat, valamint a tankönyvellátás rendszerét.

4.2.1. TANTERVEK

Az állam a világ legtöbb országában a saját feladatának tekinti annak meghatározását, hogy a köznevelés intézményeiben, elsősorban az óvodákban és az iskolákban milyen kompetenciák fejlesztésére és milyen ismeretek átadására kerüljön sor.

A tartalmi keretek állami szintű rögzítése tehát nem magyar sajátosság és számos – általánosan elfogadott – érv szól mellette:

- › A köznevelés keretében közvetített tudástartalmat és az elvárt minimális tudásszintet egységesen kell meghatározni annak érdekében, hogy mindenki rendelkezzen azokkal az elvárt ismeretekkel, amelyek a felnőtt társadalomba való beilleszkedéshez és az önálló életvezetéshez szükségesek, és a köznevelésből kilépők azonos eséllyel kerülhessenek be a felsőoktatásba vagy a munkaerőpiacra.
- › A köznevelés a nemzeti kultúra, a társadalmi örökség és a nemzettudat örökítésének színtere, az államnak pedig felelőssége van a felnövekvő nemzedék nemzeti és állampolgári nevelésében, ezért ezt egyebek mellett a kötelező iskolai tanterveken keresztül éri el.
- › A tanulói iskolaváltás zökkenőmentességéhez szükség van az átjárhatóságra, vagyis arra, hogy az azonos típusú intézmények megegyező évfolyamain azonosak, de legalábbis hasonlóak legyenek a tantervi követelmények.
- › Leginkább központilag kezdeményezett és koordinált tantervi reformokkal lehet lépést tartani a tudományos és az ipari fejlődés, valamint a társadalmi átalakulás ütemével.¹³⁶

¹³⁶KAPOSI József: *A tartalmi szabályozás hazai változásai 2011-2013*, www.kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2011/09/A-tartalmi-szabalyozas-valtozasai_upsz.pdf

Magyarországon a tantervi szabályozás háromszintű, ezek az alábbiak:

1. a *Nemzeti alaptanterv (NAT)*, illetve az óvodákban az *Óvodai nevelés országos alapprogramja*,
2. a kerettantervek, illetve
3. a helyi tantervek.

A NAT, az *Óvodai nevelés országos alapprogramja* és a kerettantervek országos szintű szabályozók, a kormány, illetve az oktatásért felelős miniszter adja ki őket rendeletben. A helyi tanterveket az iskolák készítik el a pedagógiai program részeként.

18. ábra

A magyar tantervi szabályozás szintjei

(Forrás: www.tankonyvtar.hu)

4.2.1.1. A Nemzeti alaptanterv és az Óvodai nevelés országos alapprogramja

Az alapvető tartalmat és követelményeket meghatározó, központi alaptanterv funkcióját Magyarországon jelenleg az iskolák esetében a NAT, az óvodák esetében az *Óvodai nevelés országos alapprogramja* tölti be.

A NAT rögzíti az oktatás *fejlesztési területeit és nevelési céljait*, a kiemelt fejlesztési területeket, valamint az ún. *kulcskompetenciákat*, amelyek az iskolai oktatás-nevelés fókuszában áll-

nak, továbbá azt a *tíz műveltségi területet* és azok tartalmát, amelyeket a kerettantervek tantárgyak formájában jelenítenek meg. A fejlesztési területek és a kulcskompetenciák egyesítik a hagyományos értékeket és a jelenkor igényeit.¹³⁷

Kulcskompetenciákon azokat az ismereteket és készségeket, valamint az azok alapját alkotó képességeket és attitűdöket értjük, amelyek birtokában az ember képes alkalmazkodni a modern világ felgyorsult változásaihoz, illetve képes befolyásolni a változások irányát és tartalmát.¹³⁸

A NAT által meghatározott fejlesztési területeket, valamint a fejlesztendő kulcskompetenciákat az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

3. táblázat
A NAT fejlesztési területei és kulcskompetenciái
(Forrás: NAT)

Fejlesztési területek – nevelési célok	Kulcskompetenciák
Erkölcsei nevelés.	Anyanyelvi kommunikáció.
Nemzeti azonosságtudat, hazafias nevelés.	Idegen nyelvi kommunikáció.
Állampolgárságra, demokráciára nevelés.	Matematikai kompetencia.
Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése.	Természettudományos és technikai kompetencia.
A testi és lelki egészségre nevelés.	Digitális kompetencia.
A családi életre nevelés.	Szociális és állampolgári kompetencia.
Felelősségvállalás másokért, önkéntesség.	Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia.
Fenntarthatóság, környezettudatosság.	Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség.
Pályaorientáció.	A hatékony, önálló tanulás.
Gazdasági és pénzügyi nevelés.	
Médiatudatosságra nevelés.	
A tanulás tanítása.	

Az óvodai nevelés alapvető tartalmi irányait az *Óvodai nevelés országos alapprogramja* tartalmazza. A nevelési alapelvek értelmében a gyermek nevelése elsősorban a család joga

¹³⁷ 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet melléklete, I. 1.1.

¹³⁸ 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet melléklete, II. 1.

és kötelessége, ebben az óvodák kiegészítő és hátránycsökkentő szerepet töltenek be. Az alapprogram szerint az óvodai nevelés célja elősegíteni az óvodások sokoldalú és harmonikus fejlődését, a gyermeki személyiség kibontakozását és a hátrányok csökkenését, az életkori és egyéni sajátosságok, valamint az eltérő fejlődési ütem figyelembevételével.¹³⁹

Az óvodai nevelés fő feladatai ennek megfelelően az alábbiak:

- › az egészséges életmód alakítása,
- › az érzelmi, az erkölcsi és a közösség nevelés,
- › az anyanyelvi és értelmi fejlesztés és nevelés megvalósítása.¹⁴⁰

4.2.1.2. A kerettantervek

A NAT-ban megfogalmazott pedagógiai elveket, nevelési célokat, fejlesztési feladatokat, kulcskompetenciákat és műveltségi tartalmakat a szintén központilag, a miniszter által kiadott kerettantervek határozzák meg részletesen. Az oktatásért felelős miniszter által rendeletben kiadott kerettantervek¹⁴¹ általában iskolatípusok, illetve pedagógiai szakaszok (pl. az általános iskola 1–4. évfolyama) szerint tagolódnak, valamint vannak speciális célcsoportok számára készült kerettantervek is. Az alábbiakban felsoroljuk, hogy mely célcsoportok részére készült külön kerettanterv:

- › az általános iskola 1–4. évfolyama számára,
- › az általános iskola 5–8. évfolyama számára,
- › a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára (négyosztályos gimnáziumi kerettanterv),
- › a gimnáziumok 7–12. évfolyama számára (hatosztályos gimnáziumi kerettanterv),
- › a gimnáziumok 5–12. évfolyama számára (nyolcosztályos gimnáziumi kerettanterv),
- › a Köznevelési Hídprogramban részt vevők számára,
- › a szakgimnáziumok 9–12. évfolyama számára,
- › a szakközépiskolák 9–13. évfolyama számára,
- › a szakiskolások számára,
- › a nemzetiségi nevelés-oktatásban részt vevők számára,

¹³⁹363/2012. (XII. 17.) kormányrendelet melléklete, I. 1.

¹⁴⁰363/2012. (XII. 17.) kormányrendelet melléklete, III.

¹⁴¹51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet, valamint 4/2013. (I. 11.) számú EMMI rendelet melléklete.

- › a két tanítási nyelvű oktatásban részt vevők számára,
- › a sajátos nevelési igényű tanulókat oktató nevelési-oktatási intézmények számára, valamint
- › a felnőttoktatás számára.

A kerettantervek tartalmazzák az iskolatípusok (illetve pedagógiai szakaszok) tantárgyi rendszerét és a heti minimális óraszámokat, továbbá a kötelező tantárgyak, valamint egyes szabadon választható tantárgyak kerettanterveit. A tantárgyi kerettantervek évfolyamonként rögzítik a tanulók heti kötelező óraszámát és a *legfeljebb 10%-os szabadon felhasználható időkeretet*. Az egyes tantárgyi kerettantervek a tantárgy rendelkezésére álló órakeret 90%-át fedik le.¹⁴²

4.2.1.3. Helyi tantervek

Az iskoláknak a kerettanterveket felhasználva kell kidolgozniuk a saját helyi tanterveiket, amelyek a pedagógiai program részét képezik (a pedagógiai programról a következő részben írunk bővebben). A helyi tanterv megnevezi, hogy az elérhető kerettantervek közül melyiket választotta az intézmény. A helyi tantervben az iskola meghatározza az évfolyamonkénti 10%-os szabadon felhasználó időkeret felhasználási módját, dönthet például egy adott tantárgy minimálisan előírt óraszámának megemlése mellett vagy szabadon választható tantárgyat vezethet be.

A *helyi tanterv* a kerettantervben előírt ismeretek és fejlesztési követelmények alapján tematikus egységekre bontja a képzési időszakot, és pontosan rögzíti az egyes tematikus egységek címét és óraszámát (beleértve a kerettanterv által előírt és a helyi többlet óraszámot is).

Az egyes tematikus egységeknél a helyi tanterv meghatározza

- › az elvárt előzetes tudást,
- › a személyi és technikai feltételeket (pl. tanár, tanműhely, labor),
- › a nevelési-fejlesztési célokat,
- › a konkrét ismereteket,
- › az alkalmazott pedagógiai módszereket és munkaszervezési formákat,
- › a szükséges taneszközöket, valamint
- › a más tantárgyhoz és területhez való kapcsolódási pontokat.

¹⁴²Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet honlapja, <http://ofi.hu/node/158183>

A helyi tantervnél részletesebb tervezési dokumentumot már maga a pedagógus készít, aki *az éves tanmenetben az egyes tanítási órákra és foglalkozásokra bontja le a helyi tantervben megfogalmazott feladatokat*. A pedagógiai tervezés legelemibb szintje az egyes tanítási órák és foglalkozások részletes programját és foratókönyvét tartalmazó óravázlat.

4.2.2. AZ INTÉZMÉNYI SZINTŰ SZABÁLYOZÓK

Az egyes óvodák és iskolák belső működését és saját normarendszerét intézményi szintű szabályozók határozzák meg. A néhány legfontosabb ilyen dokumentum a *pedagógiai program* (röviden PP), az éves *munkaterv*, a *Szervezeti és Működési Szabályzat (SZMSZ)*, illetve a *házi-rend*. Ezek elfogadásáról a nevelőtestület dönt.¹⁴³

4.2.2.1. A pedagógiai program

A pedagógiai program az óvodai, iskolai vagy kollégiumi nevelő-oktatómunka legfontosabb intézményi szintű dokumentuma. Akárcsak a többi említett belső szabályzót, a pedagógiai programot is a nevelőtestület fogadja el és az intézményvezető hagyja jóvá.¹⁴⁴

Az óvoda pedagógiai programja rögzíti

- › az óvoda helyi nevelési alapelveit és céljait, valamint a nevelési feladatokat,
- › a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek egyéni fejlesztését és fejlődésének segítését,
- › a szociális hátrányok enyhítését segítő, illetve a gyermekvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységet,
- › a szülő, a gyermek és a pedagógus együttműködésének formáit,
- › az egészségnevelési és környezeti nevelési elveket.

Az iskola pedagógiai programja magában foglalja az iskola nevelési programját, a helyi tantervet, valamint – szakképző iskola esetén – a szakmai programot. A nevelési program kitér többek között

- › az iskolai nevelő-oktató munka pedagógiai alapelveire, céljaira és feladataira,
- › az iskola szereplőinek együttműködésével kapcsolatos feladatokra,

¹⁴³Nkt. 70. § (2).

¹⁴⁴Nkt. 26. §.

- › az osztályfőnöki munkával kapcsolatos elvárásokra,
- › a szülő, a tanuló és a pedagógus közötti kapcsolattartás formáira,
- › az egészségmegőrzéssel kapcsolatos feladatokra, valamint
- › a felvétel és a különböző vizsgák helyi szabályaira.

A pedagógiai program nyilvános, azt az intézmény köteles nyilvánosságra hozni és elérhetővé tenni (a legtöbb esetben ezt az iskola vagy óvoda honlapján teszik meg).¹⁴⁵

19. ábra

Az oktatási-nevelési intézmény legfontosabb belső szabályzói
(Forrás: saját szerkesztés)

4.2.3.2. A munkaterv

A munkaterv az iskolai pedagógiai program tanévi megvalósításának feladatlistája, amely meghatározza az adott tanév helyi rendjét. A munkaterv keretében kell meghatározni az előre tervezhető programokat, így például

- › a legfeljebb öt tanítás (óvodában nevelés) nélküli munkanap időpontját és felhasználását,

¹⁴⁵20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 6–7. §.

- › az iskolai szünetek időtartamát,
- › a szülői és nevelőtestületi értekezletek és fogadóórák időpontját,
- › a nemzeti ünnepek, emléknapok és egyéb ünnepségek időpontját.

Szintén a munkaterv része a függelékben a tantárgyfelosztás, az órarend, valamint az egyes szakmai munkaközösségek munkatervei.¹⁴⁶

4.2.3.3. Az SZMSZ

A köznevelési intézmény működésére, a belső és külső kapcsolataira vonatkozó rendelkezéseket a Szervezeti és Működési Szabályzat (SZMSZ) határozza meg. Az SZMSZ tartalmazza (többek között):

- › a nevelési-oktatási intézmény működésének rendjét (belépés, benntartózkodás stb.),
- › a vezetők közötti feladatmegosztás és a helyettesítés rendjét,
- › az intézmény és a különböző érdekképviseleti és egyeztetési fórumok (pl. a diákönkormányzat, az iskolaszék, illetve a szülői szervezet) közötti kapcsolattartás formáját és rendjét,
- › az egészségvédelmi és balesetvédelmi előírásokat, valamint a veszélyhelyzetek kezelésének leírását;
- › a fegyelmi eljárás részletes szabályait.¹⁴⁷

A nevelési-oktatási intézmény SZMSZ-ét mint nyilvános dokumentumot *elérhetővé kell tenni*.¹⁴⁸

4.2.3.4. A házirend

A házirend az *intézmény belső világának praktikus szabályozása*, amely előírhatja például, hogy mit szabad bevinni az óvodába, az iskolába vagy a kollégiumba, illetve az öltözködéssel és a megjelenéssel kapcsolatban támaszthat bizonyos elvárásokat. A házirendben kell szabályozni például:

- › a tanítási órák közötti szüneteket, a csengetési rendet,

¹⁴⁶20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 3. §.

¹⁴⁷20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 4. § (1)–(2).

¹⁴⁸Nkt. 25. §.

- › a gyermekek és tanulók jutalmazásának és a fegyelmező intézkedéseknek a formáját,
- › a mulasztás és a késés igazolásának módját,
- › a tanórai és egyéb foglalkozások rendjét,
- › az iskola és a kollégium helyiségei, berendezési tárgyai és eszközei használatának a rendjét,
- › az intézmény által szervezett, iskolán belüli és kívüli rendezvényeken elvárt tanulói magatartást.¹⁴⁹

Akárcsak az SZMSZ-t, a házirendet is nyilvános dokumentumként elérhetővé kell tenni.¹⁵⁰

4.2.3. A TANKÖNYVEK

Az elmúlt évek oktatási reformjának *egyik legfontosabb eleme volt a tankönyvpiac és a tankönyvellátás átalakítása*. Az átalakítás lényegét a nemzeti köznevelés tankönyvellátásról szóló 2013. évi CCXXII. törvény így fogalmazza meg: „*a köznevelés tankönyvellátásának és a pedagóguskézikönyv-ellátásának a megszervezése állami feladat*”,¹⁵¹ amelyet az állam az állami tankönyvfejlesztésért és kiadásért felelős szervezeten, valamint a tankönyvellátás szervezését és lebonyolítását végző szervezeten keresztül valósít meg.

A reform eredményeként nemcsak a tankönyvellátás teljes koordinációja lett állami feladat – amelyet a KELLO lát el –, hanem *az állam nagy szerepet kapott a tankönyvfejlesztésben is* (2016 végéig az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2017. január 1. után pedig a miniszter által kijelölt állami felsőoktatási intézmény látja el a központi tankönyvfejlesztési feladatokat).¹⁵²

A tankönyvekkel kapcsolatos harmadik, meglátásunk szerint rendkívüli jelentőségű változás *az ingyenes tankönyv felmenő rendszerben történő bevezetése volt*. Ennek értelmében az 1–8. évfolyamon, továbbá a nemzetiségi nevelés-oktatásban és a gyógypedagógiai nevelés-oktatásban az állam biztosítja, hogy a tanuló a tankönyveket térítésmentesen megkaphassa.¹⁵³ A 2015/16-os tanévben az általános iskola első három évfolyamának, a 2016/17-es tanév-

¹⁴⁹20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 5. §.

¹⁵⁰Nkt. 25. §.

¹⁵¹2013. évi CCXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról, 1. § (2)–(4).

¹⁵²1312/2016. (VI. 13.) kormányhatározat a központi hivatalok és a költségvetési szervei formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával kapcsolatos intézkedésekről, 1. melléklet 1. i) pont.

¹⁵³Nkt. 46. § (5).

ben pedig már az első négy évfolyamának járt az ingyenes tankönyvellátás. Rajtuk kívül ingyenes tankönyvre jogosult minden olyan tanuló, aki

- › tartósan beteg,
- › sajátos nevelési igényű,
- › halmozottan fogyatékos,
- › három- vagy többgyermekes családban él,
- › nagykorú és a saját jogán jogosult családi pótlékra vagy
- › rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül.

Felmérések szerint a 2016/17-es tanévben a köznevelésben tanuló diákok 67%-a ingyenesen jutott tankönyvhöz.¹⁵⁴

4.2.3.1. Tankönyvfejlesztés és tankönyvkiadás

A jogszabályok alapján az a nyomtatott vagy elektronikus tartalom tekinthető tankönyvnek, amelyet az OH tankönyvvé nyilvánított, és ezek közül csak az rendelhető meg az adott tanévi tankönyvrendelés során, amely szerepel a hivatalos – az OH által vezetett – *tankönyvjegyzéken*.

A tankönyvvé nyilvánítás háromféle úton történhet:

1. Ha a kérelmet a kormány által kijelölt állami tankönyvfejlesztő szervezet mint tankönyvkiadó nyújtotta be, akkor az Oktatási Hivatal szakértők bevonásával megvizsgálja azt, majd dönt a kérelemről.
2. Ha a tankönyv a miniszter által kiírt nyilvános pályázat keretében, illetve az általa kezdeményezett kísérleti tankönyvfejlesztés keretében készült el, akkor a tankönyvet külön eljárás keretében felveszik a tankönyvjegyzékre.
3. A szakképző iskolában használatos szakképzési könyveket a szakképesítésért felelős miniszter nyilvánítja tankönyvvé.¹⁵⁵

A tankönyvvé nyilvánítás öt évre szól, ami legfeljebb három alkalommal meghosszabbítható.¹⁵⁶

¹⁵⁴www.penzcentrum.hu/karrier/mutatjuk_ezek_a_gyerekek_kapjak_ingyen_a_tankonyvet_szeptemberben.1050687.html

¹⁵⁵2013. évi CCXXXII. törvény a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról, 3. §.

¹⁵⁶17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről, 12. és 16. §.

Annak érdekében, hogy stratégiai szempontból átgondolt és koordinált legyen a tankönyv-fejlesztés, létrejött a *Nemzeti Tankönyvtanács*, amely figyelemmel kíséri a tantervek tartalmi fejlesztését, a tankönyvkínálat megfelelőségét, illetve véleményezőként közreműködik a tankönyvvé nyilvánításban.¹⁵⁷ (Ezeket a feladatokat szakképzési tankönyv esetén a *Szakképzési Tankönyv és Taneszköz Tanács* látja el).

4.2.3.2. Tankönyvellátás

A köznevelés tankönyvellátásának megszervezése állami feladat, amelyet az állam a *Könyvtárellátó Nonprofit Kft.-n (KELLO)* keresztül lát el.¹⁵⁸

Annak a felmérése, hogy milyen tankönyvekre van szükség az iskolában a következő tanévben, az intézményvezető feladata. Mivel az állam meghatározott mértékű támogatást biztosít minden egyes, ingyenes tankönyvre jogosult tanuló után, ezért az intézménynek úgy kell összeállítania a tankönyvrendelést, hogy annak költségei a támogatás mértékén belül maradjanak. Ebből a szempontból rendkívül fontos, hogy az iskolák nemcsak új tankönyvek beszerzésével, hanem *meglévő, jó állapotú könyvtári könyvek (használt tankönyvek) kölcsönzésével* is biztosíthatják a tanulók tankönyvellátását.

A tankönyvjegyzékről kiválasztott tankönyvek megrendelését megelőzően az iskolának lehetővé kell tennie, hogy azt a szülők megismerjék, és nyilatkozhassanak arról, hogy mely tankönyveket szeretnék megvásárolni és melyeket szeretnék más módon biztosítani.¹⁵⁹

Az intézmény a fentiek alapján, a fenntartó beleegyezését követően *elektronikusan rendeli meg a tankönyveket* a KELLO-tól (módosításra és pótrendelésre is van lehetőség). A KELLO *gondoskodik a kiadóktól a könyvek beszerzéséről, intézményenként való csomagolásáról, valamint kiszállításáról* a tanév megkezdéséig. A tankönyvek kiosztása az iskolában a kijelölt tankönyv-felelős feladata.¹⁶⁰

¹⁵⁷ 501/2013. (XII. 29.) kormányrendelet a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló 2013. évi CCXXXII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról, 2. §.

¹⁵⁸ 501/2013. (XII. 29.) kormányrendelet, 1. § (b).

¹⁵⁹ 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet, 30. §.

¹⁶⁰ 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet, 29. §.

4.3. AZ ÉRETTSÉGI ÉS A SZAKMAI VIZSGA

4.3.1. AZ ÉRETTSÉGI VIZSGA

A gimnáziumi és szakközépiskolai tanulmányokat a tanulók érettségi vizsgával zárhatják, amely 2005 óta kétszintű. Az érettségi olyan állami vizsga, amelyet országosan egységes követelményeknek és eljárási szabályoknak megfelelően kell megszervezni és lebonyolítani. Az érettségi a feltétele a felsőoktatásba való belépésnek, valamint jogosít a szakképzésben való részvételre, továbbá bizonyos munkakörök betöltésére. Célja annak a megállapítása, hogy a vizsgázó rendelkezik-e az általános műveltség alapjaival és alkalmas-e az önfejlesztésre, szert tett-e megfelelő tárgyi tudásra, gondolkodási és tájékozódási képességre és felkészült-e a felsőoktatásban való részvételre.¹⁶¹

Az érettségi kötelező tantárgyai:

- › magyar nyelv és irodalom (nemzetiségi nevelés-oktatásban a nemzetiségi nyelv és irodalom),
- › történelem,
- › matematika,
- › egy élő idegen nyelv, valamint
- › egy kötelezően választandó vizsgatárgy.

Az érettségi vizsgának többféle típusa van, mindegyikből lehet középszinten és emelt szinten is vizsgázni (ez alól kivétel az ún. szintemelő vizsga, amelyből értelemszerűen csak emelt szintű létezik). Az egyes típusok fő jellemzőit az alábbi táblázat foglalja össze.

4. táblázat

Az érettségi vizsga típusai

(Forrás: saját szerkesztés a 100/1997. kormányrendelet alapján)

Érettségi vizsga típusa	Jellemzői
Rendes	A középiskolai tanulmányok teljesítése után első alkalommal tett vizsga.
Előrehozott	A 10. vagy a 11. évfolyam végén, a tantervi követelmények teljesítése után idegen nyelvből vagy informatikából tett vizsga.

¹⁶¹100/1997. (VI.13.) kormányrendelet, 3–4. §.

Érettségi vizsga típusa	Jellemzői
Kiegészítő	A sikeres érettségi után egy újabb vizsgatárgyból tett vizsga.
Szintemelő	A sikeres középszintű vizsga tárgyából emelt szinten tett vizsga.
Pótló	A vizsgázónak fel nem róható okból meg nem kezdett vagy be nem fejezett érettségi vizsga folytatása, pótlása.
Javító	A vizsgázónak felróható okból meg nem kezdett, be nem fejezett vagy sikertelen érettségi vizsga helyett tett újabb vizsga.
Ismétlő	A sikeres vizsga megismétlése ugyanabból a tantárgyból, azonos vagy alacsonyabb szinten.

Az érettségi vizsgát a gimnázium, a szakgimnázium, a szakképzési centrum vagy a megyei (fővárosi) kormányhivatal szervezheti meg. Érettségi vizsgát az alábbi két vizsgaidőszakban lehet tenni:

- › május–júniusban, valamint
- › október–novemberben (az előrehozott vizsga kivételével).¹⁶²

A vizsgabizottság elnökét a kormányhivatal (a kormányhivatal által működtetett vizsgabizottság esetén az Oktatási Hivatal) bízza meg a vizsgaelnöki névjegyzékről. A vizsga állhat írásbeli, szóbeli és gyakorlati részekből.

Az írásbeli és a gyakorlati vizsga minden esetben központilag kiadott feladatlapok megoldásából áll, amelyeket középszintű vizsga esetén az adott iskola szaktanára, emelt szintű vizsga esetén a kormányhivatal által központilag felkért szaktanár javít. A szóbeli vizsga során a tanuló középszinten abból a központi követelményrendszer alapján összeállított tételsorból húz tételt és felel, amelyet a szaktanár állított össze, és a vizsgát is a szaktanár értékeli. Emelt szinten központilag határozzák meg a szóbeli tételeket, a felelet értékelését pedig egy háromfős, központilag felkért bizottság végzi.¹⁶³

A vizsgázó teljesítményét a vizsga során pontozással, valamint százalékosan is értékeli a vizsgabizottság. Ahhoz, hogy valaki érettségi bizonyítványt kapjon, a kötelező vizsgatárgykból és még legalább egy választott vizsgatárgyból legalább elégséges osztályzatot kell elérnie.¹⁶⁴

¹⁶² 100/1997. (VI. 13.) kormányrendelet 10–11. §.

¹⁶³ 100/1997. (VI. 13.) kormányrendelet, 13., 18., 30., 31., 40/A. §.

¹⁶⁴ 100/1997. (VI. 13.) kormányrendelet, 41. § (6).

5. táblázat
A középszintű és az emelt szintű érettségi vizsga legfontosabb különbsége
(Forrás: saját szerkesztés)

	Középszint	Emelt szint
Szervező	középiskola	kormányhivatal
Az írásbeli vizsga feladatsora	központi feladatsor	központi feladatsor
Az írásbeli vizsga időtartama	legfeljebb 120/180/240 perc (tantárgytól függően)	legfeljebb 240 perc
Az Írásbeli vizsga értékelése	a szaktanár értékeli központi útmutató alapján	központi értékelés központi útmutató alapján
A szóbeli vizsga tételsora	helyi tételsor a követelmények alapján összeállítva	központi tételsor a követelmények alapján összeállítva
A szóbeli vizsga időtartama	legfeljebb 15 perc	legfeljebb 20 perc
A szóbeli vizsga értékelése	a vizsgabizottság tagjaként a kérdező tanár értékeli	független, külső, háromfős tantárgyi bizottság értékeli
Értékelési skála	80–100%: jeles (5) 60–79%: jó (4) 40–59%: közepes (3) 25–39%: elégséges (2) 0–24%: elégtelen (1)	60–100%: jeles (5) 47–59%: jó (4) 33–46%: közepes (3) 25–32%: elégséges (2) 0–24%: elégtelen (1)

4.3.2. A SZAKMAI VIZSGA

A szakközépiskolai és a szakiskolai szakmai tanulmányokat az OKJ által meghatározott szakképesítés megszerzése érdekében tartott, ugyancsak állami vizsga zárja. *A szakképesítés munkavégzésre jogosít meghatározott munkakörben.* Szakmai vizsgát az alábbi három vizsgaidőszakban lehet tenni:

- › a februári–márciusi vizsgaidőszakban,
- › a májusi–júniusi vizsgaidőszakban, valamint
- › az októberi–novemberi vizsgaidőszakban.¹⁶⁵

¹⁶⁵315/2013. (VIII. 28.) kormányrendelet a komplex szakmai vizsgáztatás szabályairól, 2. § (3).

A vizsga lehet *szóbeli, írásbeli, gyakorlati vagy interaktív*. A feladatlapokról és tételsorokról a szakképesítésért felelős miniszter gondoskodik. A vizsgabizottság elnökét és tagjait a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal bízza meg.¹⁶⁶

Az egyes vizsgafeladatokat ötfokozatú skálán osztályozzák, majd az egyes vizsgafeladatok osztályzatai alapján – a feladatok súlyozását figyelembe véve – a vizsgázó egyetlen összesített osztályzatot kap. Az osztályzatok a következők: jeles (5), jó (4), közepes (3), elégséges (2) és elégtelen (1). Sikeres vizsga esetén a vizsgázó *a (rész)szakképesítés megszerzését igazoló bizonyítványt kap*. Sikertelen a szakmai vizsga akkor, ha bármelyik vizsgafeladat eredménye elégtelen lett.¹⁶⁷ Amennyiben a vizsgázó neki fel nem róható okból nem kezdte meg a vizsgát, vagy megkezdte, de befejezni nem tudta, akkor *a még nem teljesített vizsgafeladatokból pótvizsgát tehet*. Ha viszont a vizsgázó neki felróható okból nem teljesítette a vizsgát vagy sikertelen vizsgát tett, akkor *javítóvizsgát kell tennie*.¹⁶⁸

4.4. NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TELJESÍTMÉNYVIZSGÁLATOK

A köznevelés eredményességének és a tanulók fejlődésének mérésére számos hazai és nemzetközi teljesítménymérés áll rendelkezésre. Az alábbiakban ezek közül két hazai és három nemzetközi felmérést mutatunk be, kitérve a tanulmány készítésekor rendelkezésre álló legfrissebb eredményekre is.

4.4.1. AZ ORSZÁGOS KOMPETENCIAMÉRÉS

Az először 2001 őszén megrendezett országos kompetenciamérés *a 6., a 8. és a 10. évfolyamos tanulók körében méri a szövegértési képességeket és a matematikai eszköztudást*. A részvétel – kevés kivételtől eltekintve – *minden érintett diák számára kötelező*. A kompetenciamérés eredményeiről nyilvános jelentést készít a mérést szervező és koordináló OH. A jelentések 2007 óta nyilvánosak és mindenki által megtekinthetők a hivatal honlapján.

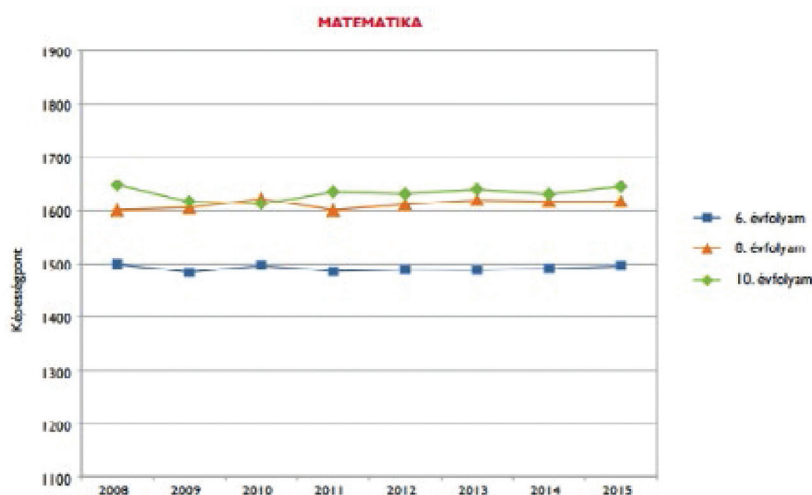
¹⁶⁶ 315/2013. (VIII. 28.) kormányrendelet, 3. § (1), 10. § (3), 31. § (2).

¹⁶⁷ 315/2013. (VIII. 28.) kormányrendelet, 34. §, 38. §.

¹⁶⁸ 315/2013. (VIII. 28.) kormányrendelet, 39–40. §.

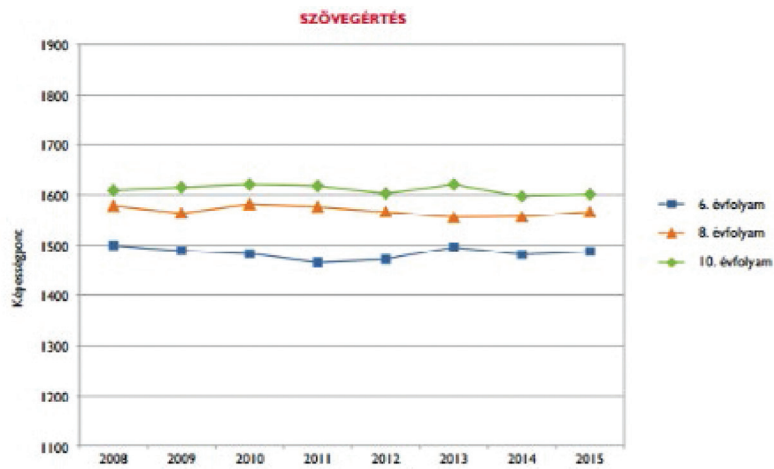
A mérés a teljesítményeket nemcsak abszolút skálán mutatja be, hanem a tanulók szociokulturális háttérét megjelenítő családi háttérindex segítségével az iskolák pedagógiai teljesítményét és hozzáadott értékét is láthatóvá teszi. Mindemellett a 2010-es mérés óta követni lehet az egyes tanulók egyéni fejlődését is, ezáltal képet lehet alkotni az iskola fejlesztő hatásáról is. A mérések tanulói eredményeit csak az iskola, a tanuló és a szülő tekintheti meg.

A pedagógiában többszörösen bizonyított tudományos tény, hogy *a tanulók teljesítményére nagy hatással van a családjuk szociális, kulturális és gazdasági helyzete*. Éppen ezért a különböző tanulói összetételű iskolák teljesítményét pusztán a teljesítményátlagok nem tükrözik megfelelően. Ezért a mérés megírása előtt vagy után a tanulók kapnak egy kérdőívet, amelyben a tanulók szociokulturális háttéréről szerepelnek kérdések. Az önkéntes alapon kitölthető kérdőív célja, hogy országosan és iskolai szinten egyaránt elemezni lehessen a tanulói háttér és a mért teljesítmény összefüggését.

20. és 21. ábra

A matematikai eredmények alakulása a kompetenciaméréseken 2008–2015 között
(Forrás: Országos kompetenciamérés országos jelentés, Oktatási Hivatal, 2015.)

21. ábra

A szövegértési eredmények alakulása a kompetenciaméréseken 2008–2015 között
(Forrás: Országos kompetenciamérés országos jelentés, Oktatási Hivatal, 2015.)

A 2008–2015 közötti mérési eredmények alapján szignifikáns változás nem tapasztalható a köznevelés eredményeiben. Azt azonban meg lehet állapítani, hogy a szövegértés és a matematika területén eltérő a fejlődés üteme: a 6. évfolyamról a 8. évfolyamra nagyobb mértékű a fejlődés a matematika területén, viszont a 8. és a 10. évfolyamok között mindkét területen csökken a fejlődés mértéke.¹⁶⁹

4.4.2. A PISA-FELMÉRÉS

A PISA (Programme for International Student Assessment) vizsgálat célja annak a felmérése, hogy a közoktatás kereteit hamarosan elhagyó 15 éves tanulók milyen mértékben rendelkeznek azokkal az alapvető ismeretekkel, amelyek a mindennapi életben való boldoguláshoz, a továbbtanuláshoz vagy a munkába álláshoz szükségesek. Az OECD által szervezett vizsgálaton elsősorban nem az iskolai tananyag számonkérése a cél, hanem annak a felmérése, hogy a tanulók megállják-e a helyüket a mindennapi életben, képesek-e a tudásukat hasznosítani, új ismereteket befogadni és azokat alkalmazni.

¹⁶⁹Országos kompetenciamérés országos jelentés. Oktatási Hivatal, 2015.

A háromévente megrendezett PISA-vizsgálat három tudásterületen (szövegértés, matematika és természettudomány) méri a tanulók képességeit.

A legutóbbi, 2015-ös vizsgálat eredményei alapján a magyar tanulók átlageredménye mind a természettudomány, mind a matematika, mind a szövegértés területén alacsonyabb volt az OECD-átlagnál. Ugyanez igaz a digitális szövegértésre és a számítógépes matematikai feladatok magyar eredményeire is.

A számszerű eredmények mellett a PISA egyik legfontosabb üzenete, hogy Magyarországon a tanulók eredményét a szociális, kulturális és gazdasági háttérük erősebben befolyásolja, mint a legtöbb országban. Mindez azt jelenti, hogy a felmérésben részt vevő más országokkal szemben *kevesebb az olyan tanuló, aki gyenge szociális, gazdasági és kulturális háttére ellenére is jó eredményt képes elérni.*¹⁷⁰

4.4.3. TIMSS ÉS PIRLS

A TIMSS-vizsgálatok (Trends in International Mathematics and Science Study) négyévenként követik egymást, a legutóbbi, 2015-ös mérés közel hatvan ország részvételével zajlott. A felmérések célja a 4. és 8. évfolyamos tanulók teljesítményének vizsgálata a matematika és a természettudományok területén. A felmérésnek fontos részét képezi a különböző háttér adatok gyűjtése például a tantervek tartalmáról, azok megvalósulásáról, a tanárok felkészültségéről és a rendelkezésre álló forrásokról.

¹⁷⁰PISA 2012 tájékoztató. Jellemzők és eredmények. Oktatási Hivatal.

Szövegértés		Matematika		Természettudomány			
	OECD-átlag		OECD-átlag		OECD-átlag		
1.	Kanada	527	Japán	532	Japán	538	1.
2.	Finnország	526	Koreai Közt.	524	Észtország	534	2.
3.	Írország	521	Svájc	521	Finnország	531	3.
4.	Észtország	519	Észtország	520	Kanada	528	4.
5.	Koreai Közt.	517	Kanada	516	Koreai Közt.	516	5.
6.	Japán	516	Hollandia	512	Új-Zéland	513	6.
7.	Norvégia	513	Finnország	511	Szlovénia	513	7.
8.	Új-Zéland	509	Dánia	511	Ausztrália	510	8.
9.	Németország	509	Szlovénia	510	Nagy-Britannia	509	9.
10.	Lengyelország	506	Belgium	507	Németország	509	10.
11.	Szlovénia	505	Németország	506	Hollandia	509	11.
12.	Ausztrália	503	Írország	504	Svájc	506	12.
13.	Hollandia	503	Lengyelország	504	Írország	503	13.
14.	Dánia	500	Norvégia	502	Belgium	502	14.
15.	Svédország	500	Ausztria	497	Dánia	502	15.
16.	Belgium	499	Új-Zéland	495	Lengyelország	501	16.
17.	Franciaország	499	Ausztrália	494	Portugália	501	17.
18.	Nagy-Britannia	498	Svédország	494	Norvégia	498	18.
19.	Portugália	498	Franciaország	493	Amerikai Egy. Áll.	496	19.
20.	Amerikai Egy. Áll.	497	Nagy-Britannia	492	Ausztria	495	20.
21.	Spanyolország	496	Portugália	492	Franciaország	495	21.
22.	Svájc	492	Csehország	492	Svédország	493	22.
23.	Lettország	488	Olaszország	490	Csehország	493	23.
24.	Csehország	487	Izland	488	Spanyolország	493	24.
25.	Ausztria	485	Spanyolország	486	Lettország	490	25.
26.	Olaszország	485	Luxemburg	486	Luxemburg	483	26.
27.	Izland	482	Lettország	482	Olaszország	481	27.
28.	Luxemburg	481	Magyarország	477	Magyarország	477	28.
29.	Izrael	479	Szlovákia	475	Izland	473	29.
30.	Magyarország	470	Amerikai Egy. Áll.	470	Izrael	467	30.
31.	Görögország	467	Izrael	470	Szlovákia	461	31.
32.	Chile	459	Görögország	454	Görögország	455	32.
33.	Szlovákia	453	Chile	423	Chile	447	33.
34.	Törökország	428	Törökország	420	Törökország	425	34.
35.	Mexikó	423	Mexikó	408	Mexikó	416	35.

22. ábra

A 2015-ös PISA-felmérés eredményei az OECD-országok körében
(Forrás: OECD-PISA/MTI)

A PIRLS-vizsgálat (Progress in International Reading Literacy Study) célja a 9-10 éves (4. osztályos) tanulók szövegértési képességének felmérése. A segítségével nemcsak az országon belüli szövegértési képesség jellemzői követhetők nyomon, hanem az is, hogy az egyes országok tanulóinak képessége miben tér el egymástól. A vizsgálatnak része az otthoni olvasási szokások, az olvasás iránti attitűd és az iskolai olvasástanítási gyakorlat feltérképezése is. A felmérést ötévente bonyolítják le, és 2011-ben már negyvenkilenc ország vett benne részt.¹⁷¹

A legfrissebb eredmények alapján a 4. évfolyamos magyar tanulók átlageredményei összességében jónak és messze átlag felettinek minősíthetők. Náluk magasabb pontszámot csak tizenkét ország tanulóinak érték el, az eredményeik pedig szignifikánsan jobbak, mint például

¹⁷¹Az Oktatási Hivatal honlapja, www.oktatas.hu

a környező országok közül Ausztria, Lengyelország vagy Románia, de kicsit tágabban nézve Franciaország, Norvégia vagy Spanyolország tanulói. A 8. osztályosok eredményei is jónak tekinthetők, hiszen a tudásuk matematikából az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Ausztrália, Szlovénia, Litvánia és Olaszország, természettudományból pedig Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Izrael és Új-Zéland 8. évfolyamos diákjaiéval egyenértékű, és például a svéd vagy a norvég tanulókénál jobb.

A felmérések alapján a magyar 4. évfolyamosok olvasással, matematikával és természettudománnyal összefüggő attitűdje a legtöbb vonatkozásban *pozitív és szignifikánsan jobb a nemzetközi átlagnál*, lekötik őket az órák és az önképük pozitív. Az olvasást és a matematikát átlagosan, a természettudományokat azonban kevésbé szeretik, és az olvasást kevésbé ítélik fontosnak, mint a nemzetközi átlag.

A 8. évfolyamos magyar tanulók motiváltsága, valamint a matematikához és a természettudományhoz fűződő attitűdje a legtöbb vonatkozásban meglehetősen negatív, és többnyire elmarad a felmért országokra jellemző átlagtól. A tanórák sem kötik már le őket annyira, mint a 4. évfolyamon. Elégedettnek látszanak viszont a saját tudásuk és a képességeik megítélésében.

Érdekesség, hogy a felmérés szerint *Magyarország egyike azoknak az országoknak, amelyekben a legkevesebb időt fordítják az oktatásra egy tanévben mind a 4., mind a 8. évfolyamon*. Magyarországon a tanév hossza – a PIRLS és a TIMSS módszertana szerint, 60 perces órákban mérve – a 4. évfolyamon 760 óra, míg a 8. évfolyamon 836 óra, a nemzetközi átlag ezzel szemben a 4. évfolyamon 905 óra, 8. évfolyamon pedig 1031 óra.¹⁷²

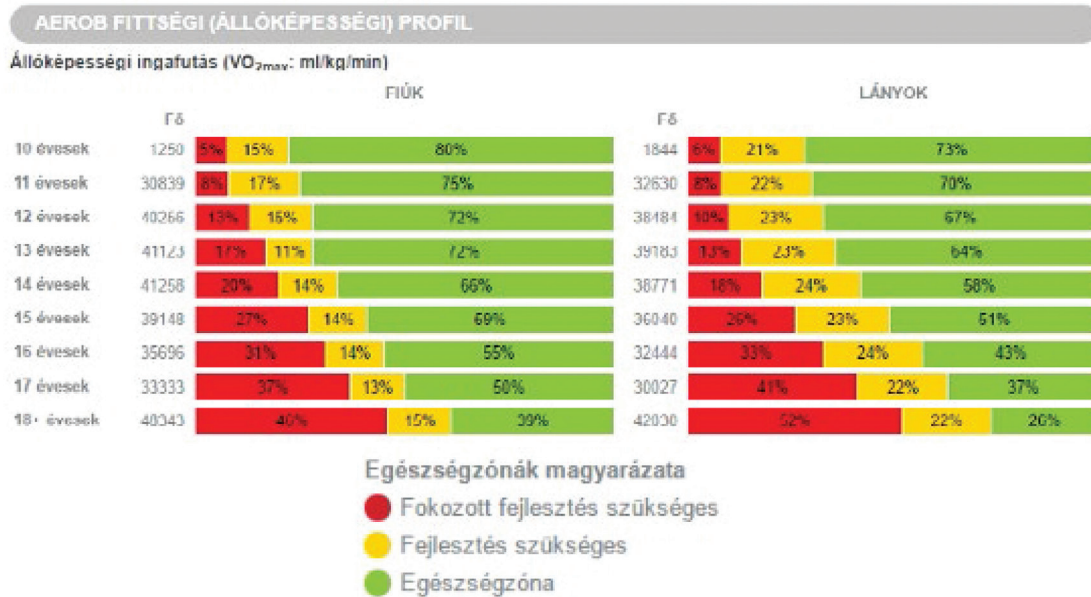
4.4.5. NETFIT-FELMÉRÉS

A 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet nevesíti a NETFIT-et mint a tanulók fizikai fittségi mérésének rendszerét (Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt). Az érintett tanulók fizikai állapotának és edzettségének mérését és vizsgálatát az iskolai testnevelés tantárgyat tanító pedagógus végzi.

A NETFIT a tanulók állóképességét, erejét, hajlékonyságát és testösszetételét vizsgálja. A mérések eredményei tesztől függően két, illetve három zónába kerülhetnek: *egészségzónába, fejlesztési zónába, valamint fokozott fejlesztési zónába*.¹⁷³

¹⁷²PIRLS- és TIMMS-tájékoztató 2011. Oktatási Hivatal.

¹⁷³www.netfit.eu/public/pb_netfit.php

23. ábra

Az országos aerob fitsségi (állóképességi) vizsgálat eredményei a 2015/16-os tanévben
(Forrás: Netfit-felmérés)

4.5. AZ ISKOLAI MUNKASZERVEZÉS KERETEINEK MEGHATÁROZÁSA

A nemzeti köznevelésről szóló törvény és végrehajtási rendeletei a korábbiaktól eltérően határoztak meg számos munkaszervezési elemet, így az iskolai nevelő-oktató munka időbeosztását, a tanárok munkaidejét vagy éppen azt, hogy az iskola meddig köteles gondoskodni a foglalkozások szervezéséről és a felügyeletről. A törvény emellett – a köznevelési rendszer eredményességének elősegítése céljából – bevezetett olyan változásokat, mint például *a mindennapi testnevelés, a kötelező hit- vagy erkölcsoktatás, az érettségihez szükséges közösségi szolgálat, illetve a határon túli magyar területekre irányuló kirándulások támogatása*. Az alábbiakban ezeket az újításokat mutatjuk be röviden.

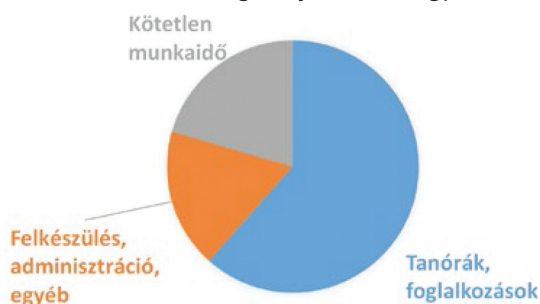
4.5.1. EGÉSZ NAPOS ISKOLA

Az egész napos iskola olyan szervezési forma, amelyben az általános iskola a tanórai és az egyéb foglalkozásokat délelőtt és délután, egyenletesen szétosztva, 16 óráig szervezi meg, felügyeletet pedig 17 óráig biztosít. Ez a tanulás-szervezési forma lehetővé teszi mind a felzárkóztatás, mind a tehetséggondozás sajátos tevékenységeit, így támogatva a képességfejlesztés hatékony pedagógiai eljárásait. A délutáni foglalkozások sokszínű program szervezését teszik lehetővé az iskolának, a szakköröktől kezdve a korrepetálásig, de az egyéb foglalkozások közé tartozik a napközi és a tanulószoba is.¹⁷⁴

4.5.2. A PEDAGÓGUSOK MUNKAIDEJE

A törvényi szabályozás a pedagógus munkáját a *40 órás teljes heti munkaidő* felől közelíti meg, és ezt alapvetően három részre bontja: *kötetlen, kötött és az utóbbin belül az órákkal és a foglalkozásokkal lekötött részre.*

Kötött munkaidőnek minősül a kötelező munkaidő 80%-a, vagyis heti 32 óra. A pedagógus ezt az időt az intézményvezető által meghatározott feladatokkal köteles tölteni, vagyis tulajdonképpen ez munkaidejének az a része, amellyel el kell számolnia a munkáltató felé. A fennmaradó 20% (*kötetlen munkaidő*) felett teljesen szabadon rendelkezhet a pedagógus azzal a megkötéssel, hogy azt a nevelés-oktatás támogatására, felkészülésre, dolgozatjavításra vagy értékelésre kell fordítania.

24. ábra

A pedagógusok munkaidejének felosztása

(Forrás: saját szerkesztés)

¹⁷⁴20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 19. §, illetve a Nemzeti Alaptanterv vonatkozó részei.

A neveléssel-oktatással lekötött munkaidő a teljes munkaidő 55-65%-a, ami heti 22-26 órát jelent. Ebben az időkeretben rendelkezhetőek el a pedagógus számára a tanórai és az egyéb foglalkozások (pl. szakkör, sportkör, énekkar és korrepetálás) megtartása. A kötött munkaidő fennmaradó részébe (8-10 óra) tartozik például a felkészülés a tanítási órákra, a tanulók teljesítményének értékelése és az ügyviteli tevékenység.¹⁷⁵

4.5.3. A MINDENNAPOS TESTNEVELÉS

A korábbiakban röviden bemutattuk a NETFIT fizikai felmérést, amelynek az eredményei alapján a magyar diákok egy részének állóképessége és fittsége sok kívánnivalót hagy maga után. A fizikai állapot javítása céljából vezették be az iskolákban a mindennapos testnevelést. A heti öt órából legfeljebb két óra fordítható például úszásra, néptánagra, természetjárásra, illetve kiváltható iskolai sportkörben vagy sportegyesület keretei között végzett igazolt sporttevékenységgel.¹⁷⁶

4.5.4. AZ ERKÖLCSTAN, AZ ETIKAOKTATÁS ÉS A HIT- ÉS ERKÖLCSTANOKTATÁS

2013 szeptemberétől felmenő rendszerben vezették be az állami fenntartású iskolák 1–8. évfolyamán az etikaórát, valamint a szülő döntése alapján ehelyett választható, bevett egyház által szervezett hit- és erkölcstanoktatást. Fontos leszögezni, hogy ez nem azonos az állami vagy önkormányzati fenntartású nevelési-oktatási intézményben a szülő kérésére szervezett fakultatív hitoktatással, amely nem a kötelező tanórai foglalkozások részét képezi.

Mind a hit- és erkölcstanoktatásra, mind a fakultatív hitoktatásra igaz, hogy *az egyház szervezi meg és határozza meg a tartalmát*, illetve alkalmazza az oktatásban közreműködő személyt (papot, lelkészt, hitoktatót stb.).¹⁷⁷

4.5.5. A KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT

2016-tól az érettségi vizsgára jelentkezés előfeltétele, hogy minden diák 50 óra közösségi szolgálatot végezzen a középiskolai tanulmányai során. A közösségi szolgálat olyan tevékenység, amelyet *a diákok az értékeik mentén választanak és anyagi ellenszolgáltatás nélkül vé-*

¹⁷⁵Nkt. 62. §.

¹⁷⁶Nemzeti alaptanterv.

¹⁷⁷Nkt. 35.§.

geznek, amellyel a helyi közösség érdekeit szolgálják, valamint saját személyiségüket és különféle készségeiket fejlesztik.

A közösségi szolgálat teljesítését a tanuló osztályfőnöke köteles nyilvántartani és folyamatosan vezetni. A közösségi szolgálat keretei között számos tevékenység végezhető, például idős emberek, kisgyermekek és rászorulóknak segítése, környezetvédelmi feladatok ellátása (például szemétszedés és növényzetgondozás), kulturális vagy közösségi tevékenység stb.¹⁷⁸

4.5.6. A HATÁRON TÚLI MAGYAR KAPCSOLATOK

A köznevelési törvény lehetőséget ad arra, hogy a 7–12. évfolyamok valamelyikén az általános és a középiskola a központi költségvetés terhére *kirándulást szervezzon egy osztálynak vagy diákcsoporthoz a határon túli magyar területekre*. A támogatás elbírálásakor előnyt élveznek a külföldi iskolával dokumentált cserekapcsolatban álló hazai iskolák.¹⁷⁹

4.5.7. A TEMATIKUS HÉT

A tematikus hét olyan oktatásszervezési forma, amelyben öt napon keresztül egy-egy kiemelten fontos témával foglalkoznak a diákok (a 2016/17-es tanévben ilyen téma a pénzügyi tudatosság és a gazdálkodás, a fenntarthatóság és a környezetvédelem, valamint a digitális témahét). A témahetek tematikáját és időpontját az oktatásért felelős miniszter hirdeti meg a tanév rendjéről szóló rendeletében. A nevelési-oktatási intézmény a munkatervében meghatározott módon vehet részt a témahetekhez kapcsolódó programokon.¹⁸⁰

4.6. ESÉLYTEREMTÉS ÉS TEHETSÉGGONDOZÁS

4.6.1. AZ ESÉLYTEREMTÉS ÉS A TEHETSÉGGONDOZÁS CÉLCSOPORTJA

A 2014-es kompetenciamérésen a 6., a 8. és a 10. évfolyamosok 40,7%-a nem érte el a minimális képességszintet a szövegértés és a matematika területén, és az oktatás szintjein

¹⁷⁸20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet, 133.§.

¹⁷⁹Nkt. 9.§ (4).

¹⁸⁰12/2016. (VI.27.) EMMI rendelet, 10.§.

felfelé haladva egyre kevesebb hátrányos helyzetű diák tanul.¹⁸¹ A többi tanulóhoz képest egyre erőteljesebb lemaradás és a végzettség nélküli iskolaelhagyás azért is nagy problémát jelent, mert az iskolai végzettség csökkenésével párhuzamosan nő a munkanélküliség valószínűsége.

A köznevelési törvény meghatározza, hogy kik azok a gyermekek, tanulók, akikre kiemelt figyelmet kell fordítani:

- › Az ún. kiemelt figyelmet igénylő gyermekek és tanulók: a sajátos nevelési igényű, a beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézséggel küzdő, valamint a kiemelten tehetséges gyermekek és tanulók.
- › A hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók.¹⁸²

Sajátos nevelési igényű (SNI) az a különleges bánásmódot igénylő gyermek vagy tanuló, aki a szakértői bizottság véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd-fogyatékos, halmozottan fogyatékos, autizmus spektrumzavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral küzd.¹⁸³ Az SNI-gyermekek és tanulók a szakértői bizottság véleményének megfelelően jogosultak gyógypedagógiai és konduktív pedagógiai ellátásra. Az SNI-gyermekek és tanulók fejlesztésének tartalmára, területeire és módszerére nézve külön irányelvek és kerettanterv áll rendelkezésre. Az SNI-gyermekeknek a többi gyermekkel együtt neveléséhez létre lehet hozni ún. egységes gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai módszertani intézményt (röviden EGYMI). Korábban már említettük, de fontos megismételni, hogy az SNI-tanulók tankötelezettségét az intézményvezető – a szakértői vélemény alapján – meghosszabbíthatja annak a tanévnek a végéig, amelyben a tanuló a 23. életévét betölti.¹⁸⁴

Az SNI-tanulók száma az általános iskolákban a 2015/16-os tanévben 53 600 fő volt, ami az általános iskolások 7,2%-át jelenti. Az SNI-tanulók többségét (69%-át) integráltan, általános osztályokban nevelik, a többieket külön osztályokban.¹⁸⁵

Beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézséggel küzdőnek (BTM) minősül az a gyermek vagy tanuló, aki a szakértői bizottság véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, illetve tanulási vagy magatartás-sza-

¹⁸¹Az Oktatási Hivatal honlapja.

¹⁸²Nkt. 4. § 13.

¹⁸³Nkt. 4. § 25.

¹⁸⁴Nkt. 47. § (1)–(4).

¹⁸⁵KSH: *Statisztikai tükör*, 2016. április 28.

bályozási hiányosságokkal küzd, a közösségbe való beilleszkedése és a személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek.¹⁸⁶ Ha a gyermek vagy tanuló beilleszkedési, tanulási vagy magatartási nehézséggel küzd, akkor jogosult a fejlesztő foglalkoztatásra, amely megvalósítható a nevelési tanácsadás, az óvodai nevelés, az iskolai nevelés és oktatás, illetve a kollégiumi nevelés és oktatás keretében.¹⁸⁷

Kiemelten tehetséges az a gyermek vagy tanuló, aki átlag feletti általános vagy speciális képességek birtokában magas fokú kreativitással rendelkezik, és felkelthető benne a feladat iránti erős motiváció és elkötelezettség.¹⁸⁸

Hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, akire *az alábbi körülmények közül egy érvényes:*

- › mindkét szülő (vagy a gyermeket egyedül nevelő szülő vagy a gyám) legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik,
- › legalább az egyik szülő vagy a gyám tartósan álláskereső munkanélküli,
- › a gyermek szegregált lakókörnyezetben, illetve félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban él.

Halmazottan hátrányos helyzetűnek minősül

- › az a gyermek, akinél az előzőleg felsorolt három szempontból *legalább kettő* fennáll,
- › a nevelésbe vett gyermek,
- › az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.¹⁸⁹

A köznevelés-politika számos eszközzel próbálja elősegíteni a leszakadók felzárkóztatását, az SNI-, BTM- és a hátrányos helyzetű tanulók oktatási esélyeinek javulását, valamint a tehetségek fejlődésének kiemelt támogatását. Ebben a fejezetben a legfontosabb esélyteremtő és tehetséggondozó programokat mutatjuk be.

¹⁸⁶Nkt. 4. § 3.

¹⁸⁷Nkt. 47. § (8).

¹⁸⁸Nkt. 4. § 14.

¹⁸⁹1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 67/A. §.

4.6.2. A HÍDPROGRAMOK

A Köznevelési és Szakképzési Hídprogramok segítséget nyújtanak a tanulónak a középfokú nevelés-oktatásba vagy a szakképzésbe való bekapcsolódáshoz vagy a munkába álláshoz, valamint az önálló életkezéshez szükséges ismeretek megszerzéséhez.

Az a még tanköteles diák, aki elvégezte az általános iskolát, de nem vették fel középfokú oktatásba, az – az általános iskola kezdeményezésére – a Köznevelési Hídprogramban folytatja a tanulmányait, amelynek az időtartama egy évfolyam. A Köznevelési Hídprogram keretében a tanuló felvételi vizsgát tesz a középfokú iskolába, és a program végén a tanulmányi követelmények teljesítéséről tanúsítványt kap.¹⁹⁰

A Szakképzési Hídprogram kétéves, és záróvizsgával, valamint rész-szakképesítés megszerzésére irányuló szakmai vizsgával ér véget. Az a tanuló folytathatja itt a tanulmányait, aki 15 éves koráig legfeljebb hat általános iskolai évfolyamot végzett el vagy aki már nem tanköteles, és legfeljebb 23 éves. A képzés elvégzése egyúttal alapfokú iskolai végzettséget is jelent.

A Szakképzési Hídprogramban részt vevő tanuló ösztöndíjat kap. Szakképzési Hídprogramot szakközépiskolában vagy szakiskolában lehet szervezni.¹⁹¹

A Köznevelési Hídprogram kerettantervét az oktatásért felelős miniszter, míg a Szakképzési Hídprogram kerettantervét a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter adja ki. A Köznevelési Hídprogramban közreműködő intézményeket a Klebelsberg Központ, a Szakképzési Hídprogramban közreműködő intézményeket pedig a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter, valamint az agrárpolitikáért felelős miniszter jelöli ki.¹⁹²

4.6.3. NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM

A hazai tehetséggondozást az Országgyűlés 2008-ban hozott határozata emelte állami szintre, felismerve, hogy a tehetségek folyamatos segítése a magyar társadalom kiemelten fontos érdeke és feladata.¹⁹³ A 20 évre vonatkozó Nemzeti Tehetség Program főbb eszközei a nemzetközi és hazai jó gyakorlatok felmérése, szakmai háttér tanulmányok és kiadványok elkészítése, tehetségpontok kialakítása, rendezvények, konferenciák és workshopok szervezése, va-

¹⁹⁰20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 180. §.

¹⁹¹2011. évi CLXXXVII. törvény, 24/A. §.

¹⁹²Nkt. 14. §.

¹⁹³Az Országgyűlés 126/2008. (XII. 4.) határozata.

lamint szaktárgyi tehetséggondozó képzések és mentorképzési programok megvalósítása.

A Nemzeti Tehetség Program céljainak megvalósítását a Nemzeti Tehetség Alapban rendelkezésre álló hazai forrás és a tehetséggondozást szolgáló uniós forrás támogatja. A Nemzeti Tehetség Alap terhére kiírt pályázatok pénzügyi lebonyolítása az *Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET)* felelőssége, míg az Új Széchenyi Terv tehetséggondozó programjait az Emberi Erőforrások Minisztériuma ellenőrzi.

A Nemzeti Tehetség Program forrásainak felhasználására a kormány által létrehozott *Nemzeti Tehetségügyi Koordinációs Fórum* tesz javaslatot. A fórum elnöke az oktatásért felelős miniszter, a társelnöke pedig a Nemzeti Tehetségsegítő Tanács elnöke, az Országgyűlés oktatási és tudományos bizottsága által delegált országgyűlési képviselő és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

A meghirdetett pályázatokra általában a köznevelésben és felsőoktatásban, valamint a tehetséggondozásban részt vevők széles köre nyújthat be támogatási igényt. 2011 és 2015 között 5302 pályázat részesült támogatásban, mintegy 8,1 milliárd forint értékben.¹⁹⁴

4.6.4. AZ ARANY JÁNOS PROGRAMOK

Az Arany János Programok célja a tehetséggondozás és a hátrányos helyzetűek segítése. Főként amiatt a tapasztalat miatt dolgozták ki és indították el 2000-ben, hogy a kistelepülésekről származó hátrányos helyzetű tanulók csak igen kis arányban jutnak be a felsőoktatási intézményekbe.

A program három részprogramot foglal magában:

1. az Arany János Tehetséggondozó Programot,
2. az Arany János Kollégiumi Programot, valamint
3. az Arany János Kollégiumi-szakiskolai Programot.

A *Tehetséggondozó Program*ba a tanév rendjében meghatározottak szerint lehet bekapcsolódnia annak, aki tanulói jogviszonyban áll, hátrányos helyzetű, valamint a középiskola kilencedik évfolyamára jelentkezik abban a tanévben, amelyben a pályázatot meghirdetik. A pályázatot az oktatásért felelős miniszter hirdeti meg az aktuális tanév rendjéről szóló miniszteri rendeletben meghatározott időpontban. A programban azokba a középiskolákba és kollégium-

¹⁹⁴Az EMET honlapja, www.emet.gov.hu/hatter_1/nemzeti_tehetseg_program/

mokba lehet jelentkezni, amelyeket az oktatásért felelős miniszter a pályázat útján előzőleg kiválasztott. A sikeres érettségi és a továbbtanulás mellett követelmény *még további három vizsga (ECDL, jogosítvány, nyelvvizsga) teljesítése is.*

A *Kollégiumi Programban* és a *Kollégiumi-szakiskolai Programban* részt vevő intézmények a kifejezetten hátrányos helyzetű térségekben működnek.

A *Kollégiumi Programban* egy kollégium dolgozik együtt több, érettségi adó képzést folytató középiskolával, a fő cél az érettségi megszerzése, a sikeres nyelvvizsga és a szokásosnál alacsonyabb lemorzsolódás.

A *Kollégiumi-szakiskolai Program* főként az általános iskola elvégzésével is nehezen boldoguló, halmozottan hátrányos helyzetű diákoknak (és családjuknak) kíván segíteni *megfelelő pályaeorientációval és a sikeres szakmaszerzésre való felkészítéssel.*¹⁹⁵

¹⁹⁵Az Arany János Tehetséggondozó Program honlapja, www.ajtp.hu/kozerdeku?csu=AAAVIXVC

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083
Budapest, Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 6116 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért
felel: Petró Ildikó ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Jordán Gergely • Tördelőszerkesztő: Nász András

ISBN 978-615-5764-63-9 (PDF)
ISBN 978-615-5764-64-6 (EPUB)